

WISŁA

W DOKUMENCIE ARCHIWALNYM

THE VISTULA IN ARCHIVAL DOCUMENTARY

KATALOG WYSTAWY / EXHIBITION CATALOG

WISŁA

W DOKUMENCIE ARCHIWALNYM

THE VISTULA IN ARCHIVAL DOCUMENTARY

NACZELNA DYREKCJA
ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

Wystawa i publikacja sfinansowana ze środków Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych
The exhibition and publication funded by the Head Office of State Archives

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W GDAŃSKU

Wystawa przygotowana przez Archiwum Państwowe w Gdańsku
The exhibition prepared by the State Archives in Gdańsk

Przy współpracy archiwów państwowych:

Archiwum Głównego Akt Dawnych, Archiwum Narodowe w Krakowie, Narodowe Archiwum Cyfrowe, Archiwum Państwowego w Bydgoszczy, Archiwum Państwowego w Katowicach i jego oddziałów w Bielsku-Białej, Cieszynie, Gliwicach oraz Pszczynie, Archiwum Państwowego w Kielcach i jego oddziału w Sandomierzu, Archiwum Państwowego w Płocku, Archiwum Państwowego w Radomiu, Archiwum Państwowego w Toruniu, Archiwum Państwowego w Warszawie i jego oddziału w Otwocku

With the cooperation of state archives:

The Central Archives of Historical Records, the National Archives in Kraków, the National Digital Archives, the State Archives in Bydgoszcz, the State Archives in Gdańsk, the State Archives in Katowice and its branches in Bielsko-Biała, Cieszyn, Gliwice, and Pszczyna, the State Archives in Kielce and its branch in Sandomierz, State Archives in Płock, the State Archives in Radom, the State Archives in Toruń, the State Archives in Warsaw and its branch in Otwock

Autorzy kwerendy archiwalnej / The authors of archival research:

Joanna Aderek-Wiśniewska (NAC), Renata Balewska (NAC), Krystyna Bańka (AP Płock), dr Henryk Bartoszewicz (AGAD), Piotr Błachowicz (AP Gdańsk), Stanisław Błazejewski (AP Bydgoszcz), dr Dariusz Chyła (AP Toruń), Małgorzata Comber (AP Radom), Jan Członkowski (AP Warszawa), Wiesław Filipczyk (AN Kraków), Iwona Fischer (AN Kraków), Paweł Hudzik (AP Katowice O. Bielsko-Biała), Danuta Kamińska (AP Warszawa), Małgorzata Klimas (AN Kraków), dr Michał Kulecki (AGAD), Marcin Kurr (AP Gdańsk), Dorota Lewandowska (AGAD), Alicja Macek (AP Katowice), dr Anna Machej (AP Katowice O. Cieszyn), Bogusław Małusecki (AP Katowice O. Gliwice), Grażyna Matejuk (AP Warszawa O. Otwock), Jolanta Musiał (AN Kraków), Paweł Niemczak (AP Warszawa), Alicja Nowak (AGAD), Piotr Pawłowski (AP Kielce O. Sandomierz), Lilianna Pochwalska (AN Kraków), Iwona Pogorzelska (AP Kielce), Sławomir Postek (AGAD), Hanna Sikorska (AP Warszawa), Janina Strehlau (AP Gdańsk), Mateusz Superczyński (AP Toruń), Mariola Szaleniec (AN Kraków), Joanna Szczepańczyk (AP Katowice O. Pszczyna), Krzysztof Ścisło (AP Katowice), Anna Wardzińska (AGAD), Renata Wincenciuk (AGAD), Piotr Wincenciuk (AGAD), dr Barbara Zbroja (AN Kraków), Andrzej Zyskowski (AGAD)

Tekst i redakcja / Text and editing: **dr Lidia Potykanowicz-Suda**

Wybór dokumentów / Selection of documents: **Marcin Kurr, dr Lidia Potykanowicz-Suda, Janina Strehlau**

Przygotowanie techniczne / Technical preparation: **Monika Szczepańska**

Korekta / Correction: **Adam Osiński**

Tłumaczenie / Translation: **Shorena Abuladze**

Projekt graficzny / Graphic design: **Grzegorz Filip**

Druk i oprawa / Printing and binding: **Wrocławska Drukarnia Naukowa PAN**

Nakład / Edition: **500 egz**

Na okładce: Symboliczna postać Wisły, rzeźba K. Klossa, przed 1881 r., Archiwum Państwowe w Warszawie, sygn. 72/1/188, poz. 47

On the cover: Symbolic figure of the Vistula, sculpture by K. Kloss, before 1881, the State Archives in Warsaw, sig. 72/1/188, pos. 47.

ISBN 978-83-933332-9-5

WISŁA

W DOKUMENCIE ARCHIWALNYM

THE VISTULA IN ARCHIVAL DOCUMENTARY

KATALOG WYSTAWY
EXHIBITION CATALOG

2017

SPIS TREŚCI / TABLE OF CONTENTS

I. Zagadnienia tematyczne / Thematic issues 11

Charakterystyka rzeki Wisły / Characteristics of the Vistula River..... 11

Historia i gospodarka od średniowiecza do końca Rzeczypospolitej szlacheckiej
/ History and economy from the Middle Ages to the end of the Noble Republic 35

Historia i gospodarka do 1939 roku / History and economy to the year 1939 65

Miasta nadwiślańskie / Cities on the Vistula 91

„Gniew” Wisły i próby jej ujarznienia / „Anger” of the Vistula and attempts of its taming 125

Wypoczynek i rekreacja nad Wisłą / Recreation and leisure on the Vistula 157

Wisła współcześnie / The Vistula today..... 185

**II. Źródła do dziejów Wisły w zasobach archiwów państwowych uczestniczących w wystawie
Sources for the Vistula history in the resources of the State Archives participating in the exhibition 203**

Archiwum Główne Akt Dawnych / Central Archives of Historical Records 204

Archiwum Narodowe w Krakowie/ National Archives in Kraków 209

Narodowe Archiwum Cyfrowe / National Digital Archives..... 212

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy / State Archives in Bydgoszcz..... 214

Archiwum Państwowe w Gdańsku / State Archives in Gdańsk..... 217

Archiwum Państwowe w Katowicach / State Archives in Katowice..... 221

Archiwum Państwowe w Kielcach / State Archives in Kielce..... 223

Archiwum Państwowe w Kielcach Oddział w Sandomierzu / State Archives in Kielce, branch of Sandomierz..... 225

Archiwum Państwowe w Płocku / State Archives in Płock 227

Archiwum Państwowe w Radomiu / State Archives in Radom 230

Archiwum Państwowe w Toruniu / State Archives in Toruń 231

Archiwum Państwowe w Warszawie / State Archives in Warsaw..... 234

Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Otwocku / State Archives in Warsaw, branch of Otwock 237

dr Wojciech Woźniak

Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych

Rok 2017, obchodzony jako Rok Rzeki Wisły, stanowi niewątpliwie dogodną okazję ku temu, aby w pogłębiony sposób podjąć na nowo to wielkie zagadnienie jakim jest Wisła, nazwana niegdyś przez Jana Pawła II „rzeką wszystkich ziem polskich, rzeką naszych dziejów.” Wiele już powiedziano, wiele zapewne jeszcze zostanie powiedziane o jej szczególnym i wyjątkowym znaczeniu dla naszego Narodu i Państwa – od zarania dziejów aż po dzień dzisiejszy. Cieszy fakt, że idea Roku Rzeki Wisły znalazła swoje odzwierciedlenie w uchwale Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, wszak śmiało można zgodzić się ze stwierdzeniem, wypowiedzianym bez żadnej przesady, że jej losy dotyczą - mniej lub bardziej – wszystkich Polaków.

Dla archiwów państwowych trwające obchody stały się przede wszystkim zaproszeniem do włączenia się w promocję szeroko podejmowanej tematyki związanej z Wisłą, królową polskich rzek, poprzez prezentację własnych bogatych zasobów tematycznych. Ogólnopolska wystawa okolicznościowa, zatytułowana „Wisła w dokumencie archiwalnym” w swoim zamyśle ma skierować nasze oczy na bogatą i fascynującą historię królewskiej rzeki, jej znaczenie gospodarcze na przestrzeni polskich dziejów, walory przyrodnicze oraz rekreacyjne, aż po ukazanie jej współczesnego, bliskiego nam oblicza.

Wszystko to stało się możliwe dzięki zaangażowaniu archiwów państwowych, których zasięg terytorialny obejmuje rzekę Wisłę. Archiwa te, z wielką pasją i starannością, zechciały zaprezentować swoje archiwalia, które zebrane w jedną całość, stanowią jakby opowieść o tym czym zawsze była i niewątpliwie jest

w dalszym ciągu, rzeka Wisła. Naszą opowieść o Wiśle zaczniemy od jej ogólnej charakterystyki (Charakterystyka Rzeki Wisły), aby zaraz móc zaprezentować jej najdawniejsze, udokumentowane dzieje (Historia i gospodarka od średniowiecza do końca Rzeczypospolitej szlacheckiej). Przedstawimy następnie znaczenie Wisły w rozwoju handlu i żeglugi aż do wybuchu II wojny światowej (Historia i gospodarka do 1939 roku) oraz jej znaczenie w rozwoju tak zwanych miast nadwiślańskich (Miasta nadwiślańskie). Prezentowane dokumenty ze zbiorów polskich archiwów doskonale oddają również niepowtarzalność i niejednoznaczność natury Wisły. Ujrzymy ją zarówno jako rzekę nieujarzmioną (Gniew Wisły i próby jej ujarznienia), ale także jako miejsce błęgiego odpoczynku, rekreacji i spotkań towarzyskich (Wypoczynek i rekreacja nad Wisłą). Opowieść o Wiśle kończy się na czasach współczesnych (Wisła współcześnie), zaś prezentowane fotografie z tego okresu mogą przywołać obrazy i wspomnienia, które przechowuje w pamięci niejeden z nas. Wystawa, albo raczej opowieść o Wiśle, prezentująca dawne dzieje i losy rzeki złączonej na zawsze z losami Polski, niech stanie się również pytaniem o to, w jaki sposób mądrze wykorzystać ten wielki potencjał na rzecz przyszłych pokoleń.

Serdeczne podziękowania za przygotowanie wystawy „Wisła w dokumencie archiwalnym” składam przede wszystkim Panu Piotrowi Wierzbickiemu, dyrektorowi Archiwum Państwowego w Gdańsku oraz wszystkim jego pracownikom. Dziękuję również pozostałym archiwom państwowym, które z zaangażowaniem i wielką starannością przygotowały powierzone sobie archiwalia.

Dr Wojciech Woźniak

General Director of State Archives

The year 2017, celebrated as the Year of the Vistula River, is undoubtedly a good opportunity to, in-depth manner, resume this great question of the Vistula, once named by Pope John Paul II, „the river of all Polish lands, the river of our history”. Much has been said, probably much more will be said about the special and exceptional importance for our Nation and State - from the dawn of history, until the present day. It is encouraging that the idea of the Year of the Vistula River was reflected in the resolution of the Polish Sejm, after all, one can easily agree with the statement, spoken without any exaggeration, that its fate relates to - more or less - all Poles.

For the state archives, the ongoing celebrations have become primarily an invitation to join the promotion of broadly-taken issues related to the Vistula, the queen of Polish rivers, through the presentation of their own rich thematic resources. The nationwide commemorative exhibition, entitled „Vistula in archival documentary”, in its intention is to turn our eyes to the rich and fascinating history of the royal river, its economic importance in the Polish history, natural and recreational beauty, until showing its modern, close to us, aspect.

All this became possible thanks to the involvement of state archives which territorial coverage includes the Vistula River. These archives, with great passion and precision, were willing to present their archives which gathered into a whole are like a story of what the Vistula River has always been and undoubtedly still is. We start our story about the Vistula from its general characteristics (Characteristics of the Vistula River),

just to be able after to present its earliest documented history (History and economy from the Middle Ages to the end of the Noble Republic). Then, we present the importance of the Vistula in the development of trade and shipping until the outbreak of World War II (History and economy to the year 1939) and its importance in the development of cities on the Vistula (Cities on the Vistula). The presented documents from the collections of Polish archives also perfectly reflect the uniqueness and ambiguous nature of the Vistula. We will see it both as an untamed river („Anger” of the Vistula and attempts of its taming), but also as a place of blissful rest, recreation, and social gatherings (Recreation and leisure on the Vistula). The story of the Vistula ends in modern times (The Vistula today), and the presented photographs from this period can evoke images and memories that are stored in the memory of many of us. The exhibition, or rather a story about the Vistula, presenting old history and fate of the river united forever with the fate of Poland, let it also be the question of how to wisely use this great potential for future generations.

Many thanks for the preparation of the exhibition „Vistula in the archival documentary” go primarily to Mr. Piotr Wierzbicki, Director of the State Archives in Gdańsk and all its employees. I also thank the other state archives that with commitment and great care have prepared entrusted archival sources.

Piotr Wierzbicki

Dyrektor Archiwum Państwowego w Gdańsku

Archiwa państwowe w swych murach przechowują niezmiernie bogactwo skarbów rękopiśmiennych dokumentujących historię państw i narodów, ich powstania, rozwoju i upadku oraz czynników, które miały wpływ na te procesy. Nie ulega wątpliwości, że jednym z najistotniejszych elementów rozwoju gospodarczego państw jest odpowiednio rozbudowany system szlaków komunikacyjnych umożliwiający sprawną dystrybucję dóbr materialnych wytwarzanych w danym kraju, a co za tym idzie handel. Bezpośrednim skutkiem wojny trzynastoletniej w drugiej połowie XV wieku stało się otwarcie dla Rzeczypospolitej szlaku komunikacyjnego Wisły oraz dostęp do portu w Gdańsku, które to fakty zdecydowały o dynamicznym rozwoju eksportu, który stał się podstawą wzrostu gospodarczego kraju i bogactwa jego mieszkańców w następnych wiekach.

Założeniem prezentowanej wystawy jest ukazanie znaczenia Wisły w historii Polski na podstawie archiwaliów przechowywanych współcześnie w archiwach państwowych mających swe siedziby w miastach położonych wzdłuż jej biegu. Przyjęto, że dokumenty przedstawione zostaną w grupach tematycznych. W każdej z tych grup mogą znaleźć się obiekty należące zgodnie z zasadą proveniencji do różnych archiwów państwowych.

Na kolejnych tablicach zwiedzający mogą obejrzeć dokumenty zawierające charakterystykę geograficzną Wisły, w tym mapy, plany, zdjęcia i rysunki obrazujące bieg rzeki na jej poszczególnych odcinkach od źródeł do ujścia. Następnie archiwalia związane z historią i życiem gospodarczym od czasów średniowiecznych do upadku I Rzeczypospolitej, wśród których poczesne miejsce zajmują akty i przywileje wodne oraz żeglowne królów polskich dla miast leżących wzdłuż brzegu Wisły oraz dokument II pokoju toruńskiego zapewniającego Polsce kontrolę nad całym biegiem rzeki. Następne grupy dokumentów ilustrują życie i gospodarkę związaną z Wisłą w okresie rozbiorów i po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku. Osobną grupę tematyczną tworzą archiwalia związane z rozwojem miast położonych wzdłuż biegu rzeki z okresu od XIII wieku do wybuch II wojny światowej.

Niezmiernie istotnym zagadnieniem na przestrzeni ostatnich stuleci były wielokrotnie podejmowane próby regulacji biegu Wisły, tak w celu jej optymalnego wykorzystania w gospodarce jak również, w celu zapobieżenia częstym powodziom przynoszącym wielkie straty ekonomiczne i liczne tragedie ludzkie. Projekty te znajdują swe odzwierciedlenie w wielu archiwaliach, a najciekawsze z nich zaprezentowane zostały w odrębnej grupie tematycznej.

Wiek XIX i XX to rozwój sportu i rekreacji we wspólnym znaczeniu tych słów. Z bogatych kolekcji fotografii i archiwaliów przechowywanych w archiwach państwowych najciekawsze o tej tematyce również zostały zaprezentowane na wystawie. Na tablicach kończących wystawę przedstawione zostały materiały archiwalne związane z Wisłą w czasach współczesnych. Są to między innymi dokumenty dotyczące koncepcji gospodarczego zagospodarowania rzeki po 1945 roku, żeglugi śródlądowej w tym okresie oraz stoczni rzecznych.

Zbiór źródeł charakteryzujący miejsce Wisły w historii Polski znajdujący się w zasobach archiwów państwowych jest niezmiernie obszerny. Ograniczone ramy wystawy pozwoliły na zaprezentowanie niewielkiej ich części. Wybór ten uzupełnia oraz poszerza znacznie katalog wystawy, który mamy przyjemność zaprezentować. Katalog wzbogacony jest o charakterystyki archiwaliów do dziejów Wisły przechowywane w poszczególnych archiwach państwowych, opracowane przez pracowników tychże archiwów.

Pragnę złożyć serdeczne podziękowania autorom poszczególnych tekstów oraz pracownikom wszystkich archiwów państwowych, dzięki którym wystawa mogła powstać. Szczególne podziękowania i jednocześnie gratulacje składam zaangażowanym w projekt pracownikom Archiwum Państwowego w Gdańsku. Dzięki ich zaangażowaniu oraz umiejętnościom udało się osiągnąć tak wspaniały efekt godnie komponujący się z wszelkimi pozostałymi uroczystościami związanymi z obchodami roku Wisły.

Piotr Wierzbicki

Director of the State Archives in Gdańsk

State archives within their walls hold a vast wealth of manuscript treasures documenting the history of states and nations, their origin, development, and decline and the factors that affect these processes. There is no doubt that one of the most important elements of the economic development of state organisms is an appropriately developed system of communication routes enabling efficient distribution of material goods produced in the country, and thus trade. The immediate effect of the Thirteen Years' War in the second half of the fifteenth century was for Poland the opening of the communication route of the Vistula and access to the port of Gdańsk what determined dynamic exports which became the basis for the country's economic growth and wealth of its inhabitants in the following centuries.

The premise of the presented exhibition is to show the importance of the Vistula in the Polish history based on archive resources stored today in the state archives established in cities located along its course. It was assumed that the documents will be presented in thematic groups. In each of these groups are objects belonging - according to the principle of provenience - to various state archives.

In the following boards, visitors can view the documents containing the geographical characteristics of the Vistula, including maps, plans, photographs, and drawings illustrating the course of the river on its individual sections, from the source to the estuary. Then, archives related to the history and economic life, from medieval times to the fall of the I Polish Republic, among them a prominent place is occupied by acts and water and shipping privileges of Polish kings for cities located along the banks of the Vistula and the document of the Second Peace of Toruń providing Poland with control over the entire course of the river. Next groups of documents illustrate the life and economy of the Vistula during the partitions and after Poland regained its independence in 1918. Another thematic group is formed by archives associated with the development of cities along the river, dating from the thirteenth century to the outbreak of the Second World War.

An extremely important issue over the past centuries has been repeatedly attempted trials to regulate the Vistula, so in order to optimize its use in the economy, as well in order to prevent frequent flooding bringing great economic losses and numerous human tragedies. These projects are reflected in many archives and the most interesting of them were presented in a separate thematic group.

The nineteenth and twentieth century is the development of sport and recreation in the modern sense of these words. Out of rich collections of photographs and archival materials stored in the state archives, the most interesting on this subject were also presented at the exhibition.

On the boards ending the exhibition are presented archival materials related to the Vistula River in modern times. These include documents relating to the concept of economic development of the river after 1945, inland waterway transport in this period, and river shipyards.

A set of sources, which characterize the place of the Vistula in the history of Poland, located in the resources of the state archives, is extremely extensive. The limited scope of the exhibition made it possible to present a small part of them. This selection is complemented and significantly expanded by the exhibition catalog that we are pleased to present. The catalog is enriched with the characteristics of archives for the history of the Vistula stored in individual state archives, developed by the employees of these archives.

I wish to express sincere thanks to the authors of individual texts and employees of all state archives, thanks to whose work the exhibition could have been prepared. Special thanks and congratulations I also render for involved in the project employees of the State Archive in Gdańsk. Thanks to their commitment and skills, we managed to achieve such great results composing with dignity with any other celebrations associated with the celebration of the Year of the Vistula River.

” *Wisła, najslawniejsza wśród Polaków. [...] jako że dłuższego od innych biegu dokonując, z zachodu podąża pewien czas ku wschodowi, potem skierowuje się ku północy, powiększwszy się wreszcie od wody rzek, do niej uchodzących [...] rozpada się na trzy ujścia [...] jako potężna rzeka uchodzi wodą bielejącą i zdrową do picia do Oceanu Sarmackiego.* ”

Jan Długosz

Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego

CHARAKTERYSTYKA RZEKI WISŁY

CHARACTERISTICS OF THE VISTULA RIVER

Wisła (łac. *Vistula*) jest największą rzeką w Polsce o długości 1047 km i powierzchni dorzecza (bez delty) 194,4 tys. km², w tym ok. 160 tys. km² na terenie Polski. Urzeźbienie dorzecza Wisły charakteryzuje średnie wzniesienie 270 m n.p.m., przy czym większa część dorzecza (55%) położona jest na wysokościach 100-200 m n.p.m. Najwyższy punkt dorzecza Wisły – 2655 m n.p.m. znajduje się w Tatrach (Gerlach), najniższy – 1,8 m n.p.m. na Żuławach Wiślanych (k. Elbląga). Zasadniczy kierunek biegu Wisły jest południkowy. Bierze ona swój początek na stoku Baraniej Góry w Beskidzie Śląskim. Potokami źródłowymi są Czarna Wisielka (lewy) wypływająca na wysokości ok. 1107 m n.p.m. na południowo-zachodnim stoku Baraniej Góry i Biała Wisielka (prawy) mająca swoje źródła na wysokości ok. 1080 m n.p.m. na stoku północno-zachodnim.

The Vistula (from the Latin language, Wisła in the Polish language) is the largest river in Poland with a length of 1047 km and a basin area (without delta) of 194.4 thousand km², including in Poland its area is of approx. 160 thousand km². The terrain of the Vistula is characterized by average elevation of 270 m AMSL, while the greater part of the basin (55%) is located at heights of 100-200 m AMSL. The highest point of the river basin of the Vistula - 2655 m AMSL is in the Tatra Mountains (Gerlach Peak), the lowest minus 1.8 m AMSL in the Żuławy Wiślane (near of Elbląg). The basic direction of the Vistula is meridional. It takes its origin on the slopes of Ram Mountain (Barania Góra) in the Silesian Beskid Mountains. Source streams are the Black Little Vistula (Czarna Wisielka, left stream) flowing out at a height of approx. 1107 m AMSL on the south-western slope of the Ram Mountain (Barania Góra), and the White Little Vistula (Biała Wisielka, right stream) which has its source at a height of approx. 1080 m AMSL on the northwest slope.

Mapa Polski z widocznym dorzeczem Wisły, przygotowana przez astronoma Heweliusza, 1734 r., AN Kraków, sygn. 29/663/1373.
 Map of Poland with the visible Vistula River basin prepared by the astronomer Hevelius, 1734, AN Kraków, sig. 29/663/1373.

Dolina Białej Wiselki w miejscowości Wisła, XX w., AP Katowice O. Cieszyn, sygn. 14/205/192, s. 388. ►
 Valley of the White Little Vistula (Biała Wiselka) in the town Wisła, the XX century, AP Katowice, branch in Cieszyn, sig. 14/205/192, p. 388.

WISŁA, Śląsk Cieszy. Wodospad Czarnej Wiselki — Akwofalo de Nigra Viseuka.
 Wodospad Czarnej Wiselki w miejscowości Wisła, XX w., AP Katowice O. Cieszyn, sygn. 14/205/192, s. 377.
 Waterfall of the Black Little Vistula (Czarna Wiselka) in the town Wisła, the XX century, AP Katowice, branch in Cieszyn, sig. 14/205/192, p. 377.

Wisła, Dolina Białej Wiselki

Cały bieg rzeki Wisły dzieli się umownie na trzy etapy. Bieg górny zaczyna się od jej źródeł do ujścia Sanu za Sandomierzem. Początkowo Wisła, płynąc przez Beskid Śląski, ma cechy rzeki górskiej, o dużym spadku, niewyrównanym profilu. Poniżej Ustroń opuszcza góry i wpływa na Pogórze Śląskie, gdzie wskutek gwałtownego zmniejszenia się spadku usypuje pod Drogomyślem wielki stożek napływowy. Następnie zmienia kierunek z północno-wschodniego na wschodni. W Kotlinie Oświęcimskiej przyjmuje 3 większe dopływy: Sołę i Skawę z Karpat oraz Przemszę z Wyżyny Śląskiej. Pod Krakowem, w obrębie Bramy Krakowskiej, tworzy epigenetyczny przełom przez wapienie jurajskie, zwany przełomem krakowskim. Poniżej Krakowa Wisła skręca w kierunku północno-wschodnim przyjmując dopływy z Wyżyny Małopolskiej: Szreniawę, Nidę, Czarną, Koprzywiankę i Opatówkę oraz kolejne dopływy Karpat: Rabę, Dunajec, Wisłokę i San.

The course of the Vistula is divided arbitrarily into three stages. The top course starts from its source to the estuary of the San River behind Sandomierz. The Vistula, initially flowing through the Silesian Beskids, has the characteristics of a mountain river, with a big drop and a misaligned profile. Below Ustroń, it leaves the mountains and flows into the Silesian Foothills, where due to a sharp reduction in the decline, it heaps up near of Drogomyśl a great alluvial fan. Then, it changes direction from the north-east to the east. In the Oświęcim Basin, it takes 3 larger tributaries - Sola and Skawa from the Carpathian Mountains, and Przemsza from the Silesian Upland. Near Kraków, within the Brama Krakowska, it creates an epigenetic gorge through Jurassic limestone, called Kraków Gorge. Below Kraków, the Vistula turns towards the north-eastern, taking in tributaries from the Małopolska Upland: Szreniawa, Nida, Czarna, Koprzywianka, and Opatówka, and the next tributaries from the Carpathians: Raba, Dunajec, Wisłoka, and San.

Hydrologiczna mapa pogłądowa dorzecza górnej Wisły, 1910 r., AP Katowice O. Bielsko-Biała, sygn. 13/985/35, ark. 1.

Hydrological visual map of the upper Vistula River basin, 1910, AP Katowice, branch in Bielsko-Biała, sig. 13/985/35, sheet 1.

Mapa Księstwa Cieszyńskiego ukazująca m.in. bieg Wisły od źródeł do granic z Księstwem Pszczyńskim i Królestwem Polskim na wysokości miejscowości Góra, 1736 r., AP Katowice, sygn. 12/181/575, ark. 20.

Map of the Duchy of Cieszyn showing, among others, the course of the Vistula from the source to the borders with the Duchy of Pszczyzna and the Kingdom of Poland at the height of the town Góra, 1736, AP Katowice, sig. 12/181/575, sheet 20.

Plan sytuacyjny ukazujący Wisłę jako granicę państwową między Prusami a Austrią na odcinku od miejscowości Lasek do ujścia Przemszy do Wisły, 1794-1795, AP Katowice, sygn. 12/396/III, ark. 1.

Site plan showing the Vistula as the state border between Prussia and Austria on the section from the town Lasek to the estuary of the Przemsza River to the Vistula, 1794-1795, AP Katowice, sig. 12/396/III, sheet 1.

Plan Wisły pod Krakowem wg stanu we wrześniu 1889 r., AN Kraków, sygn. 29/Kr 8643.

Plan of the Vistula near Kraków as of September 1889, AN Kraków, sig. 29/Kr 8643.

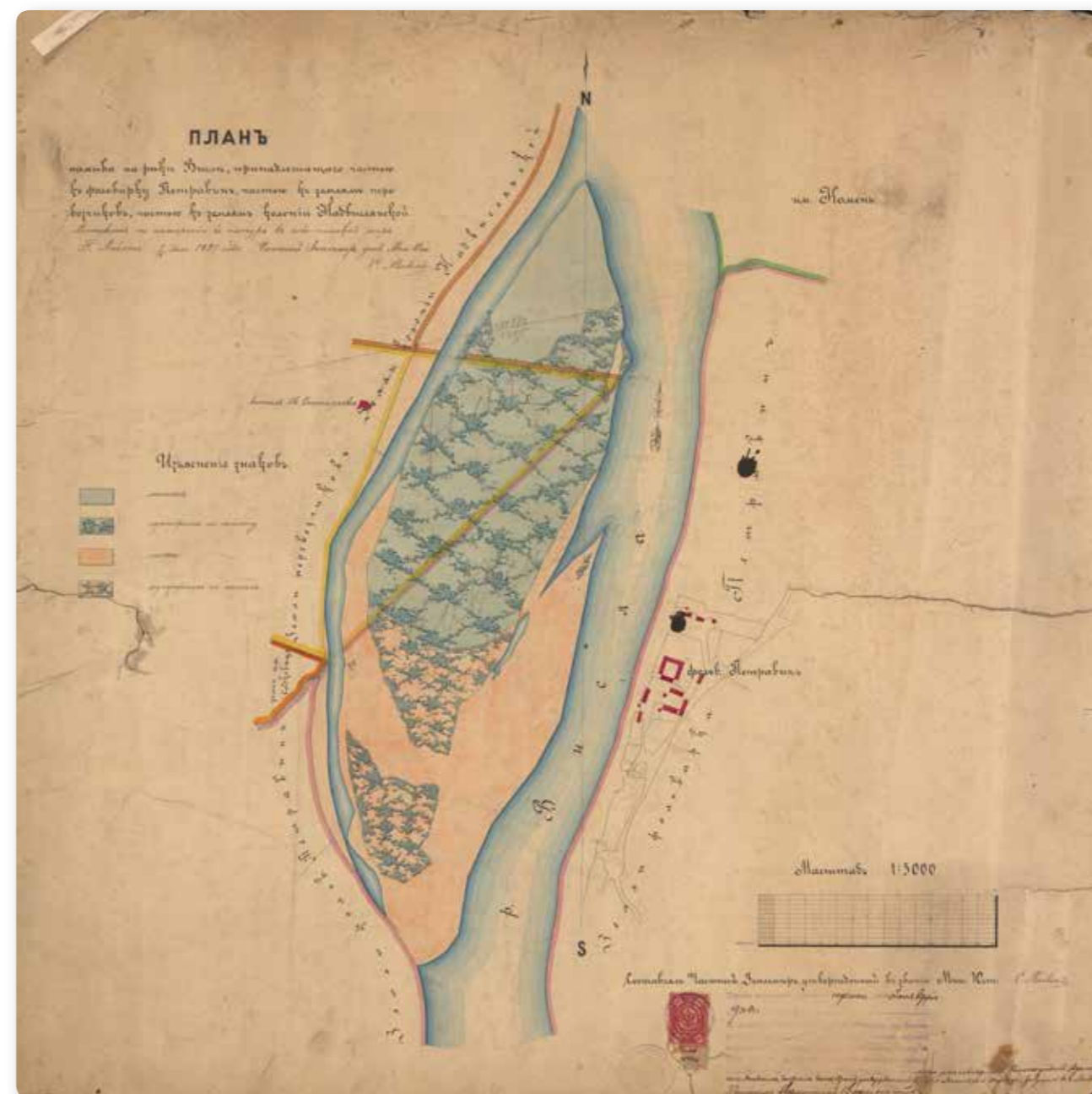
Od ujścia Sanu rozpoczyna się bieg środkowy rzeki. Najpierw Wisła płynie między wyżynami Kielecko-Sandomierską a Lubelską, doliną o stromych zboczach i płaskim dnie. Jest to Małopolski Przełom Wisły. Na tym odcinku uchodzą dopływy: Kamienna, Iżanka (lewy), Wyżnica i Chodelka (prawy). Poniżej Puław wpływa na Niziny Środkowopolskie. Przyjmuje tutaj największy lewy dopływ Pilicę, a z prawej strony większy dopływ - Wieprz. Poniżej ujścia Wieprza Wisła odchyła się na północny zachód. Tutaj rzeka silnie meandruje.

From the estuary of the San, the middle course of the river begins. First, the Vistula flows between the highlands of Kielce-Sandomierz and Lublin, through a valley with steep slopes and flat bottom. This is the Lesser Polish Gorge of the Vistula. On this section, there are tributaries: Kamienna, Iżanka (left), Wyżnica, and Chodelka (right). Below Puławy, it flows to the Central Lowlands. Here, it takes the largest left tributary - the Pilica River, and on the right side a large tributary - the Wieprz River. Below the estuary of the Wieprz, the Vistula is deflected to the northwest. Here the river strongly meanders.

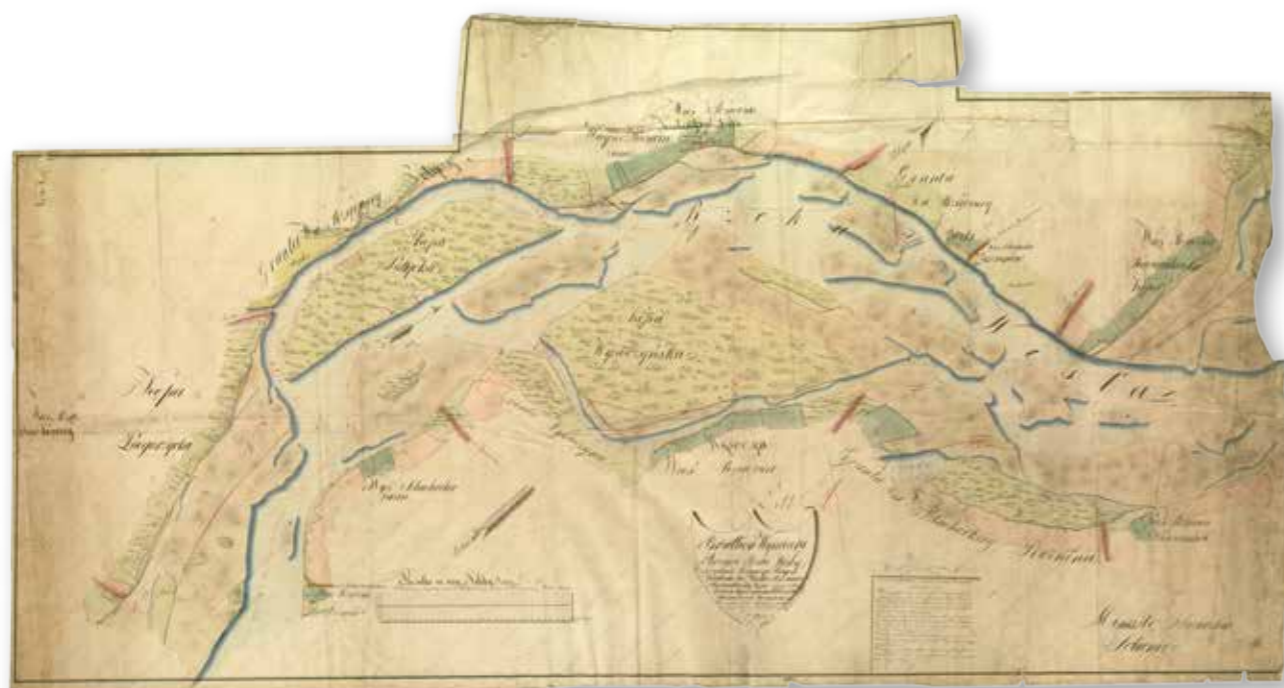
Zdjęcie lotnicze Sanu wpadającego do Wisły za Sandomierzem, 1982 r., AP Kielce O. Sandomierz, sygn. 24/927/1.

Aerial photo of the San entering the Vistula behind Sandomierz, 1982, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/927/1.

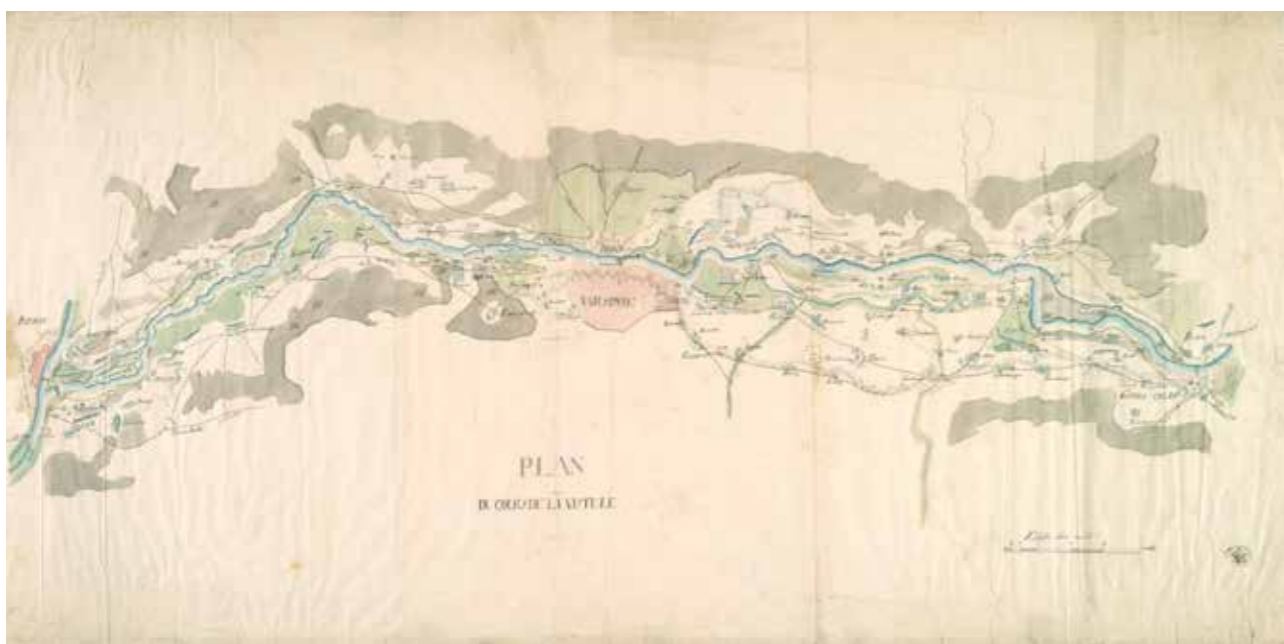

Plan aluwium na Wiśle koło osady Piotrawin, 1897 r., AP Radom, sygn. 58/44/Zbiór kartograficzny guberni lubelskiej nr 96.
Plan of the alluvium on the Vistula near the settlement Piotrawin, 1897, AP Radom, sig. 58/44/ Cartographic collection of the Lublin Province No. 96.

- ◀ Plan Wisły między Zawichostem i Solcem, 1813-1815, Pritvic, AGAD, sygn. 1/402/96-6, ark. 1.
Plan of the Vistula between Zawichost and Solc, 1813-1815, Pritvic, AGAD, sig. 1/402/96-6, sheet 1.

Mapa wymiaru brzegów Wisły w powiatach grójeckim i garwolińskim, 1822 r., M. Strasz, AGAD, sygn. 1/402/266-9.
Map of the dimension of the Vistula in the districts of Grójec and Garwolin, 1822, M. Strasz, AGAD, sig. 1/402/266-9.

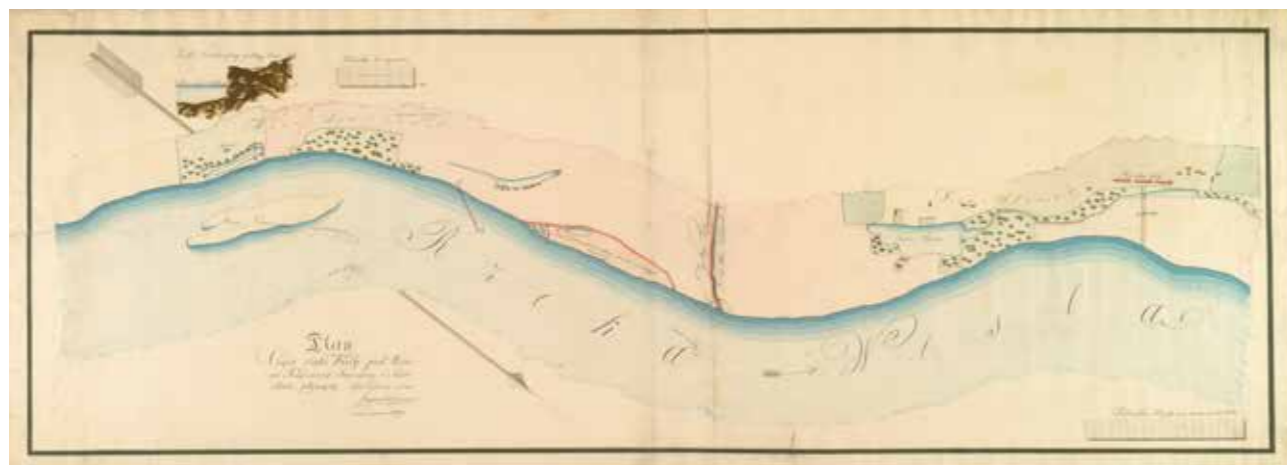
Mapa Wisły od Góry Kalwarii do Modlina, przed 1812 r., AGAD, sygn. 1/402/73-6, ark. 1.
Map of the Vistula from Góra Kalwaria to Modlin, before 1812, AGAD, sig. 1/402/73-6, sheet 1.

Łacha wiślana pod Pragą, druga poł. XIX w., rys. F. Wastkowski, ryt. K. Pomianowski, AP Warszawa, sygn. 72/201/I/191, poz. 34.
Vistula sandbank near Praga, the second half of the XIX century, Fig. F. Wastkowski, engraving K. Pomianowski, AP Warsaw, sig. 72/201/I/191, pos. 34.

W okolicach Warszawy zbiega się ku Wiśle koncentrycznie kilka rzek: z lewej Bzura, z prawej Narew z Bugiem i Wkrą. Rozpoczyna się trzeci etap biegu Wisły zwany dolnym. Od ujścia Narwi rzeka płynie pradoliną w kierunku zachodnim, następnie północno-zachodnim i osiąga kotliny: Płocką i Toruńską. Na tym odcinku przyjmuje Skrwę i Drwęcę (prawy). Pod Bydgoszczą Wisła zmienia kierunek na północno-wschodni i wpływa na Pojezierze Południowobałtyckie. Tutaj przyjmuje dopływy: Brdę, Wdę i Wierzycę (lewy) oraz Osę i Liwę, uchodzącą do Nogatu (prawy).

In the Warsaw area, several rivers concentrically converge to the Vistula. The Bzura River on the left, and the right the Bug with the Narew and the Wkra. Here starts the third stage of the Vistula course called the lower. From the estuary of the Narew, the river flows through the glacial valley to the west, then to the north-west and reaches the Basin Płock and the Basin of Toruń. In this part, it takes the Skrwia River and the Drwęca River (right). Near Bydgoszcz, the Vistula changes the direction to the north-eastern and flows into the South Baltic Lake Districts. Here, it takes the tributaries: Brda, Wda, and Wieżyca (left), and Osa and Liwa entering into the Nogat (right).

Plan Wisły koło Słońska, 1829 r., Bagniewski, AGAD, sygn. 1/402/229-5.
Plan the Vistula near Słońsk, 1829, Bagniewski, AGAD, sig. 1/402/229-5.

Mapa Wisły od Ciechocinka do Torunia, przed 1812 r., AGAD, sygn. 1/402/73-6, ark. 6.
Map of the Vistula from Ciechocinek to Toruń, before 1812, AGAD, sig. 1/402/73-6, sheet 6.

Mapa części Prus Książęcych ukazująca m.in. bieg Wisły od Torunia do ujścia, z ok. 1627 r., 1632 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1016/58, s. 8.

Map of Prince Prussia showing, among others, the course of the Vistula from Toruń to the estuary from approx. 1627, 1632, AP Gdańsk, sig. 10/1016/58, p. 8.

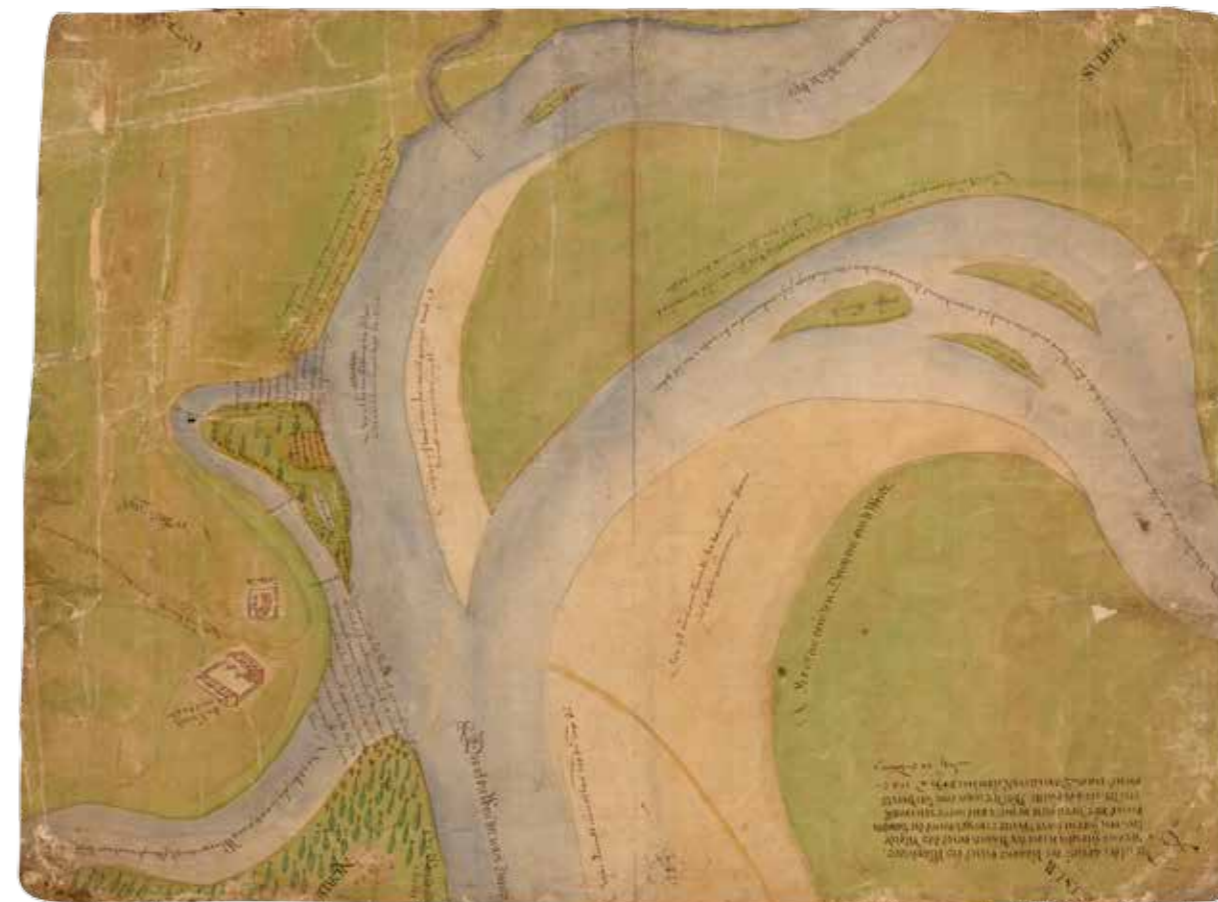

Ostrogi oraz ławice na Wiśle pod Korzeniewem, 1920 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1155/V,51.

River groins and shoals on the Vistula near Korzeniew, 1920, AP Gdańsk, sig. 10/1155/V,51.

W Białej Górze koło Sztumu, ok. 50 km od ujścia, Wisła rozdziela się na dwa ramiona: Leniwka (lewe) oraz Nogat (prawe) i tworzy szeroką deltę zwaną Żuławami Wiślanymi powstałą w wyniku zasypania przez rzekę zatoki Morza Bałtyckiego utworami naniesionymi z całej zlewni. Dalej na północ, na obszarze noszącym nazwę Gdańskiej Głowy, od Leniwki oddziela się w kierunku wschodnim ramię zwane Szkarpawą (Wisła Elbląska). Leniwka (Wisła Gdańska) zaś do 1840 r. była ujściowym lewym ramieniem Wisły. Wówczas to w wyniku zatoru lodowego koło wsi Górki Wschodnie utworzyło się dodatkowe ramię ujściowe Leniwki - Wisła Śmiała. W 1895 r. uruchomiono sztuczny przekop ujściowy pod Świbnem, który stał się głównym korytem odpływu wód Wisły do Zatoki Gdańskiej. Obecnie ramionami ujściowymi Wisły do Zatoki Gdańskiej są Martwa Wisła (odcinek Leniwki od Płonia Wielkiej do ujścia koło Westerplatte), Wisła Śmiała oraz Przekop Wisły. Natomiast do Zalewu Wiślanego uchodzi Szkarpawa i Nogat.

In Biała Góra near Sztum, approx. 50 km from the estuary, the Vistula is separated into two arms: the Leniwka (left) and the Nogat (right), and creates a wide delta called Żuławy Wiślane, resulting from backfilling by the river the Baltic Sea coast with creations brought back from the whole basin. Further north, in an area named Gdańska Głowa, from the Leniwka towards the east is separated an arm, called the Szkarpawa (the Wisła Elbląska). To 1840, the Leniwka (Wisła Gdańska) was the left estuary arm of the Vistula river. Then, as a result of the ice jam, near the village of Górki Wschodnie, formed an additional estuary arm of the Leniwka - the Wisła Śmiała. In 1895, launched an artificial estuary ditch in Świbno which has become the main channel of water outflow of the Vistula River to the Gdańsk Bay. Currently, the estuary arm of the Vistula to the Gdańsk Bay are Martwa Wisła (section of the Leniwka from the Płonia Wielka to the estuary near of Westerplatte), Wisła Śmiała, and Przekop Wisły. In contrast, the Szkarpawa and the Nogat flow to the Vistula Lagoon.

Mapa rozwidlenia Wisły na dwa ramiona; Leniwka (lewe) oraz Nogat (prawe), 1582 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,MP/390.

Map of a fork of the Vistula on the two arms: the Leniwka (left) and the Nogat (right), 1582, AP Gdańsk, sig. 10/300,MP/390.

1288

Labingand... Thar... Zollhaus...
nicht... die...
mit... die...
wird...
1294...
1299...
1302...
1309...
1311...
1340...
1394...
1403...
1407...

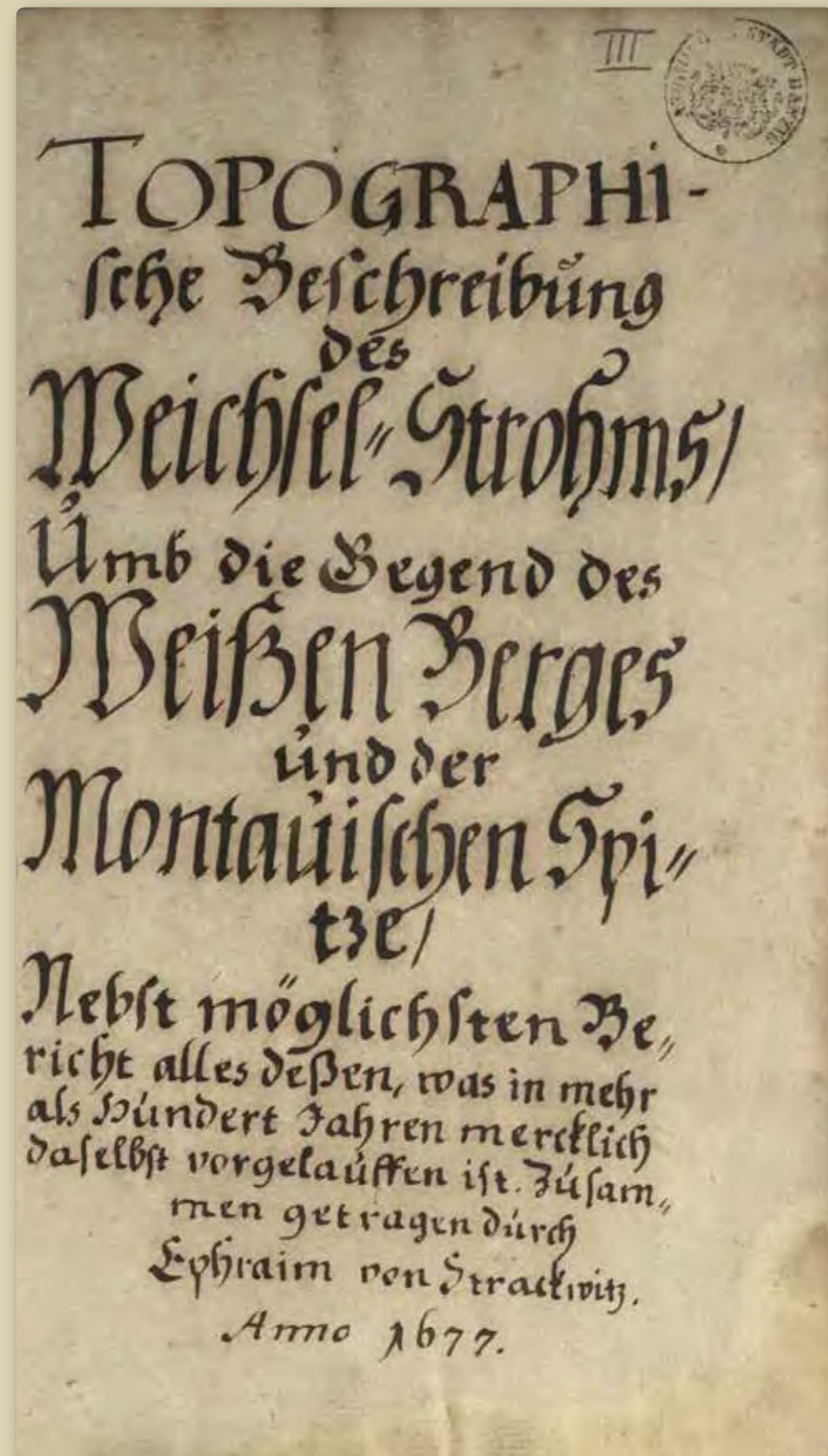
1271

Gabun die...
1288...
1288...
1324...
1293...
1328...
1330...
1341...
1371...
1326...
1339...
1396...

1294...
1298...
1368...
1407...

Fragment kroniki Wisly i Nogatu dotyczący lat 1288-1407, 1671 r., AP Gdańsk, sygn. 10/492/975, s. 5v-6.

Fragment of the Vistula and the Nogat chronicles covering the period 1288-1407, 1671, AP Gdańsk, sig. 10/492/975, p. 5v-6.

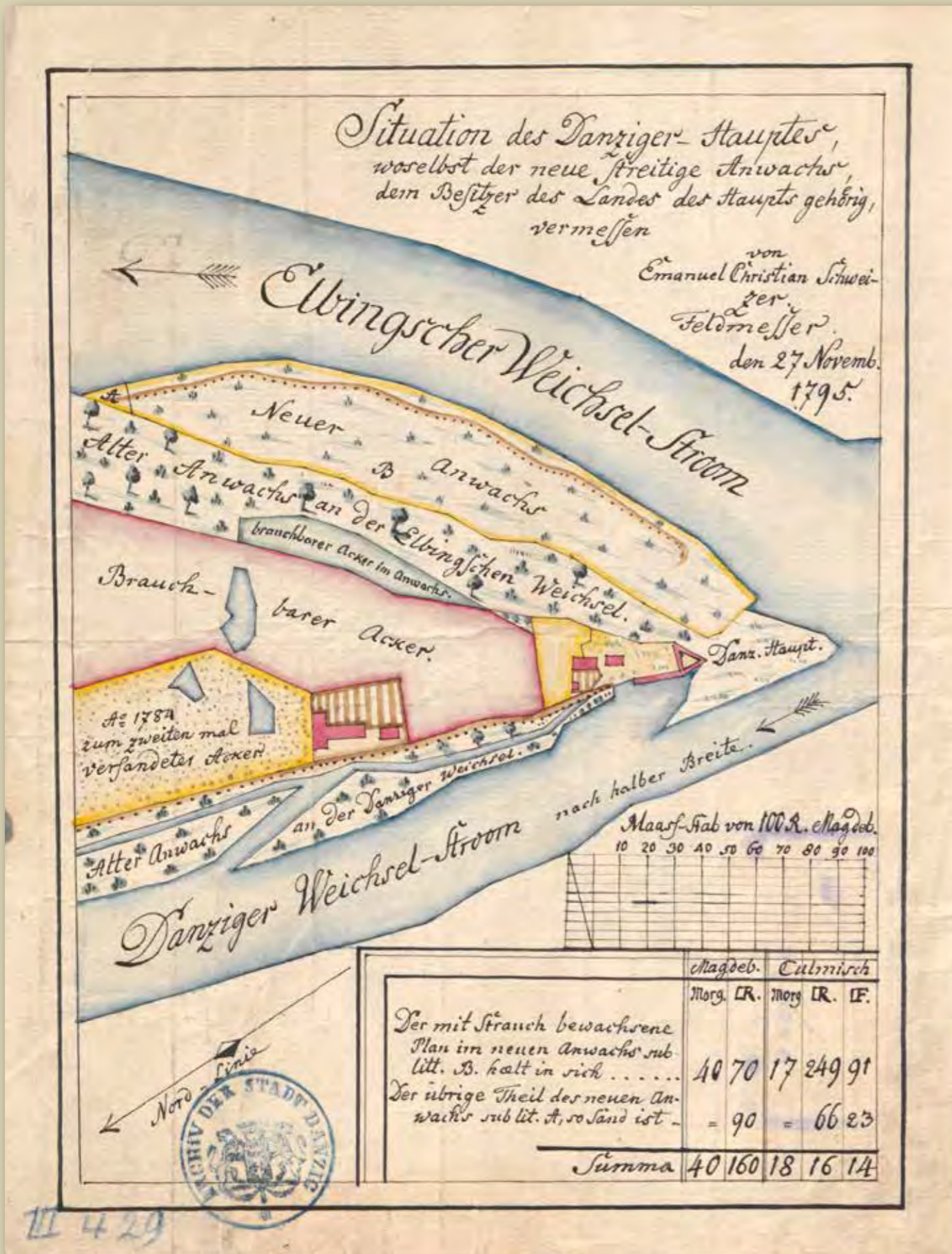

Topograficzny opis Wisły od rozwidlenia na Leniwkę i Nogat, 1677 r., E. Strackwitz, AP Gdańsk, sygn. 10/300,R/E,5.
Vistula topographic description from a fork on the Leniwka and the Nogat, 1677, E. Strackwitz, AP Gdańsk, sig. 10/300,R/E,5.

Mapa delty Wisły zwanej Żuławami (gdańskie, malborskie i elbląskie), 1753 r., Schweizer, AP Gdańsk, sygn. 10/1151/759.
Map of the Vistula delta called Żuławy (of Gdańsk, Malbork, and Elbląg), 1753, Schweizer, AP Gdańsk, sig. 10/1151/759.

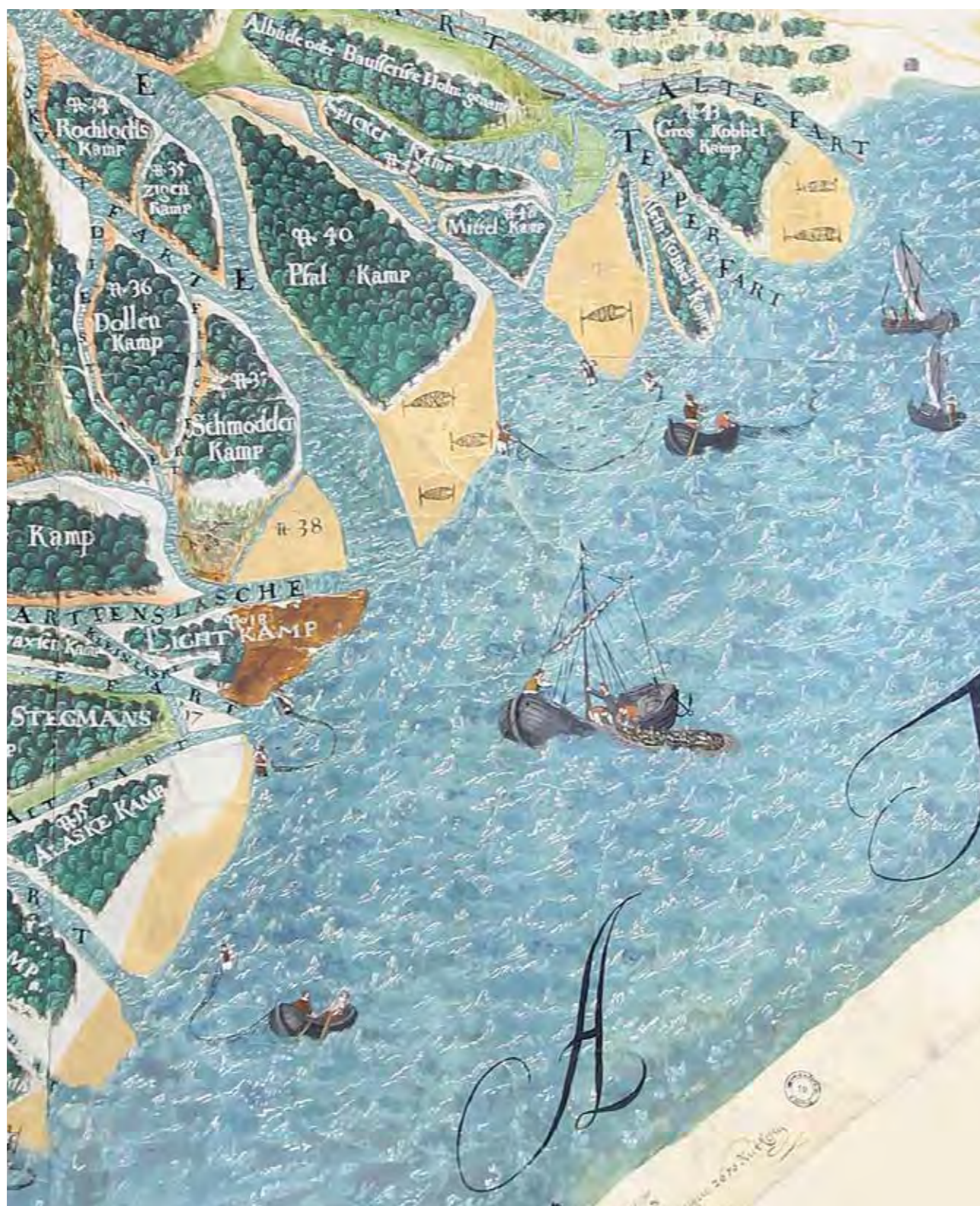
Plan ujścia Wisły kolo Westerplatte, 1724 r., Drescheriben, AP Gdańsk, sygn. 10/300,MP/266.

Plan of the estuary of the Vistula near Westerplatte, 1724, Drescheriben, AP Gdańsk, sig. 10/300,MP/266.

Plan sytuacyjny obszaru tzw. Gdańskiej Głowy przedstawiający kolejne rozwidlenie Wisły: na Wisłę Gdańską (Leniwka) i Wisłę Elbląską (Szkarpawa), 1795 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,MP/317.

Site plan of the so-called area of Gdańska Głowa showing another fork of the Vistula on the Wisła Gdańska (Leniwka) and the Wisła Elbląska (Szkarpawa), 1795, AP Gdańsk, sig. 10/300,MP/317.

Fragment mapy Żuławy przedstawiający ujście Szarpawy do Zalewu Wiślanego, 1600 r., F. Berndt, AP Gdańsk, sygn. 10/300,MP/354.

Fragment of a map of the Żuławy showing the Szarpawa estuary to the Vistula Lagoon, 1600, F. Berndt, AP Gdańsk, sig. 10/300,MP/354.

Fragment mapy Pomorza Gdańskiego przedstawiający ujście Wisły do Zatoki Gdańskiej (Wisła Martwa, Wisła Śmiała, Przekop Wisły) i Zalewu Wiślanego (Szarpawa, Nogat), 1927 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1151/745.

Fragment of a map of the Gdańsk Pomerania showing the estuary of the Vistula to the Gdańsk Bay (Wisła Martwa, Wisła Śmiała, Przekop Wisły) and the Vistula Lagoon (Szarpawa, Nogat), 1927, AP Gdańsk, sig. 10/1151/745.

” Ty żyta różnozierne w morski brzeg toczysz,
A z wszystkokupnym kruszczem nazad k swym kroczysz.
Ty skutę, lichtan, batę i nawy różne,
Trafty, komięgi dźwigasz, nigdy nie próżne.
[...]
O, pławiaczko Sarmacka ! Rzek polskich głowo!
Płyń swym Lachom bogato i na wiek zdrowo! ”

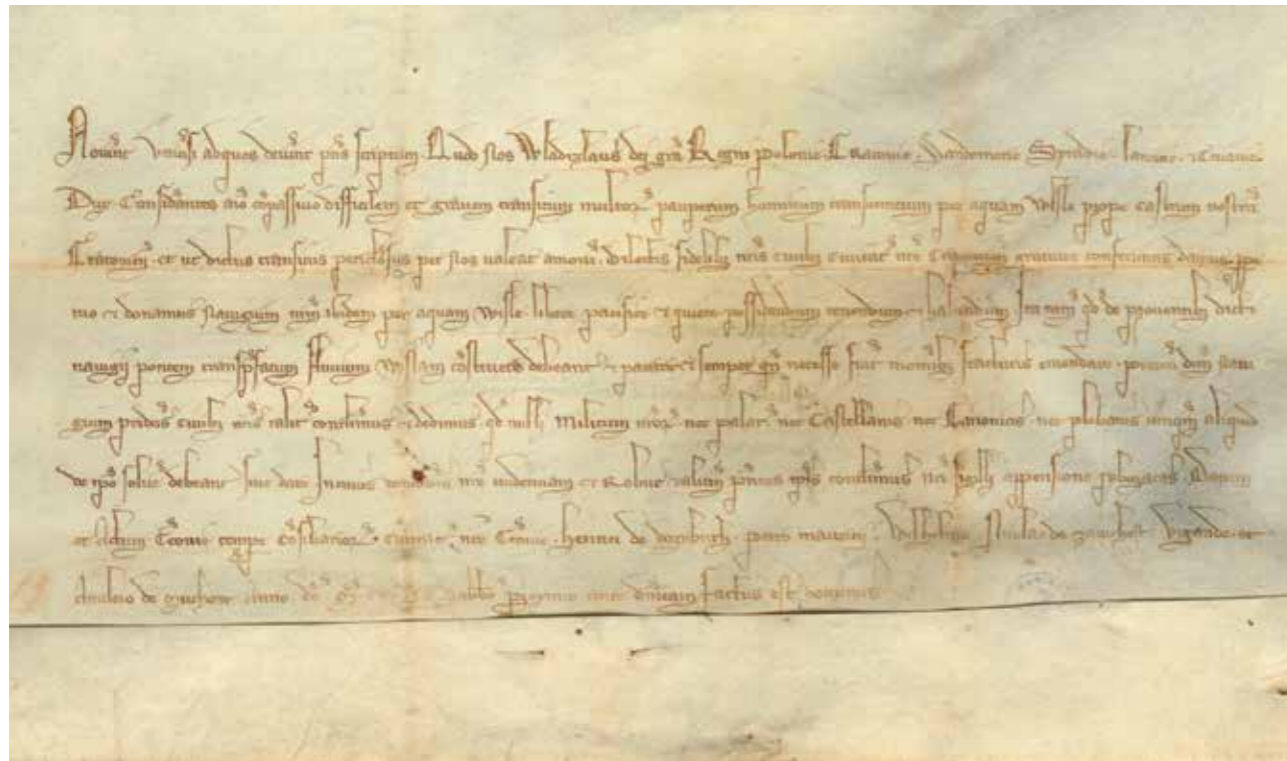
Jan Rybiński
Gęśli różnorymnych księga I

HISTORIA I GOSPODARKA OD ŚREDNIOWIECZA DO KOŃCA RZECZYPOSPOLITEJ SZLACHECKIEJ

HISTORY AND ECONOMY FROM THE MIDDLE AGES
TO THE END OF THE NOBLE REPUBLIC

Wisła od najdawniejszych czasów była nierozdzielnie związana z historią i gospodarką Polski. Z chwilą tworzenia się państwowości zarówno rzeka, jak i jej brzegi, stały się własnością panującego, tj. księcia lub króla, który miał odtąd monopol na ich użytkowanie. On wydawał przyzwolenie na budowę mostu, młyna, grobli. Do panującego należało też prawo połowu ryb czy przewozu przez rzekę. Później uprawnienia te przechodziły na mocy jednostkowych przywilejów na właścicieli ziemskich, miasta, klasztory czy określone osoby, powodując ich znaczne bogacenie się. Jednak najważniejsze znaczenie Wisła posiadała jako szlak transportowy towarów masowych, a na mocy statutów królewskich (1447, 1496) zyskała miano tzw. rzeki królewskiej, wolnej dla wszystkich mieszkańców kraju do celów żeglugi. Wymiana drogą wiślaną stawała się dynamiczna od XII w. i z biegiem czasu odgrywała coraz większą rolę. Korzystanie z tej

The Vistula from the earliest times has been inextricably linked with the history and economy of Poland. With the formation of statehood, the river and its banks became the property of the ruler, that is, a prince or a king, who had henceforth a monopoly on their use. He issued a permission to build a bridge, mill, or dike. The ruler had also right to fish or transport by the river. Later, these powers were passed by the individual privileges to landowners, cities, monasteries, or certain people causing their considerable enrichment. But the most important, the Vistula was a transport trail of bulk goods and under the statutes of the king (1447, 1496) and it has been recognized as the so-called royal river free for all residents of the state for the purpose of shipping. Exchange by the Vistula became dynamic from the twelfth century and over time it has played an increasing role. Using this road, however, was difficult, because the mouth of the Vistula from the beginning

Władysław, książę Królestwa Polskiego, krakowski, sandomierski (etc.), oddaje miastu Krakowowi prom na Wiśle pod zamkiem, pod warunkiem, aby z dochodu za przewóz, wybudowało most na Wiśle, Kraków, 24 maja 1315 r., AN Kraków, sygn. 29/657/7.

Władysław, prince of the Polish Kingdom, Kraków, Sandomierz (etc.), gives back to the city of Kraków a ferry on the Vistula at the castle, provided that for the income for carriage, it will build a bridge on the Vistula, Kraków, May 24, 1315, AN Kraków, sig. 29/657/7.

drogi było jednak utrudnione, ponieważ ujście Wisły od początku XIV w. było w rękach Krzyżaków. Dopiero po podpisaniu pokoju w Toruniu w 1466 r. Polska odzyskała panowanie nad całym jej biegiem żeglownym. Odtąd Wisła stała się najważniejszą śródlądową handlową drogą wodną w Polsce przedrozbiorowej, a Gdańsk najważniejszym jej portem. Ładunki spławiane przez flisaków na łodziach (komięgi, szkuty, lichtany) i tratwach do Gdańska pochodziły z całego dorzecza Wisły i jej dopływów. Składały się na nie przede wszystkim zboże, a także drewno, potaż i inne produkty służące okrętownictwu. Stąd towary były sprzedawane dalej i transportowane do Europy Zachodniej, a kraj nasz określano *spichlerzem Europy i magazynem materiałów do budowy statków*. Polska od końca XV w. do początków XVII w. przeżywała swój „złoty wiek”. Wisła zaś jako wówczas najważniejsza gospodarczo rzeka świata przyczyniła się do bogacenia kraju.

of the fourteenth century was in the hands of the Teutonic Knights. Only after the signing of peace in Toruń in 1466 Poland regained its entire navigable course. Since then, in Poland before its partition, the Vistula became the most important commercial inland waterway and Gdańsk its most important port. Loads floated through the rafters at the boats (komięga, punts, lichtan) and rafts to Gdańsk came from all over the Vistula and its tributaries. They included mainly wheat, as well as wood, potash, and other products for the shipbuilding industry. From here the goods were sold and transported further into the Western Europe and our country was determined as “a granary of Europe and a warehouse of materials for the construction of ships”. Poland from the end of the fifteenth century to the beginning of the seventeenth century experienced its “Golden Age”. The Vistula, as then economically the most important river of the world, contributed to the enrichment of the country.

Wolfram von Beldirsheim, komtur gdański, nadaje Albrechtowi z Bremy dziedzicznie na prawie chełmińskim karczmę przy ujściu Wisły, 25 czerwca 1359 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,D/40,11.

Wolfram von Beldirsheim, the commander of Gdańsk, gives Albert II from Bremen, inherited under Chełmno law, a tavern at the estuary of the Vistula, June 25, 1359, AP Gdańsk, sig. 10/300,D/40,11.

Miasto Elbląg przesyła Radzie miasta Torunia statut żeglugi wiślanej z 1375 r. rozszerzony o nowe punkty, 1385 r., AP Toruń, sygn. 69/1/ Katalog I, dokumenty i listy nr 152.

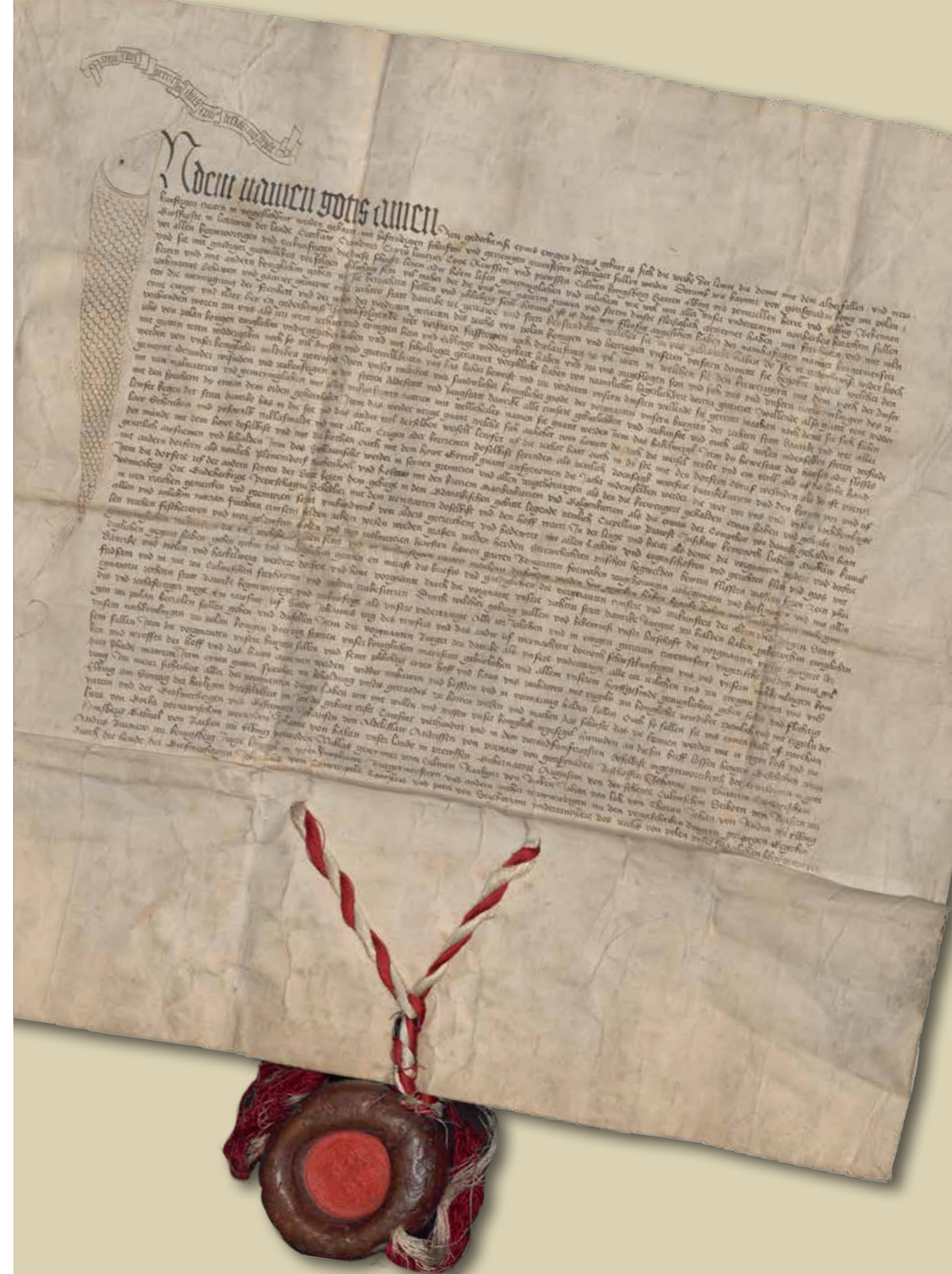
City of Elbląg sends to the city council of Toruń a statute of Vistula shipping of 1375 expanded with new points, 1385, AP Toruń, sig. 69/1/ Catalog I, documents, and lists No. 152.

Bolesław, książę mazowiecki, uposaża szpital św. Ducha przy kościele św. Marcina augustianów w Warszawie m.in. 10 kopiami groszy praskich z przewozu Wisłą, Warszawa, 28 grudnia 1446 r., AGAD, sygn. 1/1/2107.

Bolesław, Duke of Mazovia, endows the hospital of St. Spirit at Augustinian St. Martin Church in Warsaw by, among others, 10 three scores of Prague groschen from a carriage by the Vistula, Warsaw, December 28, 1446, AGAD, sig. 1/1/2107.

Kazimierz Jagiellończyk, król polski, nadaje Głównemu miastu Gdańsk m.in. Mierzeję Wiślaną, zaczynającą się od Gdańskiej Głowy, gdzie Wisła dzieli się na dwie odnogi - jedna płynie z lewej strony w kierunku Gdańska do morza, druga zaś biegnie po prawej stronie, także do morza, Elbląg, 16 czerwca 1454 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,D/1,7.

Casimir IV Jagiellon, king of Poland, gives to the main city of Gdańsk, among others, the Vistula Spit, starting from Gdańska Głowa, where the Vistula is divided into two branches - one flows from the left side in the direction of Gdańsk to the sea, while the other runs on the right side also to the sea, Elbląg, June 16, 1454, AP Gdańsk, sig. 10/300,D/1,7.

Kazimierz Jagiellończyk, król polski, nadaje Toruniowi m.in. jedną dziesiątą dochodów z przewozu przez Wisłę pod Toruniem, 26 sierpnia, 1457 r., AP Toruń, sygn. 69/1/Katalog I, dokumenty i listy nr 1754.

Casimir IV Jagiellon, king of Poland, gives to Toruń, among others, one tenth of the income from the transport on the Vistula in Toruń, August 26, 1457, AP Toruń, sig. 69/1/Catalog I, documents, and lists No. 1754.

Jeden z dokumentów II pokoju toruńskiego zawartego pomiędzy Polską a zakonem krzyżackim, na mocy którego Polska odzyskała m.in. panowanie nad całym biegiem żeglownej Wisły, Toruń, 19 października 1466 r., AGAD, sygn. 1/1/1143.

One of the documents of the Second Peace of Toruń concluded between Poland and the Order of the Teutonic Knights, under which Poland regained, among others, dominion over the navigable course of the Vistula, Toruń, October 19, 1466, AGAD, sig. 1/1/1143.

Wyżej wymieniony dokument II pokoju toruńskiego z zachowanymi odciskami 54 pieczęci, zawieszonymi wzdłuż krawędzi załamania bifoliów na różnokolorowych sznurach jedwabnych w miskach z wosku naturalnego, AGAD, sygn. 1/1/1143.

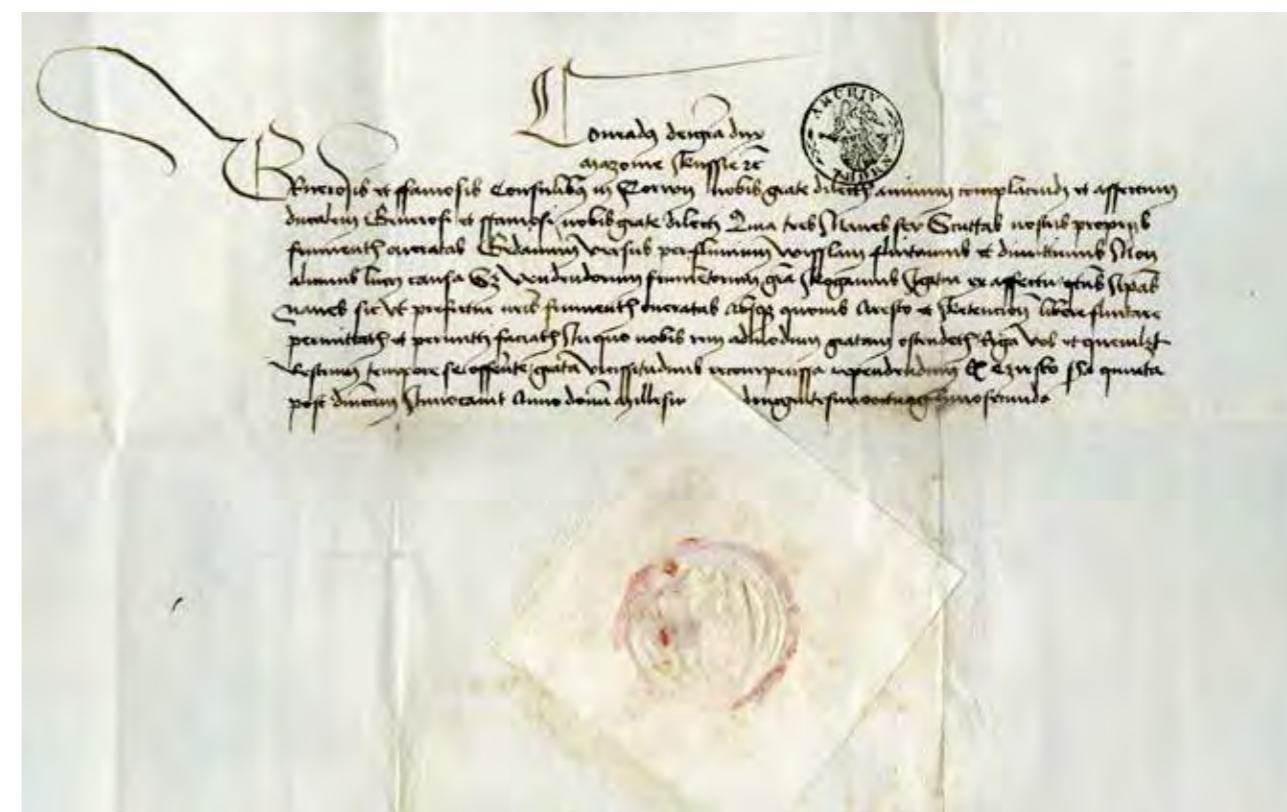
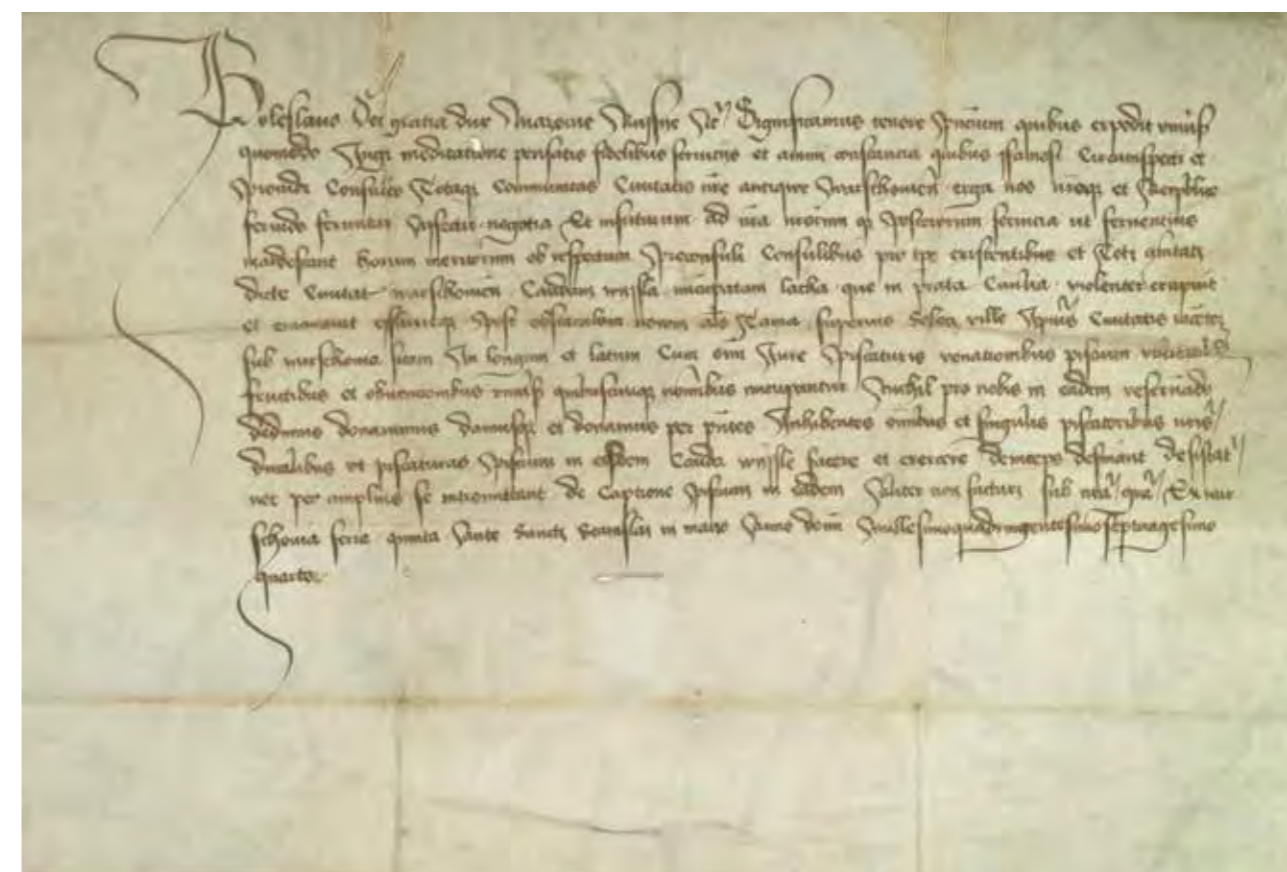
Above mentioned document of the Second Peace of Toruń with preserved 54 seal imprints, hung along the edges of bends of bifolio on differently colored silk strings in the bowls made of a natural wax, AGAD, sig. 1/1/1143.

Bolesław, książę mazowiecki, oddaje mieszkańcom Starej Warszawy łachę na Wiśle koło tamy przy Solcu z prawem połowu ryb, Warszawa, 5 maja 1474 r., AGAD, sygn. 1/1/1529.

Bolesław, Duke of Mazovia, gives back to the townspeople of Old Warsaw a sandbank on the Vistula near the dam in Solec with the fishing law, Warsaw, May 5, 1474, AGAD, sig. 1/1/1529.

Konrad, książę mazowiecki, prosi Radę miasta Torunia o swobodne przepuszczenie jego trzech statków ze zbożem płynących do Gdańska, 28 lutego 1482 r., AP Toruń, sygn. 69/1/ Katalog I, dokumenty i listy nr 2361.

Konrad, Duke of Mazovia, asks the city council of Toruń to freely passing his three ships with grain flowing to Gdańsk, February 28, 1482, AP Toruń, sig. 69/1/ Catalog I, documents, and lists No. 2361.

Aleksander Jagiellończyk, król polski, informuje Radę miasta Gdańska o skardze pisarza nadwornego Jana Flachsbindera Dantyszka w sprawie zakazu posiadania przez jego ojca statku wiślanego. Król nakazuje, aby ojcu pisarza zezwolić na posiadanie statku, z uwagi na zasługi jego syna, Malbork, 15 czerwca 1504 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,D/4,587.

Alexander Jagiellon, the Polish king, informs the city council of Gdańsk on a complaint of the court writer, Johannes Dantiscus, on the ban on his father to have a Vistula ship. The king insists on allowing the writer's father to have the ship due to the merit of his son, Malbork, June 15, 1504, AP Gdańsk, sig. 10/300,D/4,587.

Zygmunt August, król polski, zarządza pod karą 50 zł. węgierskich w związku z panującą w Warszawie drożyzną żywności, by wywożący statkami Wisłą zboże do Gdańska pozostawiali każdy dziesiąty laszt zboża, zwłaszcza pszenicy, na użytek mieszkańców po słusznej cenie, Wilno, 3 lipca 1557 r., AGAD, sygn. 1/2/529.

Sigismund II Augustus, the Polish king, manages, under penalty of 50 Hungarian zloty, due to the prevailing high prices of food in Warsaw, to ships exporting grain by the Vistula to Gdańsk left every tenth last of grain, especially of wheat, for the benefit of the inhabitants of a just price, Vilnius, July 3, 1557, AGAD, sig. 1/2/529.

Aleksander Jagiellończyk, król polski, transumuje dokument sądu królewskiego z 22 czerwca 1505 r. i stwierdza, że wszyscy poddani Królestwa, a szczególnie gdańszczanie, mają prawo do wolnej żeglugi Wisłą, w górę i w dół rzeki, Radom, 4 maja 1505 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,D/4,603.

Alexander Jagiellon, the Polish king, transumulates a document of the royal court of June 22, 1505, and states that all subjects of the Kingdom, and especially the citizens of Gdańsk, are entitled to free shipping on the Vistula, up and down the river, Radom, May 4, 1505, AP Gdańsk, sig. 10/300,D/4,603.

Umowa pomiędzy Wojciechem Fornalem, mieszczaninem warszawskim, a Stanisławem Broszkiem z Sandomierza w sprawie 30 zł długu za wynajem szkuty, Sandomierz, 1588 r., AP Kielce O. Sandomierz, sygn. 24/111/1, k. 179.

Agreement between Wojciech Fornal, a Warsaw townsman, and Stanisław Broszek from Sandomierz on 30 zloty of debt for rent of a punt, Sandomierz, 1588, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/111/1, k. 179.

Fragment mapy Żuław przedstawiający rozwój osadnictwa i gospodarki nad rozlewiskiem Wisły Elbląskiej, 1600 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,MP/354.

Fragment of a map of Żuławy showing a settlement and development of the economy over the backwater of the Wisła Elbląska, 1600, AP Gdańsk, sig. 10/300,MP/354.

62
 Dantzig. Anno. 1618—
 Vom 2. Januarj. Bis zum 21. Novembr.
 Ein gekommen! Grancn außgegangen.

15512	Cap. 5. fl.	Writzen.
96481	.. 30.	Foggen.
2310	.. 20.	Geest.
60	..	Mach.
110	.. 30.	Rabro.
—	—	Tatarke.
505	..	Eisw. Goutze.
184	.. 50.	Lobgen.
257	.. 12.	Widise Goutze.
—	—	Geestw. Goutze.
—	—	Rabro Goutze.

115221	Cap. 27. fl.	Laft. 128789: 37. fl.
52	..	ausfinsal.
877	..	Stahl.
3288	..	Louwen Brod.

Sie frische von Foggen / 51. 56.
 Ducaten. 72 fl. 42. 45 fl.

Zestawienie przywozu i wywozu zboża do i z Gdańska z 1618 r., XVIII w., AP Gdańsk, sygn. 10/300,R/F,q6, s. 62.
 Imports and exports of grain from Gdańsk from 1618, the XVIII century, AP Gdańsk, sig. 10/300,R/F,q6, p. 62.

◀ Fragment widoku Krakowa od północnego zachodu z lat 1603-1605 z łodziami i tratwami na Wiśle, 1617 r., AN Kraków, sygn. 29/663/517.
 Fragment of a view of Kraków from the north-west from the years 1603-1605 with boats and rafts on the Vistula, 1617, AN Kraków, sig. 29/663/517.

na mente et corpore exiit, per Hon^o Nicolaum Zabesyc^o tutore^o ad actum
 presentem in absentia prefati mariti sui tantimodo assumpti et offere approba-
 tum, publice sponte, ac per expressum recognovit, presentiaq^{ue} recognoscit. Quia
 Navim certam dicta^m Kozka apud Hon^o Gregorium Zabek^o Tutorem Lucem
 Sandomiriensem anno proximo preterito florenti sex polonice singul^o triginta
 grosso computant^{ur} arendauerat, in qua cum fructibus e^o pomario decerpis, pref.
 fatum Sebastianum Axamitowshy mariti^o suum Fluvio Stula miserat, qui re-
 scribit ubi eousq^{ue} cum prefata navim versatur, quam submittit se prefata
 recognis eidem Gregorio Zabek^o pro posse suo, quamprimum navigatio fue-
 rit reddere, quod si eidem non reddiderit navim prefatam, iuxta adveni-
 entionem proboni iurorum ad id per se deputator^{um} eandem soluet.

Zapis dotyczący transakcji dzierżawy statku zwanego Kozą, przez Grzegorza Ząbka szewca sandomierskiego za 6 zł., Sandomierz, 1631 r., AP Kielce O. Sandomierz, sygn. 24/111/3, k. 147 v.

Record on a lease transaction of a ship called Kozka („the Goat”), by Grzegorz Ząbek, a shoemaker of Sandomierz, for 6 zloty, Sandomierz, 1631, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/111/3, k. 147 v.

Układ przewoźników wiślanych z Gdańska i Torunia dotyczący swobodnej żeglugi na Wiśle, Gdańsk, 14 lipca 1637 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,R/Vv,138, s. 1.

Arrangement of Vistula operators from Gdańsk and Toruń on free shipping on the Vistula, Gdańsk, July 14, 1637, AP Gdańsk, sig. 10/300,R/Vv,138, p. 1.

Undt und zuwissen sey demit sedetmentlich,
 lichen in sonderheit dany so danygelogos, 23. Junijes der
 Joh. Brückensche / A der danyer Schipper in (Gory und d. prob
 Brückensche / A der danyer Schipper in Danzig, die frey
 Schifffahrt auß dem Weichsel Stroh von Gory so beschroffen
 sig gemacht worden, betrug dand, eine große transaction
 durch bruckter brider Brückensche / A ientamben auto Depu,
 Wito und ditor ientamben auto wal bedachtig ientamben,
 siglich auß 30 nachriem auto solyand Jahr mit solyand
 conditionibus beahmt ientamben byß dany, wadany, wie folgt:

1. Cristlich see brider Brückensche / A der danyer Schipper von Gory
 und Danzig, von Gory biß an die Stadt Dinschaw inclusive
 frey ientamben zu gelaß dany sig Communicative ob in dany dany,
 wie dany dany, ientamben die danyer auß ientamben abhuf dany, Der
 Gory see die unipol ientamben alle danyer von danyer danyer
 wadany, dany habendany Privilegion, ientamben danyer
 gelaß dany ientamben ientamben alle wadany byß dany ientamben
 beahmtany wadany.

2. Soll der Joh. Brückensche / A der Schipper von Gory mit dany
 danyer dany wadany auß dany dany mit wadany
 danyer sig dany, von Gory wadany Danzig (wie dany danyer
 zu dany dany zu dany dany) dany danyer dany, ientamben
 dany danyer nicht ientamben danyer, dany die danyer 40 wadany
 danyer, wadanyer dem danyer Privilegio der danyer / A
 der danyer Schipper zu Danzig abhuf dany, ob in dany auß
 danyer, siglich ientamben gelaß dany, von Danzig aber so wadany
 alle der danyer danyer danyer, als dem solyand dany
 danyer zu gelaß danyer wadany, ientamben danyer mit wadany danyer

83 97

Ellectia y obiera
nie Braciey starzych
y stotowich Bra
ctwa naszego
sternickiego
Na rok pański 1644

pan Franciszek Carnowski	wybr
pan Grigier Garbuski	
pan Pawel Drowicki	
Wojciech Hrabicki	
Wojciech Zaluski	
Stot Grigier Kottun	
Jan Galla	
Niebat modrak	
200: Jan Matis noza	
Matis Osmanski	
Kasper Nieburck	
Pawel Ominowski	
Jakub Wihici	
Gregors Grocholski	
Marcin Wpialty	
Prm Janach Nieburck	
Epitr matorck	
Rzeczmikiem	
Matis Osmanski	
Podskarbin	
Grigier Kottun	
do stusby koscielny	
Matis Basista	
Wapich Gburck	
Kasper Nieburck	
Modrak Starzym koscielny	

Władze bractwa sterników
w Bydgoszczy wybrane na 1644 r.,
AP Bydgoszcz, sygn. 6/678/2, s. 83.
Authorities of the helmsmen
brotherhood in Bydgoszcz selected
in 1644, AP Bydgoszcz,
sig. 6/678/2, p. 83.

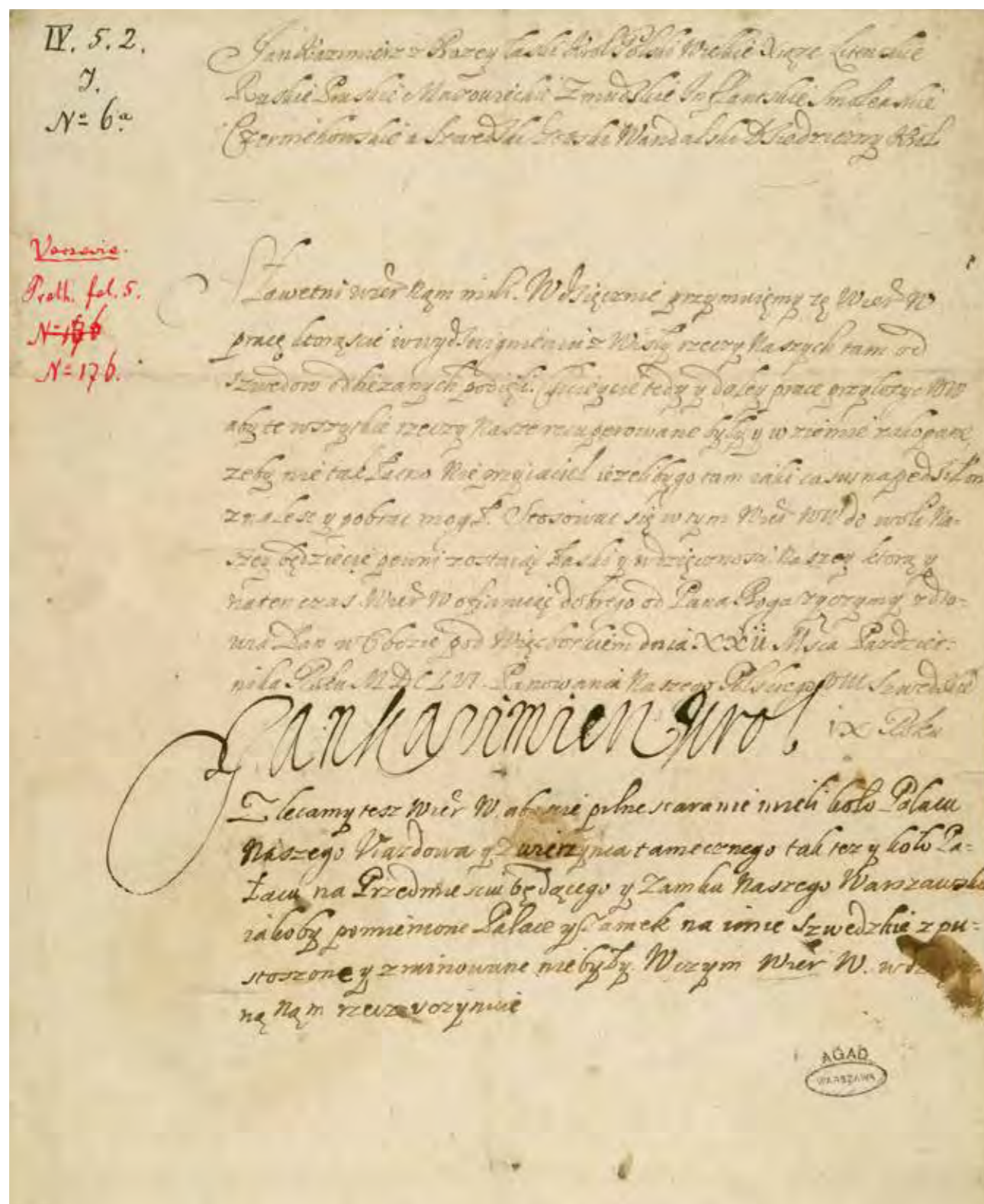
W XVII w. Polska prowadziła liczne wojny, w tym ze Szwecją. Skutki ekonomiczne działań wojennych były dotkliwe. Doprowadziły one m.in. do poważnych szkód materialnych, w tym zniszczenia pól i upraw, wałów przeciwpowodziowych na terenach nadwiślańskich, młynów. Ponadto osłabiły powiązania gospodarcze i komunikacyjne z Gdańskiem, nastąpił spadek zapotrzebowania na polskie towary i zastój w handlu z innymi państwami. Wszystkie te czynniki spowodowały osłabienie Rzeczypospolitej szlacheckiej i mimo postępującej od połowy XVIII w. odbudowy gospodarki były jedną z przyczyn jej ostatecznego upadku.

In the seventeenth century, Poland led numerous wars, including the war with Sweden. The economic consequences of the war were severe. They led, among others, to serious material damages, including the destruction of crops and fields, levees on the Vistula areas, mills. In addition, they weakened economic and communication ties with Gdańsk, there was a drop in demand for Polish goods and a stagnation in the trade with other countries. All these factors led to an impairment of the Republic of the Nobles and - despite the economic recovery ongoing since the mid-eighteenth century - was one of the reasons for its ultimate collapse.

Bastion szwedzki na obszarze tzw. Gdańskiej Głowy i statki szwedzkie na Wiśle Elbląskiej (Szczarpawa) i Wiśle Gdańskiej (Leniwka) z 1627 r., A. Boot, 1632 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1016/58, s. 56.

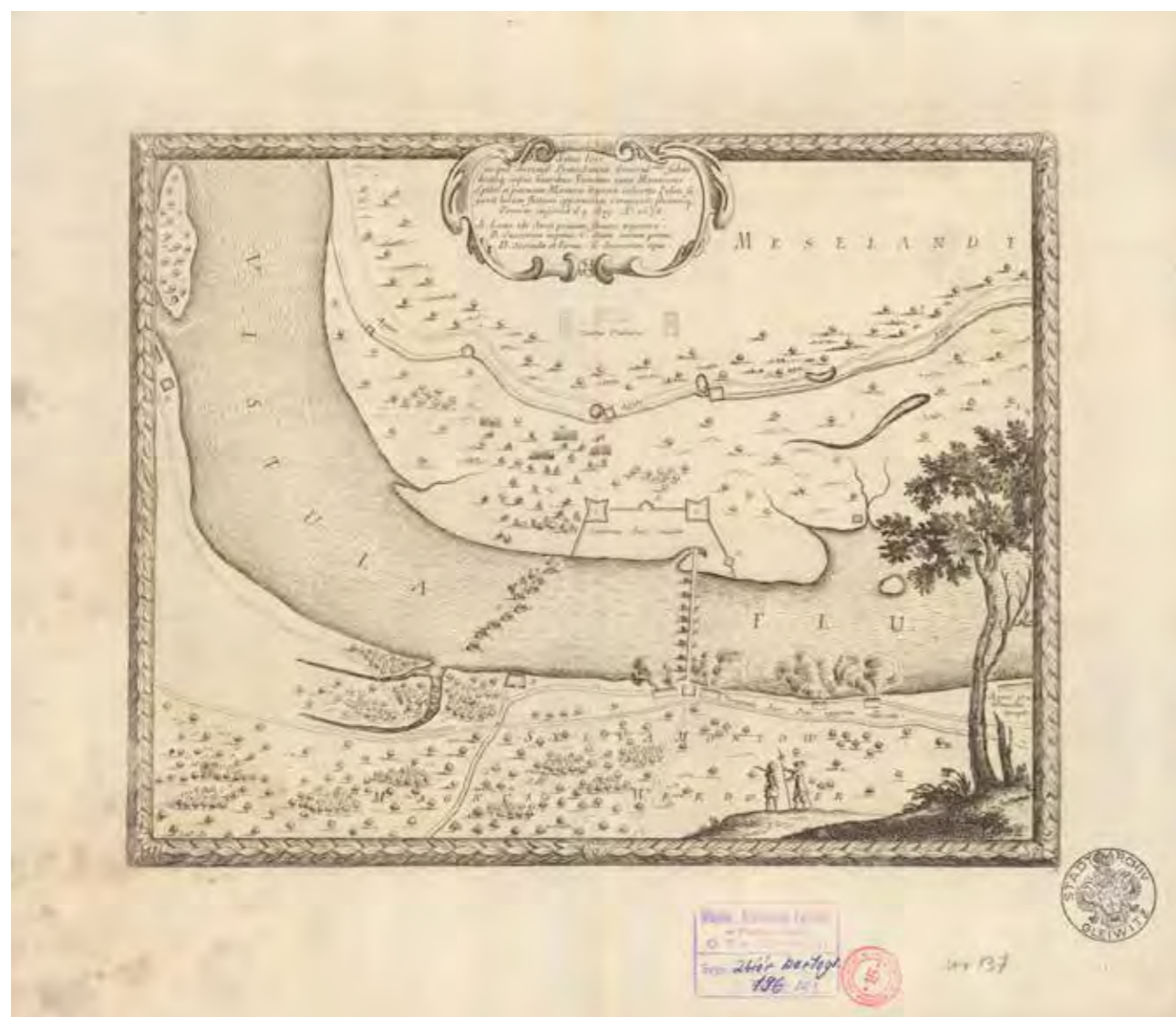
Swedish bastion in the area of the so-called Gdańska Głowa and the Swedish vessels on the Wisła Elbląska (Szczarpawa) and the Wisła Gdańska (Leniwka) in 1627, A. Boot, 1632, AP Gdańsk, sig. 10/1016/58, p. 56.

Jan Kazimierz, król polski, dziękuje urzędowi miejskiemu Starej Warszawy za wydobycie z Wisły rzeczy królewskich, porzuconych tam przez Szwedów, Więcbork, 22 października 1656 r., AGAD, sygn. 1/2/1009.
 John II Casimir, the Polish king, thanks to Old Warsaw municipal authority for extraction from the Vistula royal things abandoned there by the Swedes, Więcbork, October 22, 1656, AGAD, sig. 1/2/1009.

Szttych przedstawiający obóz wojsk szwedzkich nad Wisłą koło Tczewa i wojsk polskich na przeciwnym brzegu Wisły w Lisewie, 17 kwietnia 1658 r., E. J. Dahlberg, AP Katowice O. Gliwice, sygn. 15/100/221.
 Engraving depicting the Swedish army camp on the Vistula near Tczew and Polish troops on the opposite bank of the Vistula in Lisewo, April 17, 1658, E.J. Dahlberg, AP Katowice, branch of Gliwice, sig. 15/100/221.

Szttych przedstawiający przeprawę wojsk szwedzkich przez Wisłę w Mątowach, 4 sierpnia 1658 r., E. J. Dahlberg, AP Katowice O. Gliwice, sygn. 15/100/221.

Engraving depicting the Swedish troops crossing over the Vistula in Mątowy, August 4, 1658, E.J. Dahlberg, AP Katowice, branch of Gliwice, sig. 15/100/221.

Plan i panorama Twierdzy Wislouiście znajdującej się przy ujściu Wisły do Zatoki Gdańskiej, 1673 r., E. Strackwitz, AP Gdańsk, sygn. 10/300,MP/503.

Plan and panorama of the Wislouiście fortress located at the estuary of the Vistula to the Gdańsk Bay, 1673, E. Strackwitz, AP Gdańsk, sig. 10/300,MP/503.

104 In Dantzig an Betreffende Ein und Außgang

No 1737.	Ein- u. Ausg.	Francz. Außgang.
Wm. 2. Januar	784. 40	Witiznu . 1907. 8 1/2
B. P. 31. Xbr	2114. 19	Toggnu . 256. 49
ist Weißfall	2960. 14	Graspa . 39. 13
unf	401. 50	Ursaltz . 174. 1
Dan vorab	1809. 7	Jabru . 5
Ein- u. Ausg.	7. 43	Siepa Gnitzen
mit außgr.	19. 27	Tatarke . 1. 1
gangru !	95. 17	Quifro. Gnitzen
	197. 34	Kroßnu . 7. 40
	3. 36	Jabru Gnitzen
		Jauf. Ball.
		Toggnu Utaff.
		1
Cap. 8393. 47		Cap. 2392. 31 1/2 fl.

Nach folgendes ist allein Decrerts Dingetomen, sochin obiger. Notitie. inclusive mit ein gerechnet von dem. 1. Jenner. Bis 28. Decembr.

1766	8	Toggnu.
119	27	Witiznu
2607	40 1/2	Graspa.
578	3 1/2	Ursaltz.
3047	27 1/2	Jabru.
32	59	Tatarke
81	34	Quifronitznu Gnitzen.
340	39	Kroßnu.
22	7 1/2	Graspa Gnitzen.
	30	Jabru Gnitzen.
	30	Jauf. Ball.
Cap. 8596		
NB. Dings muß Sec. und Weißfall vorab, und obiger muß allein Decrerts Dingetomen sein.		
Sochite Dingetomen.		
432. mit Gnitzen.		
59. mit Balla St.		
491. Sochite.		

II. 5. 2. 2. 105.

AUGUST TRZECI z Bożey Łaski Krol Polski, Wielki Xiąże Litewski, Ruski, Pruński, Mazowiecki, Zmudzki, Kijowski, Wołyński, Podolski, Podlański, Inflancki, Smoleński, Siewierski, y Czernichowski, a Dziedziczny Xiąże Salki, y Elektor.

Wszem w Obec, y Każdemu z Ofobu, komu o tym wiedzieć należy, Mianowicie jednak Przewielebnym, Wielebnym, Wielmożnym y Urodzonym Dobr Ziemskich, Duchownych, y Nafznych, Krolewskich, nad Brzegami Rzeki Wisły leżących Dziedzicom, Possessorom, Starostom y Dzierżawcom, tudzież innym Ludziom włzelskiego Stanu y Kondycyi, nad tymiż brzegami y Ładami mieszkaącym, wiadomo czyniemy. Że mając dostateczne y zupełne od Urzędników Zupp Nafznych Solnych, tudzież Szyprow z Solą Nafzą y Suchedniową płynących, doniesienie, jako gdy przez gwałtowne fale y burze na Wisle powstające Statki przetrzezoną Solą uspełnione, pograżone y zatopiane bywają. Ludzie niektorzy bez Sumienni zamiał dania ratunku w niefortunnym przypadku y zamiast wyratowania Beczek y Balwanow Solnych na Łady y Brzegi przyległe, Lupiełstwo y Kradzież popełniając, ofusnawszy Statki, jedni w Łodzie Sol biorą, drudzy z suchych Beczek Obręcze obciążają, w Wory do Domow szych zabierają, y takowym sposobem Sol zabraną niegodziwie sobie przywłaszczają. A co największa, Ludzi sumiennych do ratowania w tej niefortunności Statkow y Soli zbiegających się, oraz pomienionego Lupiełstwa zabraniających, być y na nich porywać się wazą. Zaczyn chcąc podobnym Nieprzyzwoitościom zabiedz, jako liście y naturalne Prawo każdego objaśnia, aby krzywdy czynić, y co jest cenniejszego sobie przywłaszczać nie wazyl się. Zeby iednak niewiadomością nikt się nie wymawiał, y nie kładał, wydaliśmy ten Nafz Uniwersal, żądając po wszystkich Dziedzicach, Possessorach, Starostach, y Dzierżawcach Dobr tak Ziemskich y Duchownych, jako y Nafznych Krolewskich, Ładom y Brzegom Wislanym przyległych aby pod czas takowych niefortunności przy spłynieniu Soli Nafzey y Suchedniowej przypadających wyżej wspomnionego Lupiełstwa Poddanym swym czynić pod furorami Karami zakazali, y Przelatpankow aby nie tylko nalezyć karali, ale też do powrocenia y nagrodzenia uczynionej Szkod y Krzywdy przycisneli y przymusili, bo inaczej za tychże Poddanych w Sądzie przyzwoitym odpowiedzialnie by museli. Żądamy oraz aby ciż Dziedzice y Possessorowie Poddanym swym Pomoc y Ratunek w takowym niefortunnym przypadku zalecieli y nakazali, a My dla brojących y wyścigających od każdy Beczki z wyratowanych Utopkow, napawany po Złotyeh trzy, od Balwanow zaś podług Proporcji y Podobieństwa Beczek Skarbowi Nafzemu niedowolczanie płacić rozkazaliśmy. Z otoboa o Ładowe na których Beczki y Balwany Solne kładane będą, z Possessorami tychże Ładow, Urzędnikom Starbu Nafzego podług słuzności ugodzić się y według Ugody płacić nakazaliśmy. A zatem aby to wszystko co wyżej wyrażono jest od wszystkich zachowane było, mieć chcemy, y ten Uniwersal Ręką Nafzą podpisany y Pieczęcią Koronną zatwierdzony, aby tym próżny przytył do Wiadomości wszystkich, onże po Grodach oblatować y po Parafach publikować zlecamy. Dan w Wicchowie Dnia 26. Miesiąca Maja Roku Pańskiego 1755. Panowania Nafzego 22. Roku.

AUGUSTUS REX

Wojciech Rakowski J. K. Mci
Pierwszy Wzuplyzny Kanonny Sekretarz.

UNIERSAL do Przewielebnych, Wielebnych, Wielmożnych y Urodzonych Dziedzicow y Possessorow, Do bra przy Ładach Nadwislanym mających, dla zabiezienia, Lupiełtw Soli, pod czas zatopienia trafiających się.

August III, król polski, wydaje uniwersal do posesorów dóbr nad Wisłą, wzywając do ukrocenia lupiestwa soli z zatopionych statków wiślanych i wyznaczając nagrody za ratowanie tych statków, Wschowa, 26 maja 1755 r., AGAD, sygn. 1/2/104.
Augustus III, the Polish king, issues a proclamation to the possessors of goods on the Vistula, calling for an end to the salt robbery from sunken Vistula ships and setting a reward for rescuing these ship, Wschowa, May 26, 1755, AGAD, sig. 1/2/104.

◀ Zestawienie przywozu i wywozu zboża do i z Gdańska z 1737 r., XVIII w., AP Gdańsk, sygn. 10/300,R/F,q6, s.104.
Imports and exports of grain from Gdańsk in 1737, the XVIII century. AP Gdańsk, sig. 10/300,R/F,q6, p. 104.

Fragment planu J. C. Hadriana przedstawiający kierunek nurtu Wisły, splaw i flisaków, 1764 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,MP/10.
Excerpt from the J.C. Hadrian's plan showing the direction of the Vistula stream, floating and rafters, 1764, AP Gdańsk, sig. 10/300,MP/10.

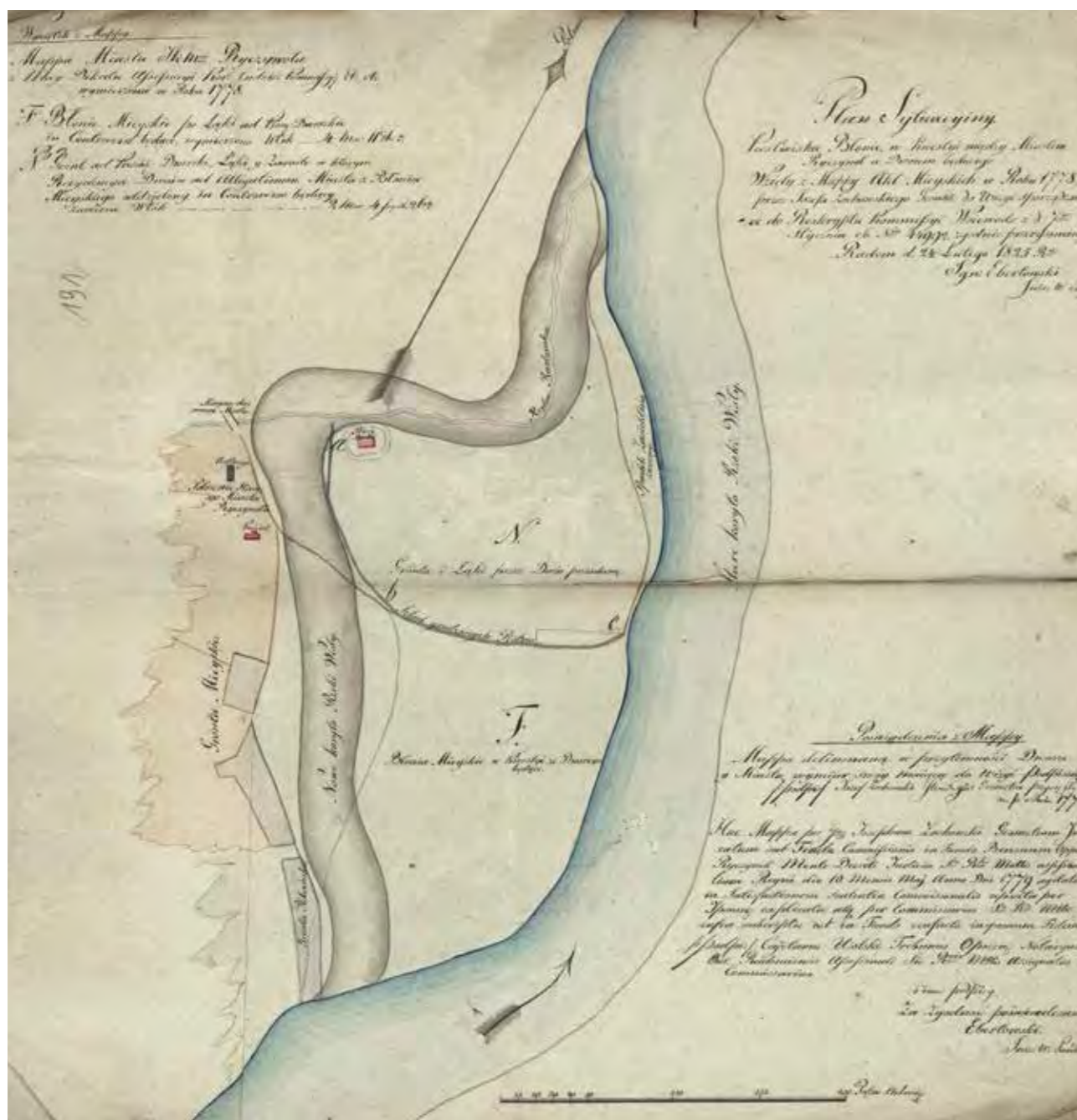
Specification von den Dantziger den ankommenen und abgehenden Schiffen, wie viele bei der Dantziger See in Dantziger ankommen
Ein. und abgehenden Schiffen die den Dantziger See ankommen

	Ankommen	Abgehenden	1. Klasse	2. Klasse	3. Klasse	4. Klasse	5. Klasse	Summa der Schiffen
Wochentliche von 1769	50							
1770 ankommen	1250	1240	170	68	20	50	110	Summa 1900
1771	272	271	27	101	10	57	26	711
1772	1025	1022	115	133	20	10	39	757
1773	705	707	160	172	20	65	51	776
1774	693	699	255	112	29	9	15	533
1775	616	626	289	127	7	6	26	415
1776	602	609	255	102	10	7	17	557
1777	652	647	105	256		20	57	908
1778	540	527	225	281	21	73	97	787
1779	537	526	274	200	26	52	120	1022
1780	226	225	111	203	51	23	52	626

AB In Ansehung der von den abgehenden Schiffen die den Dantziger See ankommen
1) Da die mit der Dantziger See ankommenen Schiffe die Dantziger See ankommen, so sollen sie in der Dantziger See ankommen, und nicht in der Dantziger See ankommen.
2) Da die mit der Dantziger See ankommenen Schiffe die Dantziger See ankommen, so sollen sie in der Dantziger See ankommen, und nicht in der Dantziger See ankommen.
3) Da die mit der Dantziger See ankommenen Schiffe die Dantziger See ankommen, so sollen sie in der Dantziger See ankommen, und nicht in der Dantziger See ankommen.

Specyfikacja ruchu statków polskich przybyłych do Gdańska drogą morską i Wisłą w latach 1770-1780, 1780 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,R/Cc,44, s. 31.
Specification of Polish vessel traffic arriving in Gdańsk by sea and by the Vistula in the years 1770-1780, 1780, AP Gdańsk, sig. 10/300,R/Cc,44, p. 31.

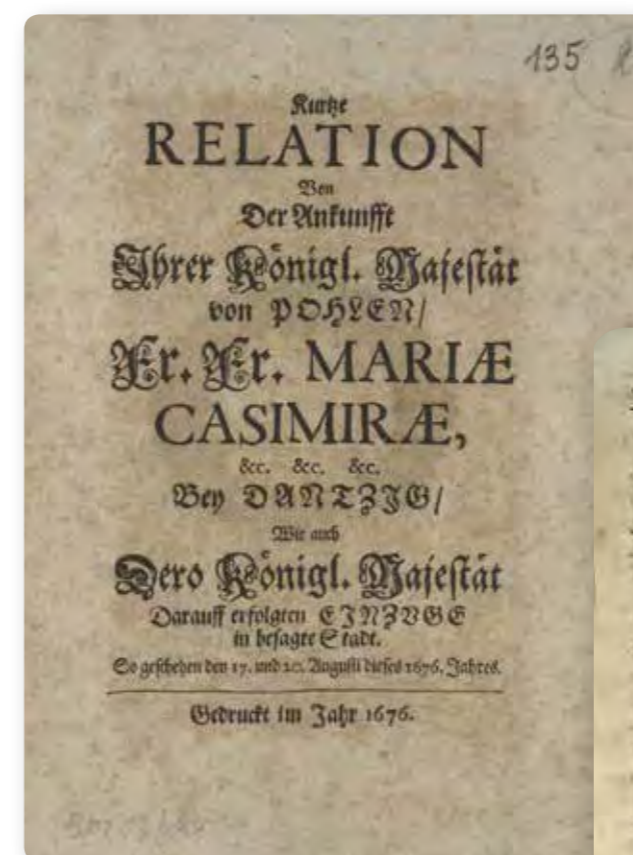

Plan sytuacyjny gruntów, łąk i błoń miejskich pomiędzy starym i nowym korytem Wisły koło miejscowości Ryczywół, kopia mapy z 1778 r. wykonana w 1825 r., AP Radom, sygn. 58/44/30/1134, k. 190.
Site plan of lands, meadows and city pasture grounds between the old and the new Vistula riverbed near the town Ryczywół, a copy of a map from 1778, made in 1825, AP Radom, sig. 58/44/30/1134, k. 190.

Z okresu Rzeczypospolitej szlacheckiej zachowały się w archiwaliach wzmianki o pasażerskiej żegludze wiślanej królów i ich świty do Gdańska. Należał do nich m.in. rejs królowej Marysienki Sobieskiej latem 1676 r. czy w rok później króla Jana III Sobieskiego.

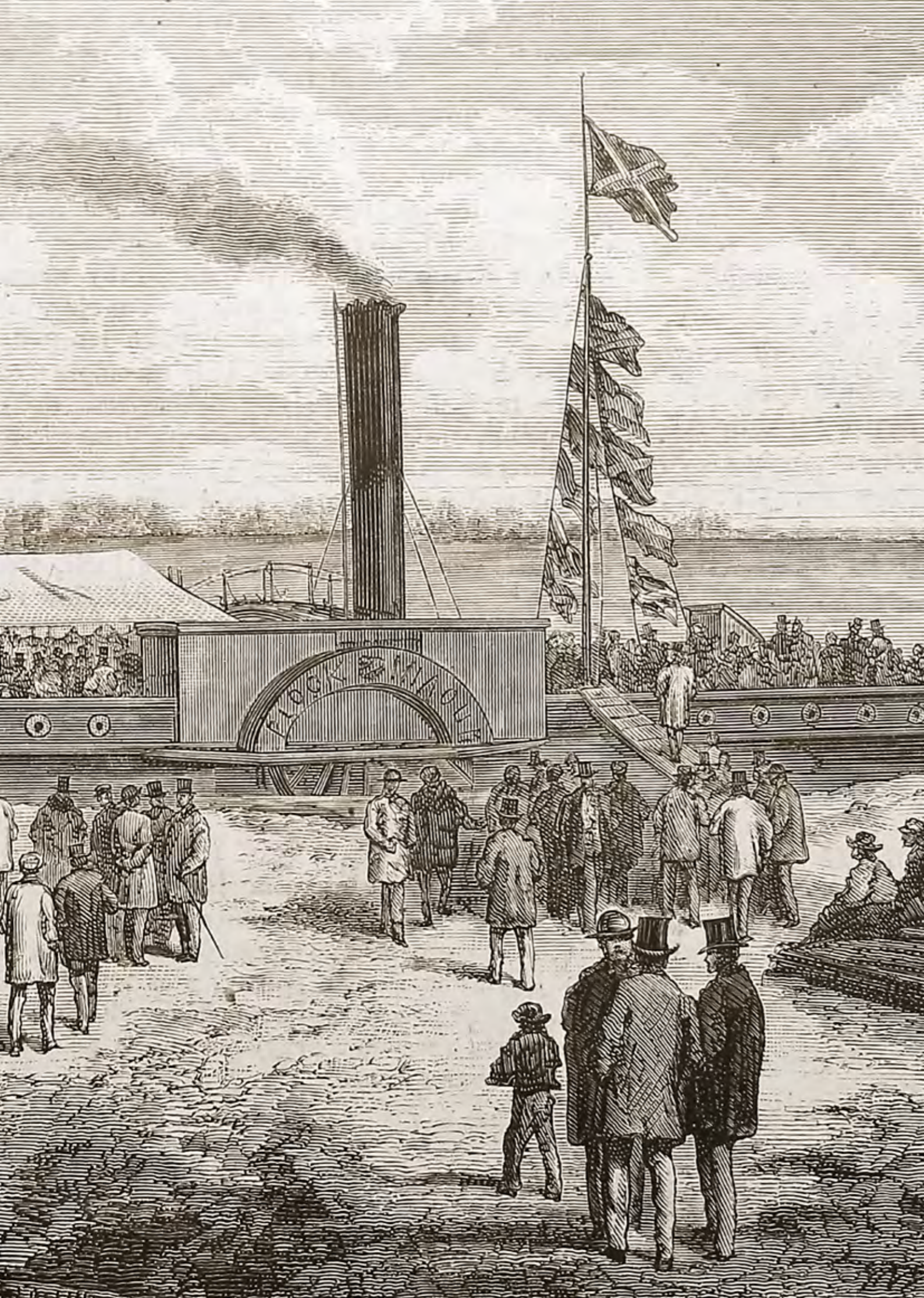
From the period of the Republic of Nobility, we have preserved in the archives mentions of a passenger Vistula shipping of kings and their entourage to Gdańsk. These included, among others, a cruise of the Queen Marie Casimire Louise de La Grange d'Arquienssummer on summer of 1676, or a year later - of the king John III Sobieski.

Relacja z podróży wiślanej i pobytu królowej Marysienki Sobieskiej w Gdańsku, 1676 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,53/114, s. 135.
Report from the travel and stay of the Queen Marie Casimire Louise de La Grange d'Arquienssummer in Gdańsk, 1676, AP Gdańsk, sig. 10/300,53/114, p. 135.

Notatka z podróży wiślanej do Gdańska króla Jana III Sobieskiego, 1677 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,R/K,6, s. 1.
Notes of the king John III Sobieski from a Vistula journey to Gdańsk, 1677, AP Gdańsk, sig. 10/300,R/K,6, p. 1.

” *Poorana wiosłami, kręcisz turbiny wodne,
I czarna woda kipi przy młynach skrzydlatych.
Na grzbiecie dźwigasz statki żaglowne, ładowne,
I krętą wstęgą wiążesz z ziemią morskie świąty.* ”

Mieczysław Braun
Wisła

HISTORIA I GOSPODARKA DO 1939 ROKU

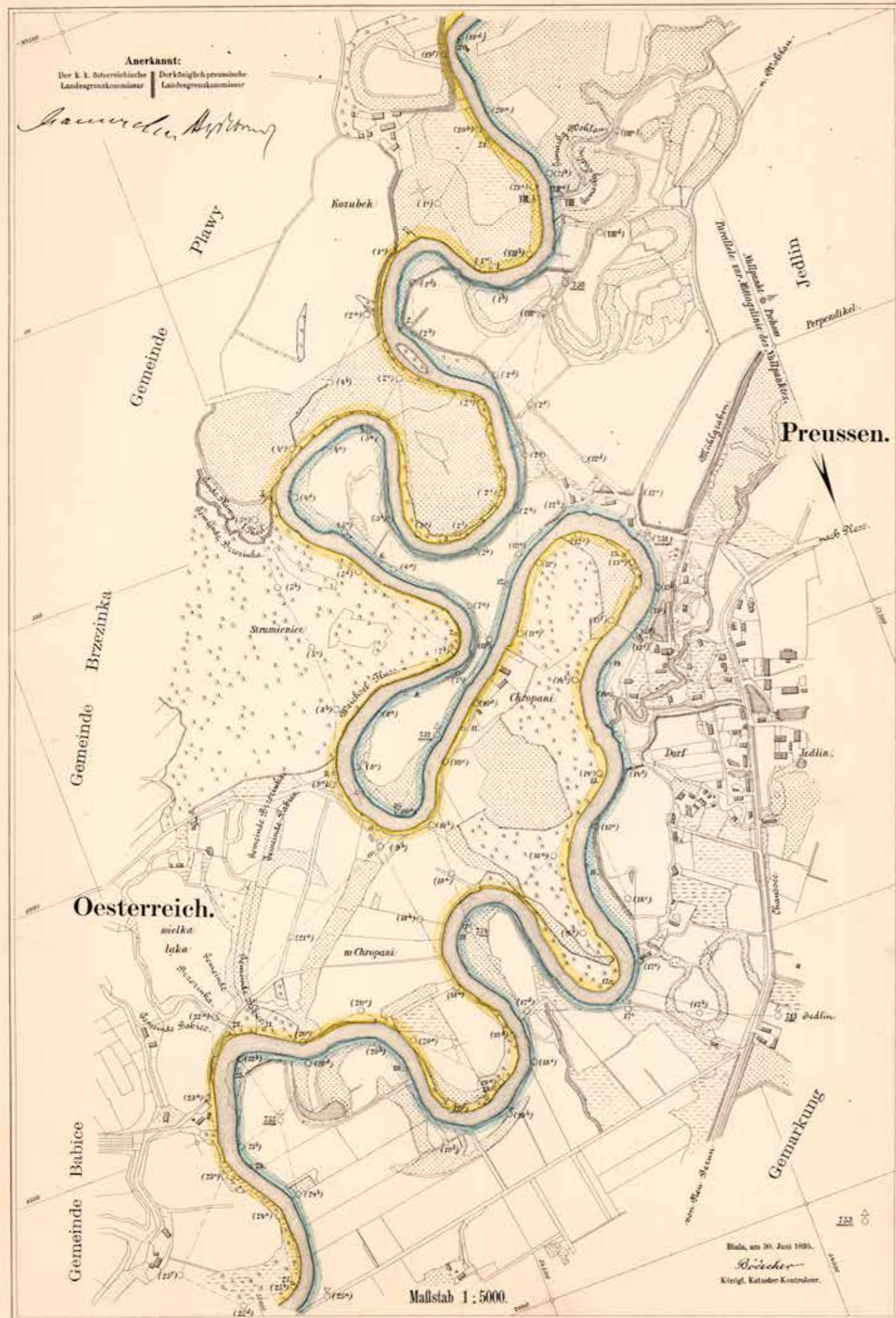
HISTORY AND ECONOMY TO THE YEAR 1939

Dorzecze Wisły, stanowiące wcześniej względnie spójny organizm gospodarczy, po rozbiorach znalazło się w obrębie Prus, Austrii i Rosji, a sama rzeka podzielona między trzech zaborców zaczęła tracić na znaczeniu jako droga wodna. Spowodowane to było polityką państw zaborczych, gdyż każde z nich nadało Wiśle odmienną funkcję transportowo-przestrzenną. Ponadto zmianą kierunku handlu na równoleżnikowy, któremu została podporządkowana rozbudowa tańszego transportu, tj. sieci kolejowej. Doprowadziło to m.in. do upadku znaczenia handlu zbożowego drogą wiślaną (druga poł. XIX w.), jak również Gdańska. Na Wiśle dominował wówczas spław wewnętrzny ze wsi do miast i z miast do miast (węgiel, wapno, cegły, żelazo, sól, żywność), także w ramach niektórych rejonów (Galicja i Kongresówka). W połowie XIX w. zaczęły działać pierwsze firmy przewozowe dysponujące już statkami parowymi, co wzmogło ruch żegludowy. Rozwijało się też rybołówstwo.

The Vistula River basin, which before was a relatively coherent economic entity, after the partitions, it was located in Prussia, Austria, and Russia, and the river itself, divided between three occupying powers, began to lose its importance as a waterway. This was due to the policy of the partitioning powers because each of them gave the Vistula a different transport and spatial function. In addition, there was a change of a trade direction on latitudinal, to which subordinated the expansion of a cheaper transport, that is, railway network. This led, among others, to the collapse of the meaning of the grain trade through the Vistula (the second half of the nineteenth century), as well as Gdańsk. The Vistula was dominated then by an internal floating from the countryside to towns and from cities to cities (coal, lime, bricks, iron, salt, food), and also within certain regions (Galicia and the Congress Kingdom). In the mid-nineteenth century, there began to operate the first transport companies already possessing steamboats, which heightened the shipping traffic. Also, the fishery has developed.

Section 157.

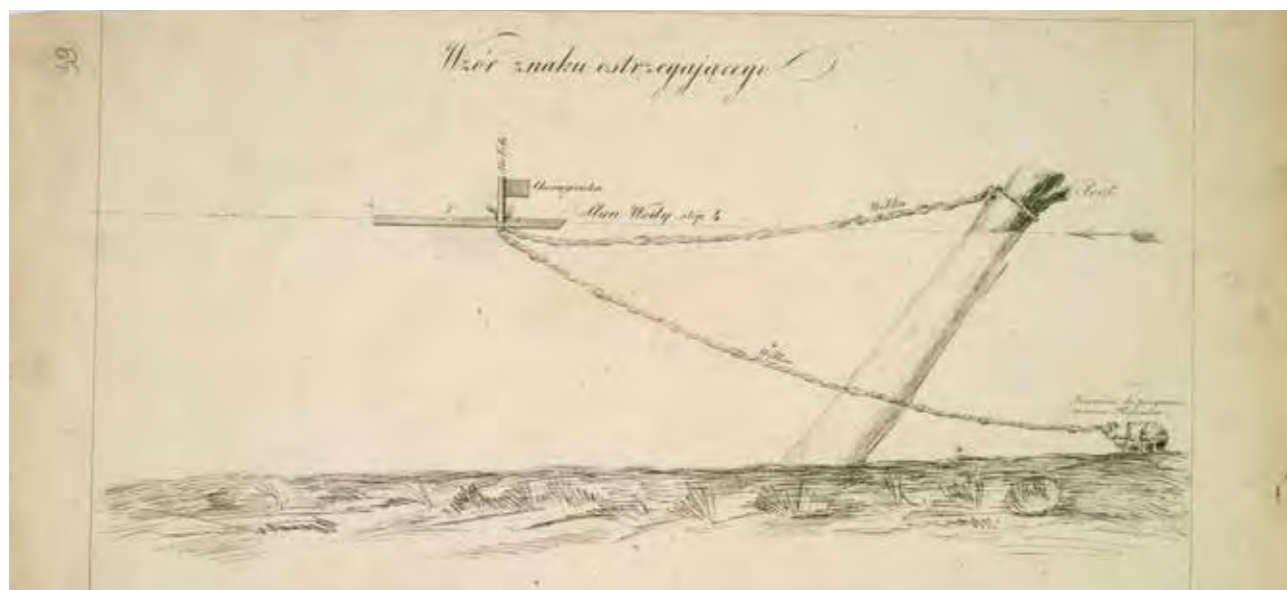
Mapa sytuacyjna sporządzona w związku ze sporem rodziny Pinkasów z Komorą Cieszyńską o wypas bydła w Ustroniu nad Wisłą, Ustroń, 1812 r., AP Katowice O. Cieszyn, sygn. 14/76/2495, ark. 246.

Situational map which was drawn in connection with the dispute of Pinkas family with the Cieszyn Chamber on cattle grazing in Ustroń on the Vistula, Ustroń, 1812, AP Katowice, branch in Cieszyn, sig. 14/76/2495, sheet 246.

Mapa przedstawiająca granicę pomiędzy Austrią a Prusami na rzece Wiśle w Rejencji Opolskiej w latach 1888-1896, AP Katowice, sygn. 12/181/136, k. 157.

Map showing the border between Austria and Prussia on the Vistula in the Regency of Opole in the years 1888-1896, AP Katowice, sig. 12/181/136, k. 157.

Wzór znaku ostrzegającego dla retmanów (starszych flisaków) czuwających nad bezpieczeństwem żeglugi na Wiśle, ok. 1850-1855, AGAD, sygn. 1/223/2155, s. 39.

Model of a warning sign for retman (older lighterman) guarding the safety of shipping on the Vistula, approx. 1850-1855, AGAD, sig. 1/223/2155, p. 39.

Pismo do Prezydenta miasta Sandomierza informujące o prawie wyłączności na zaprowadzenie i utrzymanie żeglugi parowej na Wiśle i jej dopływach przez spółkę Andrzeja hrabiego Zamoyskiego i Kompanię na ternie Królestwa Polskiego, Sandomierz, 22 października 1859 r., AP Kielce O. Sandomierz, sygn. 24/111/40, s. 66-67.

Letter to the President of Sandomierz informing about the exclusive right to the establishment and maintenance of steam shipping on the Vistula and its tributaries by the company of Count Andrzej Zamoyski and the Company in the area of the Kingdom of Poland, Sandomierz, October 22, 1859, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/111/40, p. 66-67.

◀ Gwasz J. K. Wojnarowskiego pt. „Flisaki”, obok drobne utwory literackie z motywami flisackimi, Kraków, poł. XIX w., AN Kraków, sygn. 29/679/114, s. 332.

Gouache of J. K. Wojnarowski titled „Lighterman” („Flisaki”) next to the small literary works with lighterman’s motifs, Kraków, half of the XIX century, AN Kraków, sig. 29/679/114, p. 332.

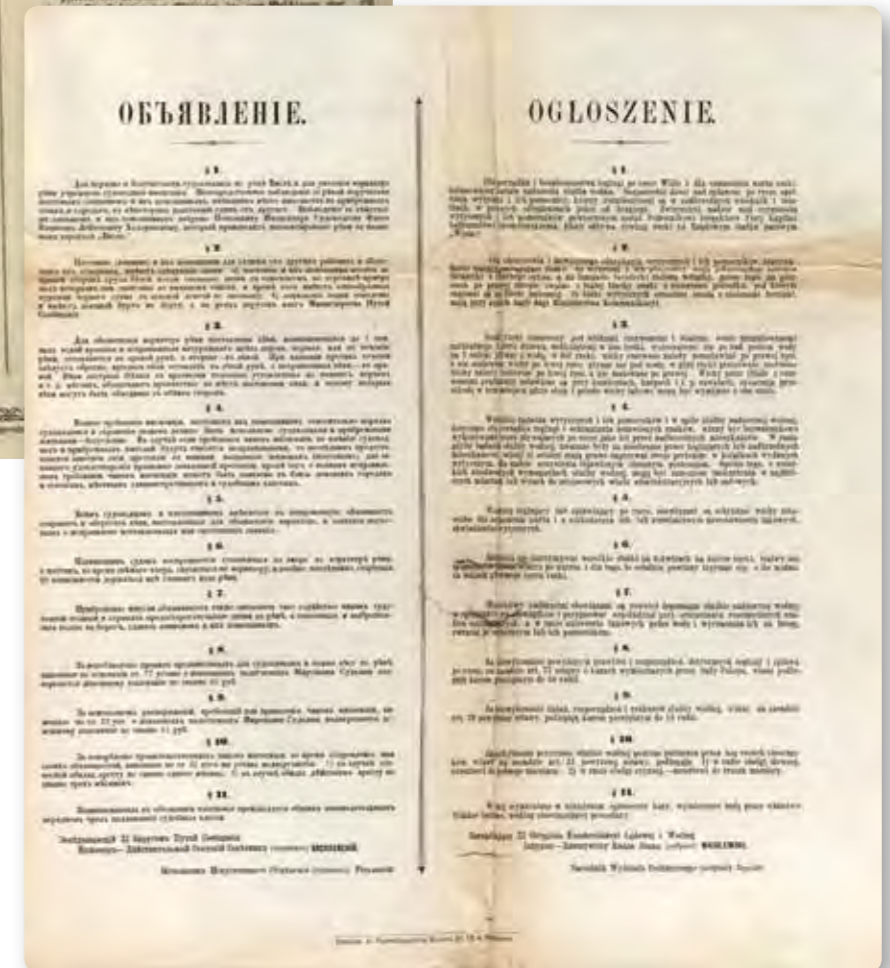
Otwarcie tegorocznej żeglugi parowej na Wiśle. — Przybicie parowca „Płock” do brzegu pod Wilanowem. 1873 maj
(Rysował z natury H. Pillati).

Otwarcie sezonu żeglugi parowej na Wiśle. Parowiec „Płock” przy brzegu Wisły pod Wilanowem, maj 1873 r., rys. H. Pillati, AP Warszawa, sygn. 72/201/192, poz. 36.

Opening the steam shipping on Wisła river. Steamer „Płock” on the bank of the Vistula in Wilanów, May 1873, fig. of H. Pillati, AP Warsaw, sig. 72/201/192, pos. 36.

Taryfa opłat za używanie mostu i promu w okolicy Torunia, 1867 r., AP Gdańsk, sygn. 10/7/924, s. 53.
Tariff of fees for the use of the bridge and the ferry in the area of Toruń, 1867, AP Gdańsk, sig. 10/7/924, s. 53.

Ogłoszenie Zarządzającego XI Okręgiem Komunikacji Lądowej i Wodnej w sprawie ustanowienia nadzorczej służby wodnej dla porządku i bezpieczeństwa żeglugi na Wiśle i dla oznaczenia rzeki, 1879 r., AP Płock, sygn. 50/1/1528, k. 9.

Announcement of the Manager of XI District of Land and Water Transport on the establishment of supervisory water services for the order and safety of shipping on the Vistula and for marking this river, 1879, AP Płock, sig. 50/1/1528, k. 9.

Projekt podziału dorzecza Wisły na rewiry rybackie, Kraków, 1893 r., AN Kraków, sygn. 29/Kr 8652 [Powstał on w myśl ustawy o rybołówstwie dla Królestwa Galicji i Lodomerii z dn. 31. 10. 1887 r., normującej stosunki prawne w tym zakresie i dającej podstawy do rozwoju nowoczesnej gospodarki rybnej w Galicji].

Project of the division of the Vistula basin into fishing districts, Kraków, 1893, AN Kraków, sig. 29/Kr 8652. [It was formed under the Fisheries Act for the Kingdom of Galicia and Lodomeria, dated October 31, 1887, which regulated legal relations in this area and gave a base for the development of modern fisheries in Galicia.]

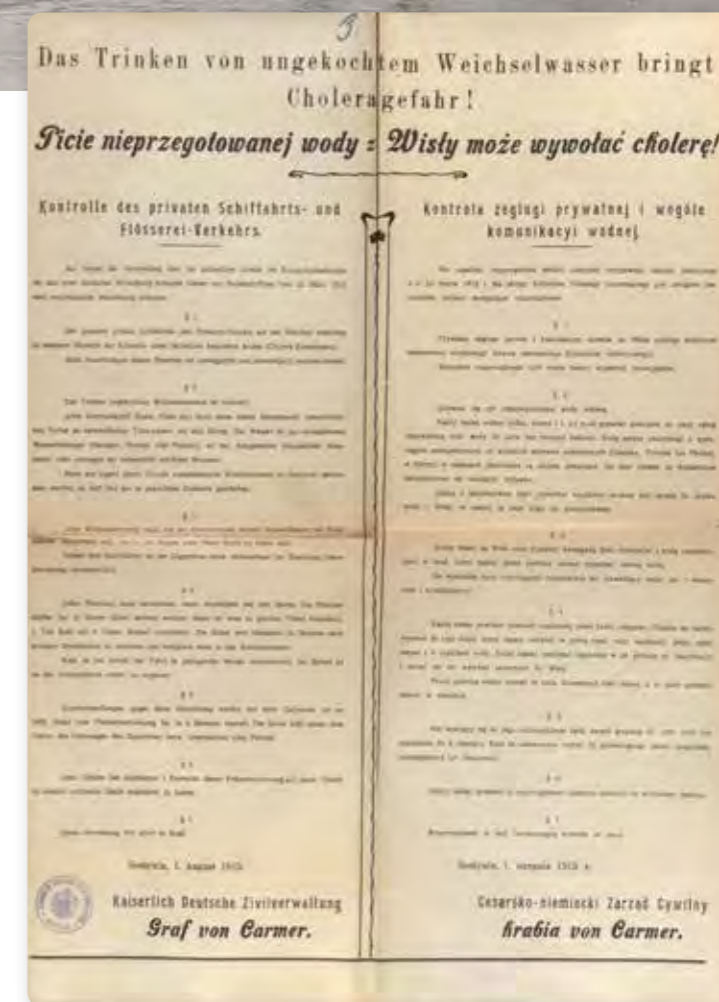
Mapa przedstawiająca plan budowy kanału Wisła-Mazury, 1909 r., AP Gdańsk, sygn. 10/7/755, s. 49.

Map showing the plan to build a canal Vistula-Masuria, 1909, AP Gdańsk, sig. 10/7/755, p. 49.

Statek parowy na Wiśle, w tle fabryczne zabudowania Podgórze (pod Krakowem), 1914 r., AN Kraków, sygn. 29/A-IV/673.

Steamship on the Vistula, in the background are factory buildings of Podgórze (near Kraków), 1914, AN Kraków, sig. 29/A-IV/673.

Obwieszczenie Cesarsko-Niemieckiego Zarządu Cywilnego w sprawie kontroli żeglugi prywatnej i komunikacji wodnej, Gostynin, 1 sierpnia 1915 r., AP Płock, sygn. 50/326/14, k. 3.

Notice of the Imperial-German Civil Management Board on inspection of private shipping and water transport, Gostynin, August 1, 1915, AP Płock, sig. 50/326/14, k. 3.

345													346												
Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost	Wzrost			
...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...		

Statystyka wwiezionych i wywiezionych towarów Wisłą w okresie od 1 sierpnia 1915 r. do 31 lipca 1916 r., AP Gdańsk, sygn. 10/7/749, s. 345-346.

Statistics of imported and exported goods by the Vistula in the period from August 1, 1915 to July 31, 1916, AP Gdańsk, sig. 10/7/749, s. 345-346.

Fragment pisma Zarządu Żeglugi na Rzecze Wiśle „Maurycy Fajans” do Magistratu miasta Płocka w sprawie rekwizycji spichrza w Grabówce i zapłaty za tenuty dzierżawne, Warszawa, 21 października 1916 r., AP Płock, sygn. 50/1/21668, k. 58.

Extract from the letter the Board of Shipping on the Vistula River „Maurycy Fajans” to the Magistrate of the city of Plock on the requisition of a granary in Grabówka and payment for the lease tenure, Warsaw, October 21, 1916, AP Plock, sig. 50/1/21668, k. 58.

ZARZĄD ŻEGLUGI NA RZECZE WIŚLE
„MAURYCY FAJANS”

Komunikacja
na rzece Wiśle

parostatkami:
pasażerskimi,
przemysłowymi,
towarowymi i
rybackimi.

85 58
Przewóz
towarów:

Gdańsk—Toruń—
Włocławek—
Płock—Wyszog-
ród—Warszawa
i odwrotnie.

Warszawa—Pula-
wy—Kazimierz—
Solec—Józefów—
Sandomierz i od-
wrotnie.

Składy towarowe: — w Warszawie — Wyszogrodzie — Płocku — Włocławku.
Warsztaty Żeglugi Parowej w Warszawie ul. Solec № 8.
Zarząd w Warszawie, ul. Krakowskie-Przedmieście № 58.

Telefony: Ogólny 409.
Gabinet Dyrekcji 83-28.
Przystań na rz. Wiśle 49-49.
Warsztaty i składy w Warszawie 449.

Warszawa, d. 21. Października 1916 r.

Do
Magistratu M. Płocka
w Płocku

Urzęd Teldproviantsamt w
Płocku od dnia 15 Wześnia
r. b. do # 1505. zakomunikował nam,
że w porozumieniu z Komendanturą
miejscową i Magistratem Płockim
sobat spichrz nasz w Płocku
Listem naszym z dnia 12 Wześnia
r. b. do Teldproviantsamt w Płocku
zawiadomiliśmy, że w sprawie usad-
ze spichrz ten kosztuje nas
Rz. 30.000. - co Księgami handlowymi

mi 7.16

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. Wisła znów znalazła się w granicach jednego państwa – nie licząc obszaru rzeki leżącego w Wolnym Mieście Gdańsku. Na jej wodach pojawiła się formacja Polskiej Marynarki Wojennej – rzeczna Flotylla Wiślana. Mimo spuścizny przeszłości powoli i systematycznie wzrastała żegluga oraz przewozy towarowe Wisłą do Gdańska, a później też do Gdyni. Rozwijały się także regionalne spławiny towarów. Na dolnej Wiśle spławiano głównie zboże, cukier, ziemniaki, na środkowej płody rolne i materiały budowlane, ze Śląska do Krakowa wożono zaś głównie węgiel. Po Wiśle pływały promy, łodzie, barki oraz coraz liczniejsze statki parowe i motorowe, służące głównie do przewozu ludzi. Transport towarowo-pasażerski obsługiwały w większości spółki prywatne i drobni armatorzy. Był on już tylko elementem uzupełniającym przewóz kolejowy, jednakże dawał zatrudnienie pewnej grupie osób. Z Wisły żyli też m.in. rybacy, koszykarze, piaskarze i przewoźnicy. Pojawiające się inne koncepcje gospodarczego wykorzystania Wisły wskutek braku funduszy, a później wybuchu II wojny światowej, nie doczekały się realizacji.

After Poland regained independence in 1918, the Vistula was again on the borders of one country - not counting the area of the river lying in the Free City of Danzig. On its waters appeared formation of the Polish Navy - the Vistula River Flotilla. Despite the legacy of the past, slowly and steadily shipping and freight on the Vistula to Gdańsk and later to Gdynia, have increased. Also developed regional raftings of goods. On the lower Vistula floated mainly cereals, sugar, potatoes, on the central - agricultural crops and building materials, and from Silesia to Kraków transported mainly carbon. On the Vistula floated ferries, boats, barges and a growing number of steam and motor ships, designed primarily to carry people. Transportation of cargo and passengers was serviced mostly by private companies and small shipowners. It was only a complementary element to the rail transport, however, it gave an employment to a group of people. The Vistula also fed, among others, fishermen, basket makers, sand-diggers, and carriers. Emerging concepts of other economic use of the Vistula, due lack of funds and later the outbreak of World War II, were never implemented.

Wojskowe statki pod Wawelem w Krakowie, 1918 r., AN Kraków, sygn. 29/A-IV/149.
Military ships at Wawel in Kraków, 1918, AN Kraków, sig. 29/A-IV/149.

Rewia Flotylli Wiślanej w Toruniu z udziałem Marszałka Józefa Piłsudskiego, 1921 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1544/86-87.
Revue of the Vistula Flotilla in Toruń with the participation of Marshal Józef Piłsudski, 1921, AP Gdańsk, sig. 10/1544/86-87.

Rewia Flotyli Wiślanej w Toruniu z udziałem Marszałka Józefa Piłsudskiego, 1921 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1544/88.
 Revue of the Vistula Flotilla in Toruń with the participation of Marshal Józef Piłsudski, 1921, AP Gdańsk, sig. 10/1544/88.

Goście zwiedzający monitory rzeczne ORP „Kraków” i ORP „Wilno”, zacumowane przy brzegu Wisły w Krakowie, lipiec 1926 r., NAC, sygn. 3/1/W/2054-5.
 Visitors in the river monitors ORP „Kraków” and ORP „Wilno” moored on the bank of the Vistula in Kraków, July 1926, NAC, sig. 3/1/W/2054-5.

List przewozowy № 14040 **Rachunek opłat przewozowych i innych.**

Polska Żegluga Państwowa

Ajentura w *Modlin*

Przyjeżdżo od *...* dla przewozu na *...* do *...* wylądania *...*

Opis	Miara	Wartość	Wartość	Wartość
1. Przewóz				
2. Poładunek				
3. Wylądunek				
4. Składowy t. i. z.				
5. Przewóz obciąż. czep.				
6. ...				
7. ...				
8. ...				
9. ...				
10. Wzrost opłaty				
11. Zmniejszenie				
12. ...				
13. ...				
14. ...				
15. ...				
16. ...				
17. ...				
18. ...				
19. ...				
20. ...				
21. ...				

RAZEM *...*

Naczelnik Agentury P. Ż. P. *...*

Modlin, dn. *21* 1920

Stwierdza i wysyła *...*

Data przyjęcia *...* Data wylądunku *...* Data wysoko faktury *...*

List przewozowy nr 14040 Polskiej Żeglugi Państwowej Ajentury w Modlinie, Modlin, 21 lutego 1920 r., AP Płock, sygn. 50/1/22787, k. 156.
 Waybill No. 14040 of the Polish National Shipping Company, Agency in Modlin, Modlin, February 21, 1920, AP Płock, sig. 50/1/22787, k. 156.

Galary z węglem zacumowane przy brzegu Wisły w Krakowie, październik 1927 r., NAC, sygn. 3/1/G/4276.
 Barges with coal moored on the bank of the Vistula in Kraków, October 1927, NAC, sig. 3/1/G/4276.

2³

ŻEGLUGA RZECZNA „VISTULA“

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
CENTRALA WARSZAWA, UL. SEWERYNOW Nr. 3 (róg ul. Kopernika)
Agentura w Tczewie
Przystań, ul. Nad Wisłą. Telefon 132

Nr _____

Tczew, dnia 30. sierpnia 1932 r.

Do
Magistratu miasta Tczewa
w miejscu.

Niniejszym zwracamy się do Magistratu miasta Tczewa z uprzejmą prośbą o wydierżawienie nam ok. 350 mtr. kwadratowych placu leżącego w narożniku przy zbiegu ulic Nad Wisłą i Wodnej.

Plac ten potrzebny nam jest do składowania węgla celem zaopatrywania w takowy statków kursujących na linii Tczew-Gdańsk, Tczew-Gdynia i Tczew-Warszawa. Nadmieniamy jednocześnie, iż miejsce to ze względu na swoje najbliższe położenie wprost naszej przystani jest dla nas najodpowiedniejszym.

Mamy nadzieję, iż Magistrat miasta Tczewa biorąc pod uwagę ^{znaczenie} komunikację pasażerskiej na Wiśle dla miejscowej ludności zechce łaskawie przychylić się do naszej prośby.

W oczekiwaniu przychylniej decyzji pozostajemy

Z poważaniem
POLSKA ŻEGLUGA RZECZNA „VISTULA“
Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością
Agentura w Tczewie

Tczew, dnia 30. VIII. 32

Część placu jest obecnie kwiatami obsadzona. Klasyfikacja w sprawie ul. Nad Wisłą i Wodnej. Wobec tego, aby uniknąć ewentualnych trudności, proszę o wydzielenie tej części placu. Wskazuję na to plan przyłączenia ul. Nad Wisłą i Wodnej. Wskazuję na to plan przyłączenia ul. Nad Wisłą i Wodnej. Wskazuję na to plan przyłączenia ul. Nad Wisłą i Wodnej.

Pismo Polskiej Żeglugi Rzecznej „Vistula” Sp. z o.o. Agentura w Tczewie do Magistratu miasta Tczewa z prośbą o wydierżawienie placu nad Wisłą w celu składowania węgla, Tczew, 30 sierpnia 1932 r., AP Gdańsk, sygn. 10/525,3/201, k. 2.

Letter of the company Polish River Shipping „Vistula” Sp. z o.o., Agency in Tczew, to the Magistrate of the city of Tczew with a request to lease the site over the Vistula for the storage of carbon, Tczew, August 30, 1932, AP Gdańsk, sig. 10/525,3/201, k. 2.

Robotnicy wnoszący towary na barki zakotwiczone na przystani nadwiślańskiej w Toruniu, lata międzywojenne, NAC, sygn. 3/1/G/4434.

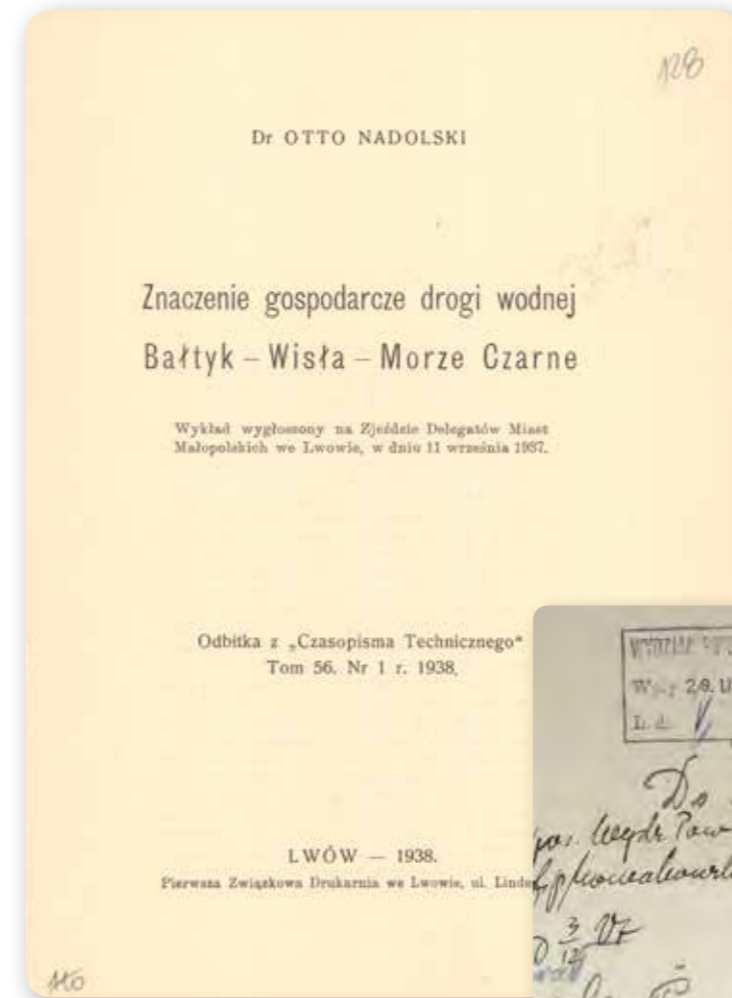
Workers loading goods on the barges anchored at the Vistula marina in Toruń, the interwar years, NAC, sig. 3/1/G/4434.

WYKAZ PORTÓW I ŁADOWNI

Lp.	Port - Adres	Miejscowość	Port	Właściciel	Uwagi
1.	Łódź	Kierawa	Żelazny	Żelazny	Łódź - budynek 70 m. b., który jest jednocześnie aliam nadbrzoj. budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
2.	Port - wybrzeże	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
3.	Port - wybrzeże	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
4.	Port - wybrzeże	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
5.	Łódź	Gdańsk	Gdańsk	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
6.	Łódź	Gdańsk	Gdańsk	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
7.	Port	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
8.	Łódź	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
9.	Łódź	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
10.	Port	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
11.	Łódź	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
12.	Łódź	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
13.	Port - wybrzeże	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
14.	Łódź	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
15.	Port	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
16.	Łódź	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
17.	Port	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
18.	Łódź	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
19.	Łódź	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku
20.	Port	Toruń	Toruń	Żelazny	Łódź budynek 100 m. b. i 100 m. b. w kierunku

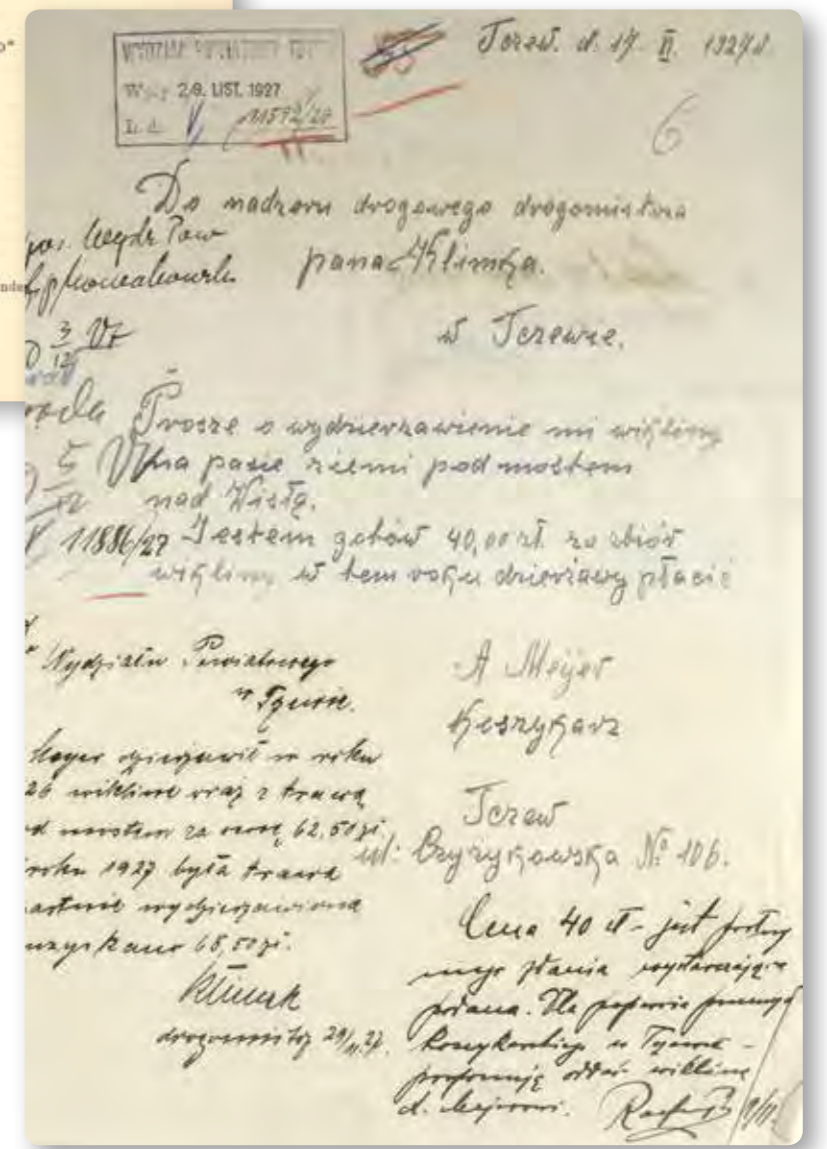
Wykaz portów i ładowni na Wiśle na terenie województwa pomorskiego, Toruń, 21 maja 1937 r., AP Bydgoszcz, sygn. 6/4/24272, s. 257.

List of ports and storage places on the Vistula in the Voivodeship of Pomerania, Toruń, May 21, 1937, AP Bydgoszcz, sig. 6/4/24272, p. 257.

Broszura dr. Ottona Nadolskiego pt. „Znaczenie gospodarcze drogi wodnej Bałtyk-Wisła-Morze Czarne”, Lwów, 1938 r., AP Katowice, sygn. 12/327/65, s. 128.
 Brochure of dr Otto Nadolski titled „The economic importance of the waterway Baltic Sea-Vistula-Black Sea”, Lviv, 1938, AP Katowice, sig. 12/327/65, p. 128.

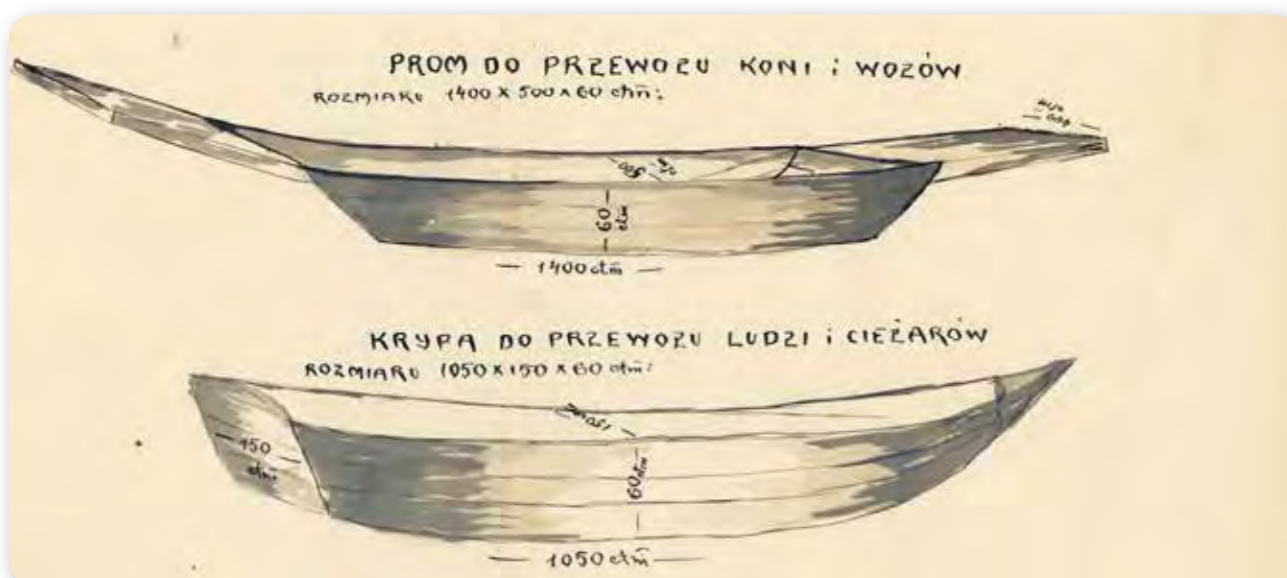
Pismo koszykarza A. Meyera, które wpłynęło do Wydziału Powiatowego w Tczewie w sprawie wydzierżawienia wikliny w pasie ziemi pod mostem nad Wisłą w Tczewie, Tczew, 17 listopada 1927 r., AP Gdańsk, sygn. 10/27/59, s. 6.
 Document of a basket maker, A. Meyer, received at the District Department of the Tczew on the lease of a wicker in the land strip under the bridge over the Vistula in Tczew, Tczew, November 17, 1927, AP Gdańsk, sig. 10/27/59, p. 6.

◀ Rybacy nad brzegiem Wisły w Warszawie, lata międzywojenne, NAC, sygn. 3/1/G/2775-2.
 Fishermen on the banks of the Vistula in Warsaw, the interwar years, NAC, sig. 3/1/G/2775-2.

Piaskarze przy wyladunku piasku z kryp na brzeg Wisły w Warszawie, lipiec 1929 r., NAC, sygn. 3/1/G/1880-2.
Sand-diggers unloading sand from punts on the bank of the Vistula in Warsaw, July 1929, NAC, sig. 3/1/G/1880-2.

Rysunek promu do przewozu koni i wozów oraz krypy do przewozu ludzi i bagażu przez Wisłę pomiędzy Zawichostem a Borowem, 1927 r., AP Kielce, sygn. 21/100/2389.
Figure of a ferry to transport horses and chariots and a punt to transport people and cargo across the Vistula between Zawichost and Borowo, 1927, AP Kielce, sig. 21/100/2389.

Przewóz osób łodzią w Warszawie, lipiec 1932 r., NAC, sygn. 3/1/G/4563a-4.
Transport of passengers by boat in Warsaw, July 1932, NAC, sig. 3/1/G/4563a-4.

Dokument rejestracyjny nr 13680 łodzi przewoźowej należącej do Leona Ciesielskiego, zbudowanej w Wólce Przybojewskiej w 1937 r., Płock, 16 kwietnia 1939 r., AP Płock, sygn. 50/54/19/13680.
Registration document No. 13680 of a transport boat belonging to Leon Ciesielski, built in Wólka Przybojewska in 1937, Płock, April 16, 1939, AP Płock, sig. 50/54/19/13680.

„ Miasta kąpią swe światła w słodkich wodach rzek.
Przemysł i handel za rękę prowadzisz ku morzu,
ku stacjom portowym, gwarliwym jak ule. „

Jalu Kurek
Wisła

MIASTA NADWIŚLAŃSKIE

CITIES ON THE VISTULA

Wisła była czynnikiem wpływającym na kształtowanie się osadnictwa, które od najdawniejszych czasów rozwijało się w jej dolinie. Powstające miasta zabiegały o książęce lub królewskie przywileje dotyczące połowu ryb w Wiśle, budowy młyna czy gwarantujące wolność celną, prawo składu bądź swobodę żeglugi wiślanej. Jednak głównym czynnikiem powodującym rozwój i bogacenie się miast nadwiślańskich był handel splotny w okresie od XV do XVIII w. na rynek lokalny i daleki. Kraków, Sandomierz, Kazimierz Dolny, Puławy, Warszawa, Płock, Włocławek, Toruń, Chełmno, Grudziądz czy Gdańsk stały się ośrodkami handlowymi i przeładunkowymi. Budowano w nich jedno- lub wielokondygnacyjne spichlerze zbożowe, które niekiedy były dominującym elementem w panoramie miast od strony Wisły. Działały organizacje żeglarsko-flisackie (szyprowie, sternicy, pomagierzy) czy cechy mierników zbożowych, strażników spichrzów, rosła też liczba ludności. Z kolei bogactwo mieszczan znajdowało odzwierciedlenie w pięknej architekturze miejskiej, rozwoju kultury. Żywy udział kupiectwa mieszczańskiego w splotwie wiślanym i rozwój gospodarczy miast spowodowały budowę w nich także stałych przystani rzecznych i portów służących przeładunkowi towarów. Przy portach zaś powstawały przystanie zimowe oraz warsztaty szkutnicze, stocznie. Dawały one zatrudnienie zrzeszonym

The Vistula was a factor influencing the settlement which since immemorial times has evolved in the valley. Emerging city strived for princely or royal privileges on fishing in the Vistula, the construction of a mill or guaranteeing freedom of customs law, composition right or the freedom of shipping on the Vistula. However, the main factor in the development and enrichment of the cities of the Vistula was navigable trading to the local and far markets during the period from the fifteenth to the eighteenth century. Kraków, Sandomierz, Kazimierz Dolny, Puławy, Warsaw, Płock, Włocławek, Toruń, Chełmno, Grudziądz, and Gdańsk became centers of trade and transshipment. They built one or multi-cereal granaries which were sometimes a dominant element in the panorama of the city from the river side. Worked there sailing raftsmen organizations (skippers, helmsmen, helpers) or guilds of grain meters, guards, granaries, also the number of the population was growing. And the townspeople wealth was reflected in the beautiful architecture of the city and the development of culture. Active part in the bourgeois merchants in the Vistula rafting, economic development of cities caused a construction of permanent harbors and river ports serving transshipment of goods. In the ports, created winter harbors and boat building workshops, shipyards. They gave an employment for the shipbuilding carpenters,

Mapa Polski ozdobiona widokami m.in. miast nadwiślańskich (Kraków, Gdańsk, Sandomierz), portretami królów oraz typami Polaków, 1630 r., AN Kraków, sygn. 29/663/1374.

Map of Poland decorated with views of Vistula cities (Kraków, Gdańsk, Sandomierz), portraits of kings and types of Poles, 1630, AN Kraków, sig. 29/663/1374.

w cechach cieślom okrętowym, skutnikom, traczom. Wraz z upadkiem znaczenia spławu wiślanego zmniejszyła się rola i znaczenie zarówno niektórych miast, jak i portów. W okresie II Rzeczypospolitej porty i stocznie rzeczne przejęło państwo. Tylko na dolnej Wiśle należały one z reguły do samorządów miejskich. Portami o największych obrotach i najżywszym ruchu statków były wówczas m.in. Kraków, Sandomierz, Warszawa, Płock, Toruń i Grudziądz. Żeglugę pasażerską obsługiwały zaś rozmieszczone wzdłuż Wisły przystanie.

boatmen, sawyers which were associated in the guilds. With the collapse of the importance of the Vistula rafting, the role and importance both some cities and ports also diminished. During the Second Polish Republic, river ports and shipyards were taken over by the state. Only at the lower Vistula, they belonged generally to the municipalities. The ports with the highest sales and most dynamic vessel traffic were, among others, Kraków, Sandomierz, Warsaw, Płock, Toruń, and Grudziądz. The passenger shipping was handled by harbors distributed along the river.

KRAKÓW

Dokument lokacyjny miasta Krakowa wystawiony przez Bolesława, księcia krakowskiego i sandomierskiego, w którym czytamy m.in.: Również nadajemy miastu prawo używania rzeki Wisły z obu brzegami od granic Zwierzynca aż do granic klasztoru w Mogile w ten sposób, że w niej będzie wolno swobodnie łowić ryby, a pomienieni wójtowie będą mogli zbudować trzy młyny i dzierżyć je prawem dziedzicznym od wszelkiej opłaty; z tym tylko zastrzeżeniem, że będą nam obowiązani w tymże mieście lub jego pobliżu mleć zboże na nasze potrzeby. Jeżeli zaś ktoś na przestrzeni tej rzeki chciał więcej zbudować młynów niech mu to będzie wolno za przyzwoleniem i zgodą wójtów pod tym jednak warunkiem, że będzie obowiązany rocznie nam płacić pół grzywny używalnego srebra od każdego koła, Kopernia, czerwiec 1257 r., AN Kraków, sygn. 29/657/2.

Foundation document of the city of Kraków issued by Bolesław, Duke of Kraków and Sandomierz, which states, among others: Also, we give the city the right to use the Vistula on both banks, to the borders of Zwierzyniec and to the borders of a monastery in Mogiła, in such a way that it will be allowed to fish freely and the mentioned mayors will be able to build three mills and wield them by inherited law free from all charges; with the only provision that they will be obliged in the same city or near of it, to grind grain for our needs. And if anyone over the river would like to build more mills, it will be allowed with the approval and consent of the mayors, however, provided that it would be obliged to annually pay us half a grzywna of usable silver from each wheel, Kopernia, June 1257, AN Kraków, sig. 29/657/2.

SEPHARDVS Dei gratia Rex Poloniae magnus Rex Lituanie
 mo: Russiae Prussiae Hellesoniae Samogitia et Princeps Transilvanie

Amatis Proconsuli et Consulibus Civitatis nostrae Cracoviae, fidelibus nobis dilectis. Gratiam meam Regiam famam fideles dilecti. Gravem cum quere illa nos defertur ex parte Societatis cocturae Salis in rivulati. Commodos omnem fere ripam fluminis Iskulae. quoniam etiam quae est regione depositoriorum Societatis est occupare, ita ut ipsis locus vacuus non relinquatur, vel ad edificandas Comegas suas, vel ad oneranda navigia sua. Cum vero etiam hoc quod Societas deserviat sol minus sit, aliquid illud quod Conradini deserviant, et de aliis commodum et damnum minus vertatur. Ideo volentes omnia bono ordine ab illis expediri, neque alterum ab altero per confusiones et mutuas istas discordias, modo cum damno impediri, mandamus f. Vratis, ut non patiantur Societati ripam illam quae est regione depositoriorum illorum est, a quoque praeripi, sed ut illis ad edificandas Comegas suas, sicuti opus fuerit et oneranda navigia sua, vacua relinquatur. Postulamus quoque a f. Vratis, ut si forte a mandataris Societatis illius requisita fuerint, pro concedenda illis ripa aliqua in territorio f. Vratis ad edificandas Comegas suas, ut ad promovendum commodum fisci et aerarii Reipublicae nostrae, se in eo non difficiles praebent. Admoniti item sumus, sicuti eo qui de ponte in flumen Iskulam certe malo in venio projectus navigatio, contra bonum publicum, multum incommodari et successu temporis magis incommodatum in. Hinc malo tempore mediocriter cupentes, mandamus per presentes f. Vratis, ut sub certa aliqua multa edicant, ne quisquam in posterum sicuti vel sordes in Iskulam vel de ponte vel alijs ex locis projectat, et si quis contravenierit, eum irreversibiliter puniant. Secus f. Vratis pro gratia mea et officij sui debito non factura Dux Varsoviae in Conventu Regni quatuordecim diebus secunda mensis Julii Regij. Anno domini 1578. 2. Martij. Regni vero nostri Anno Secundo.

Stephanus Rex

2. Martij. 1578

Stefan Batory, król polski, poleca rajcom kazimierskim, aby nie dozwolili konradynom (stowarzyszeniu przewożącemu sól) zabierać stowarzyszeniu warzelników soli miejsca na brzegu Wisły, przeznaczanego na budowę galer i ładowanie soli na statki, w razie zaś próby warzelników wyznaczili im więcej miejsca na brzegu na budowę galer i zakazali rzucać śmieci do Wisły z mostu i innych miejsc, Warszawa, 2 marca 1578 r., AN Kraków, sygn. 29/658/155.

Stephen Báthory, the Polish king, recommends to Kazimierz councilors to don't allow conradines (an association transporting salt) take place of the salt workers association on the bank of the river, allocated for the construction of galleys and loading salt of the ships, and in a case of the request of the salt workers, they appointed them more space on the bank for the construction of galleys, and forbidden them to throw garbage to the Vistula from the bridge and other places, Warsaw, March 2, 1578, AN Kraków, sig. 29/658/155.

Widok Krakowa od południa z 1617 r., 1618 r., AN Kraków, sygn. 29/663/440. View of Kraków from the south in 1617, 1618, AN Kraków, sig. 29/663/440.

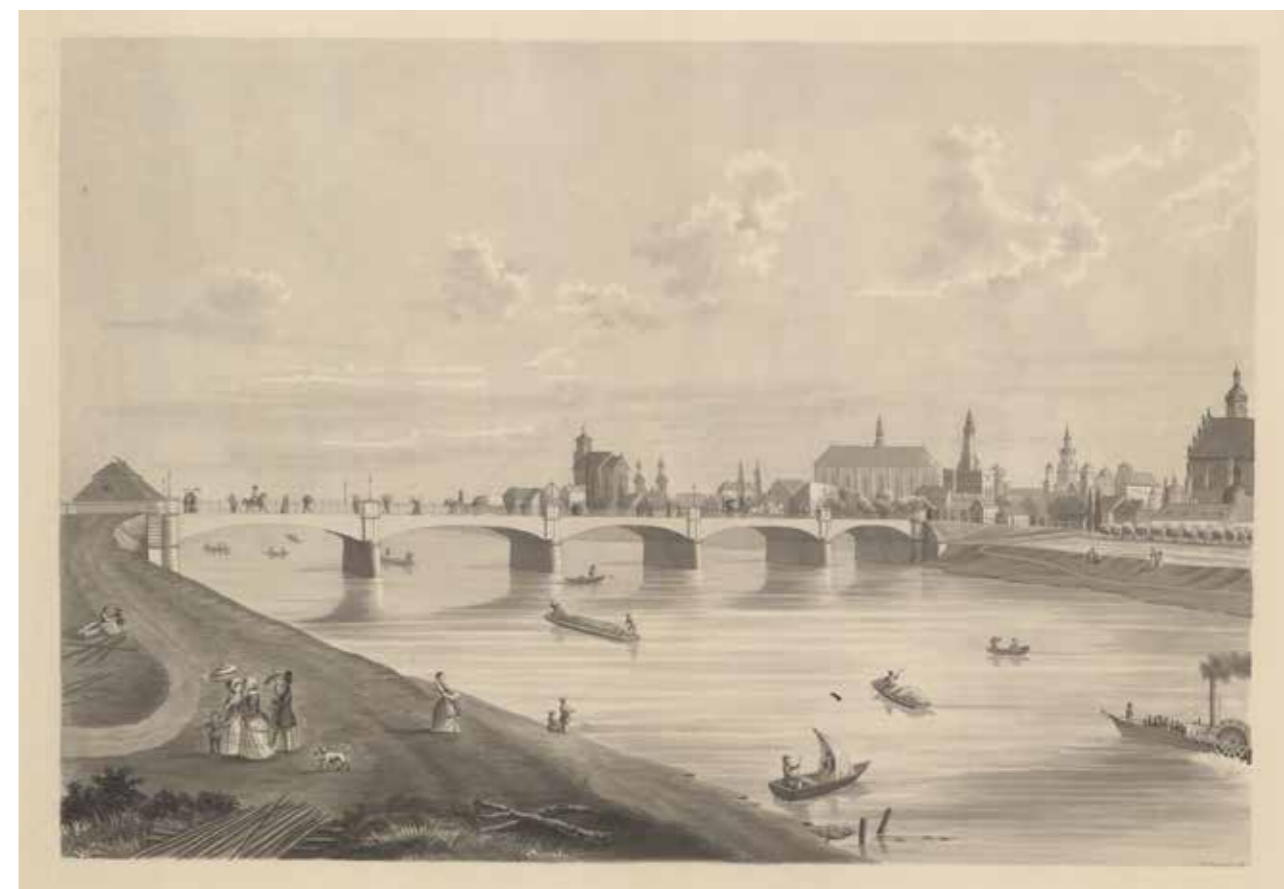

Wymiar geometryczny miasta Krakowa z przyległymi terenami, 1792 r., AN Kraków, sygn. 29/663/85. Geometric dimension of the city of Kraków with adjacent areas, 1792, AN Kraków, sig. 29/663/85.

Miedzioryt F. Radwańskiego przedstawiający harce konika zwierzynieckiego, Kraków, ok. 1820 r., AN Kraków, sygn. 29/679/45, s. 483 [Legenda głosi, że dzielni włóczkowie (flisacy) zajmujący się splanianiem drewna Wisłą ocalili Kraków przed najazdem tatarskim. Na pamiątkę tego wydarzenia co roku w oktawę święta Bożego Ciała orszak włóczków z konikiem zwierzynieckim przemierza Kraków].

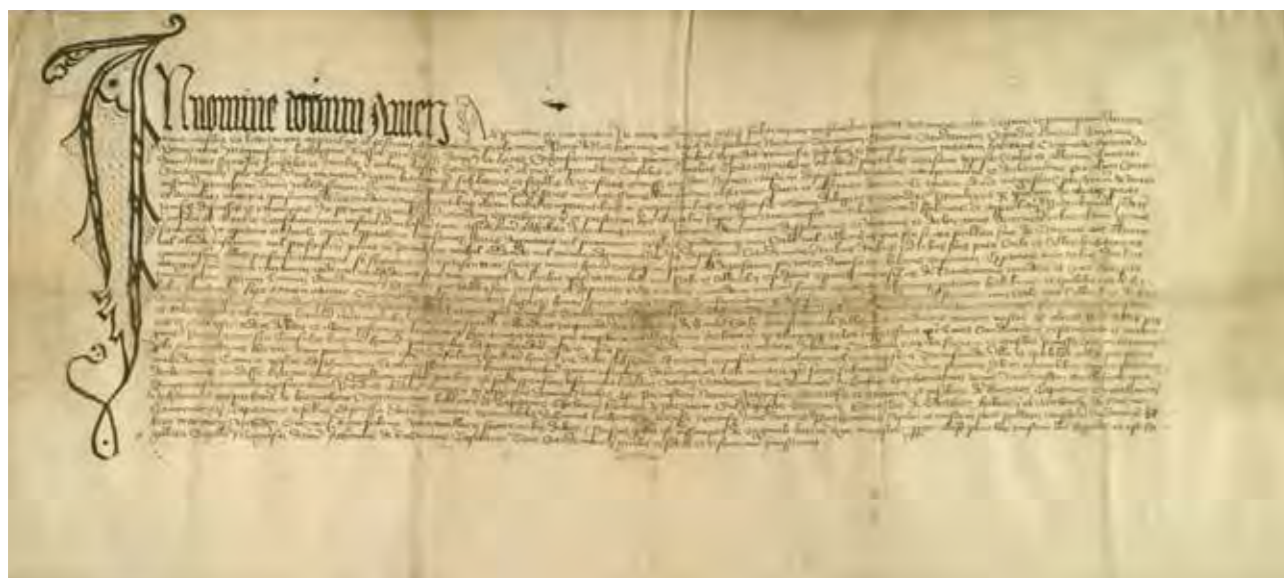
Copperplate of F. Radwański showing frolics of the zwierzyniec horse, Kraków, approx. 1820, AN Kraków, sig. 29/679/45, p. 483. [The legend says that the brave „włóczkowie” (rafters) involved in the float of timber on the Vistula saved Kraków before the Tatar invasion. To commemorate this event, every year, on the feast of Corpus Christi, the procession of „włóczkowie” with the zwierzyniec horse travels across Kraków.]

Ruch wodny na Wiśle w Krakowie, widoczny pasażerski statek parowy oraz łodzie i tratwy, 1853 r., AN Kraków, sygn. 29/663/501.

Water traffic on the Vistula in Kraków, visible a passenger steamship and boats and rafts, 1853, AN Kraków, sig. 29/663/501.

SANDOMIERZ

Jan z Rytwian, starosta sandomierski, transumuje dokument Kazimierza, króla polskiego, rozstrzygający spór o prawo składu śledzi i soli przysługujące miastu Sandomierzowi na niekorzyść miasta Opatowa, Sandomierz, 7 stycznia 1459 r., AGAD, sygn. 1/1/3555.

Jan Rytwiański, the governor of Sandomierz, transumates the document of Casimir, the Polish king [Sandomierz, January 07, 1459], which is crucial for the dispute for the right of storage of salt and herrings available for the city of Sandomierz at the expense of the city of Opatów, Sandomierz, January 7, 1459, AGAD, sig. 1/1/3555.

Zygmunt I, król polski, daje miastu Sandomierzowi młyn nad Wisłą, Kraków, 24 czerwca, 1525 r., AGAD, sygn. 1/1/3730.

Sigismund I, the Polish king, gives the city Sandomierz a mill on the Vistula, Kraków, June 24, 1525, AGAD, sig. 1/1/3730.

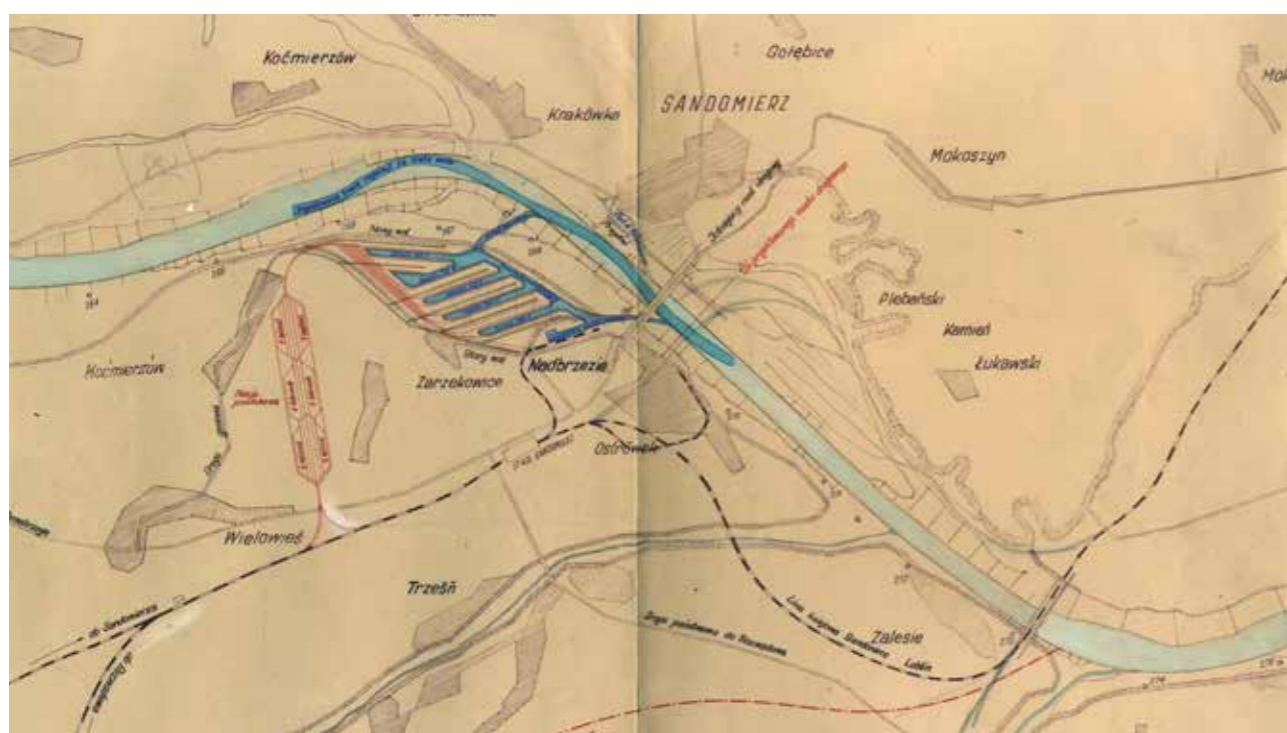
Contributio p[ro]p[ri]a p[ro]ductu		58	Contribu	Dn[um] pla
Ab	Successores olim Gualtero de S. ian[is]	---	72.	
Ab	de Waniczkowiczis	---	32.	
Ab	de Kincowiczis	---	32.	
Fabrycze				
Ab	Thomas iemolo	---	8	
Ab	Mathias Staszko p[er] Jan[is] Kozlow	---	9	Falt
Ab	De olim Petri p[er] Herma	---	9	Falt
Ab	Jozefowicz de blaszkowicz	---	9	
Ab	Valentini Miszkowicz cu[m] suis compositorib[us] de G. Lingie	---	14	Falt
Ab	Martini Mathone Gussowicz, filii J. Gussowicz de agro p[ro]p[ri]o p[er] Joannes Wallonicz	---	14	Falt
Ab	Cristina s[er]u[us] eius de Noszkowa Joannes p[er] Gussowicz Felix Zienba	---	8	
Ab	Paulus Ludak	---	8	
Ab	Benedictus sator de Fornalowskie	---	8	Falt
Ab	Domus p[ro]p[ri]a na liwoch p[er] Tomas tenet	---	8	
Ab	Domus et ager Polakowicz p[er] Krawczy	---	8	Falt

Wykaz podatników z nadwiślańskiej części miasta Sandomierza, 1587 r., AP Kielce, O. Sandomierz, sygn. 24/111/14, s. 58.

List of taxpayers from the Vistula part of the city of Sandomierz, 1587, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/111/14, p. 58.

Plan twierdzy Sandomierz wraz z okolicami, 1809 r., Kratic, AGAD, sygn. 1/402/57-16.
Plan of the fortress in Sandomierz with its surroundings, 1809, Kratic, AGAD, sig. 1/402/57-16.

Projekt generalny rozbudowy portu w Sandomierzu-Nadbrzeziu, 1938 r., AP Kielce, O. Sandomierz, sygn. 24/363/240.
General project of the port expansion in Sandomierz-Nadbrzezie, 1938, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/363/240.

Pracownicy Stoczni Rzecznej w Sandomierzu-Nadbrzeziu przed remontowanym statkiem „Kazimierz Wielki” i na jego pokładzie, 1929 r., AP Kielce O. Sandomierz, sygn. 24/własność A. Wódz – kopia cyfrowa przekazana do zbiorów Archiwum.

Workers of the River Shipyard in Sandomierz-Nadbrzezie in front of and on the board of the repaired ship „Kazimierz Wielki”, 1929, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/property of A. Wódz - a digital copy sent to the Archives.

WARSZAWA

Zygmunt August, król polski, uwalnia mieszczan Starej Warszawy od opłaty cla wodnego za wszelkie gatunki zboża i inne towary spławiane Wisłą, Bugiem i Narwią, 5 grudnia 1558 r., AGAD, sygn. 1/1/1608.

Sigismund II Augustus, the Polish king, releases the burghers of Old Warsaw from the water fee duty for all species of grain and other goods floated down the Vistula, Bug, and Narew, December 5, 1558, AGAD, sig. 1/1/1608.

Panorama Warszawy z 1627 r., A. Boot, 1632 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1016/58, s. 45.

Panorama of Warsaw in 1627, A. Boot, 1632, AP Gdańsk, sig. 10/1016/58, p. 45.

Władysław IV, król polski, podnosi Pragę nad Wisłą do godności miasta, nadaje jej prawo magdeburskie i szereg uprawnień, Warszawa, 10 lutego, 1648 r., AGAD, sygn. 1/1/1659.

Władysław IV Vasa, the Polish king, raises Praga on the Vistula to the dignity of the city, gives it the Magdeburg rights and a number of powers, Warsaw, February 10, 1648, AGAD, sig. 1/1/1659.

Przystań na Wiśle w Warszawie

Aleksander Gierymski

Przystań na Wiśle w Warszawie, lata 80. XIX w., A. Gierymski, AP Warszawa, sygn. 72/201/I/191, poz. 81.
Marina on the Vistula in Warsaw, the 80s of the XIX century, A. Gierymski, AP Warsaw, sig. 72/201/I/191, pos. 81.

Panorama Starego Miasta i Po-wiśla. Na pierwszym planie wieża kościoła Jezuitów, po lewej stronie fragment Rynku, po prawej Wisła i most kolejowy, b.d., AP Warszawa, sygn. 72/1639/696/1.

Panorama of Old Town and the Vistula. In the foreground is the Jesuit church tower, on the left - a part of the Market Square, on the right - the Vistula and the railway bridge, no date, AP Warsaw, sig. 72/1639/696/1.

PŁOCK

Zygmunt III, król polski, potwierdza ustawy bractwa rybackiego w Płocku dotyczące przyjmowania nowych członków, Oliwa, 20 czerwca 1598 r., AGAD, sygn. 1/1/4034.

Sigismund III Vasa, the Polish king, confirms the acts of the fishing guild in Płock on the admission of new members, Oliwa, June 20, 1598, AGAD, sig. 1/1/4034.

Panorama Płocka z 1628 r., A. Boot, 1632 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1016/58, s. 130.
Panorama of Płock in 1628, A. Boot, 1632, AP Gdańsk, sig. 10/1016/58, p. 130.

OBWIESZCZENIE.

Magistrat miasta Płocka

podaje do publicznej wiadomości, że w Środę dnia 16-go Lutego 1921 r. o godzinie 10-iej przed południem w Wydziale Majątku Miejskiego Magistratu odbędzie się publiczna licytacja na dzierżawę połowu ryb w Wiśle w 1921 r. w granicach miasta Płocka, poczynając od granicy wsi Grabówka do rzeczki Brzeźnicy.

Licytacja rozpocznie się od sumy 10,000 mk. in plus.

Płock, dnia 5-go lutego 1921 r.

Magistrat m. Płocka.

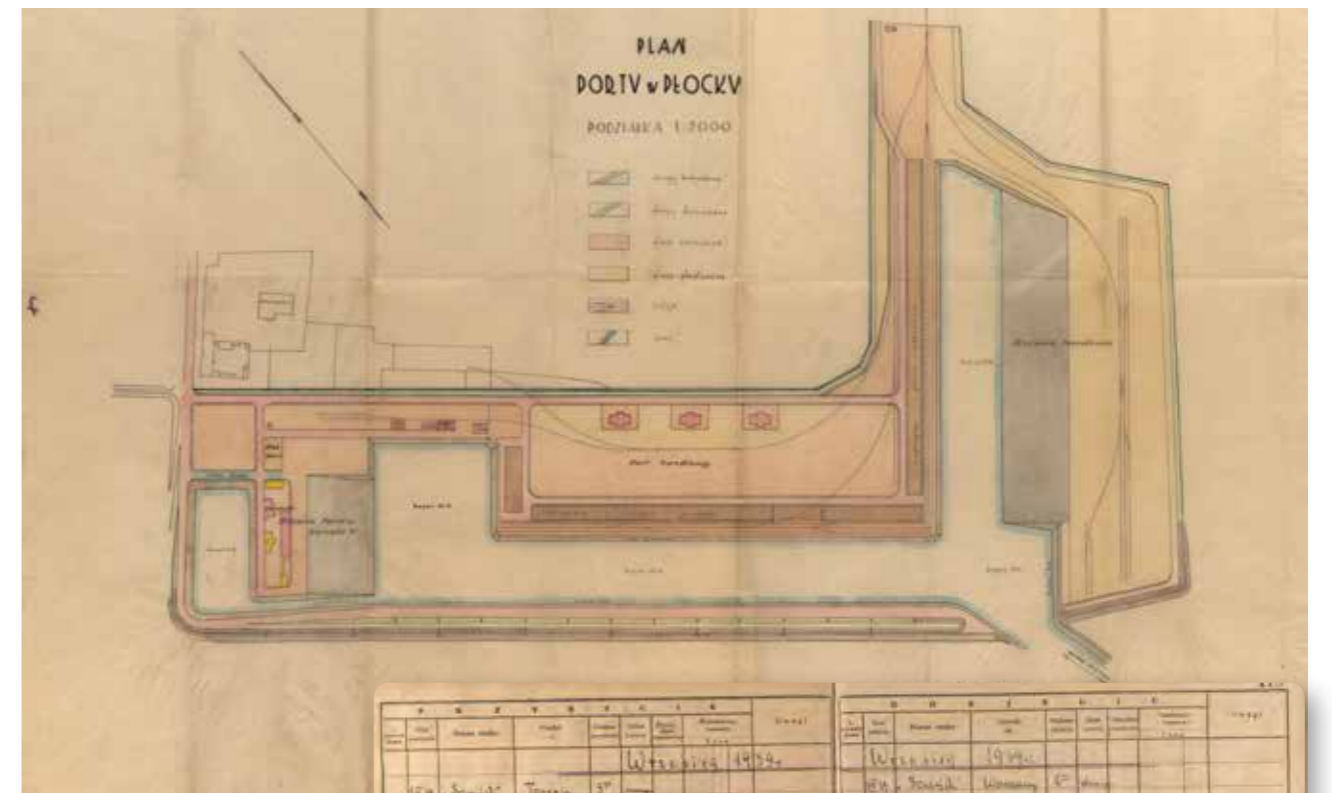
Obwieszczenie Magistratu miasta Płocka o publicznej licytacji na dzierżawę połowu ryb w Wiśle, Płock, 5 lutego 1921r., AP Płock, sygn. 50/1/25220, k. 3.

Notice of the Magistrate of the city of Płock on the public auction for the lease of fishing in the Vistula, Płock, February 5, 1921, AP Płock, sig. 50/1/25220, k. 3.

Petycja Sekcji Żeglugi Śródlądowej Ligi Morskiej i Kolonialnej Oddział w Płocku do Prezydenta miasta Płocka w sprawie przydzielenia bezpłatnego pomieszczenia dla pierwszej w Polsce szkoły szyperskiej, Płock, 18 maja 1933 r., AP Płock, sygn. 50/1/24095, k. 44.

Petition of the Section of the Inland Shipping in the Maritime and Colonial League, Branch in Płock, to the President of Płock on the allocation of free of charge space for the first sea captains school in Poland, Płock, May 18, 1933, AP Płock, sig. 50/1/24095, k. 44.

The image shows an open archival book. The left page contains handwritten notes in blue ink at the top, followed by printed text in Polish. The right page contains printed text in Polish and a signature at the bottom. The text on both pages appears to be related to shipping or port administration.

Plan portu w Płocku, 1936 r., AP Płock, sygn. 50/54/5, k. 7.

Plan of the port in Płock, 1936, AP Płock, sig. 50/54/5, k. 7.

The image shows a handwritten shipping log table with two columns of data. The left column is titled 'Wypłynięcia 1938 r.' and the right column is titled 'Wypłynięcia 1939 r.'. Each row contains information about a ship, including its name, origin, and destination.

Wypłynięcia 1938 r.				Wypłynięcia 1939 r.			
№	Nazwa statku	Proveniensja	Przeznaczenie	№	Nazwa statku	Proveniensja	Przeznaczenie
159	„Mickiewicz”	Toruń	5°	159	„Saturna”	Toruń	5°
	„Mickiewicz”	Warszawa	5°		„Francja”	Toruń	5°
	„Warszawa”	Toruń	5°		„Pilica”	Toruń	5°
	„Faust”	Toruń	5°		„Atlantica”	Toruń	5°
	„Hetman”	Toruń	5°				
	„Goniec”	Toruń	5°				
	„Wanda”	Toruń	5°				
	„Herold”	Toruń	5°				
	„Nadzieja”	Toruń	5°				
	„Atlantic”	Toruń	5°				
	„Krakus”	Toruń	5°				
	„Belgia”	Toruń	5°				

Księga ruchu statków towarowo-osobowych w porcie rzeczonym w Płocku w okresie od 13 września 1938 r. do 31 maja 1950 r. - wpisy z pierwszych dni września 1939 r., AP Płock, sygn. 50/54/23, k. 118-119 [Pierwsze wpisy w księdze pochodzą z 13 września 1938 r. W tym dniu do portu płockiego przybyło 12 statków („Mickiewicz”, „Warszawa” - dwukrotnie, „Faust”, „Hetman”, „Goniec”, „Wanda”, „Herold”, „Nadzieja”, „Atlantic”, „Krakus”, „Belgia”) z Gdańska, Torunia, Włocławka i Warszawy. W czasie II wojny światowej żegluga na Wiśle zamarła. 4 września 1939 r. odnotowano ruch zaledwie czterech statków, które przyplęły z Warszawy, tj.: „Saturna”, „Francja” i „Pilica”, oraz z Torunia, tj. „Atlantica”, a następnie odeszły w kierunku Torunia bądź Warszawy].

Book of movement of cargo-passenger ships in the river port in Płock in the period since September 13, 1938, to May 31, 1950 - entries from the first days of September 1939, AP Płock, sig. 50/54/23, k. 118-119. [The first entries in the book come from September 13, 1938. On this day in the port of Płock came 12 ships („Mickiewicz”, „Warszawa” - twice, „Faust”, „Hetman”, „Goniec”, „Wanda”, „Herold”, „Nadzieja”, „Atlantic”, „Warszawa”, „Krakus”, „Belgia”) from Gdańsk, Toruń, Włocławek i Warsaw. During World War II, the shipping on the Vistula stopped. On September 4, 1939, it reported the movement of only four ships which swam from Warsaw, such as: „Saturn”, „Francja”, and „Pilica”, and „Atlantica” from Toruń, and then they departed in the direction of Toruń or Warsaw.]

WŁOCŁAWEK

Zygmunt Stary, król polski, do Waclawa Izdbieńskiego, celnika wrocławskiego: poleca mu przepuścić Wisłę bez cla zboże Stanisława Borka, starosty sochaczewskiego, Kraków, 24 czerwca 1537 r., AGAD, sygn. 1/2/3295.

Sigismund I the Old, the Polish king, to Waclaw Izdbieński, a customs officer in Włocławek: the king recommends him to pass on the Vistula the grain of Stanisław Borek, a starosta of Sochaczew, without duty, Kraków, June 24, 1537, AGAD, sig. 1/2/3295.

Hieronim Rozrażewski, biskup wrocławski, potwierdza artykuły cechu rybaków miasta Włocławka, Włocławek, 11 stycznia 1594 r., AGAD, sygn. 1/1/4020.

Hieronim Rozrażewski, the bishop of Włocławek, confirms the articles of the fishermen's guild of the city of Włocławek, Włocławek, January 11, 1594, AGAD, sig. 1/1/4020.

Widok na zamek we Włocławku i fragment miasta z 1628 r., A. Boot, 1632 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1016/58, s. 131.
View of the castle and part of the city of Włocławek in 1628, A. Boot, 1632, AP Gdańsk, sig. 10/1016/58, p. 131.

Przystań statków pasażerskich na Wiśle we Włocławku, lata międzywojenne, fot. W. Złakowski, NAC, sygn. 3/1/G/4456.
Passenger ship berth on the Vistula in Włocławek, the interwar period, photography by W. Złakowski, NAC, sig. 3/1/G/4456.

TORUŃ

Kazimierz IV Jagiellończyk, król polski, postanawia m.in., aby kupcy jadący z Polski jechali przez Toruń, i zobowiązuje ich ponadto do korzystania z przeprawy przez Wisłę pod Toruniem, 26 sierpnia 1457 r., AP Toruń, sygn. 69/1/Katalog I, dokumenty i listy nr 1755.

Casimir IV Jagiellon, the Polish king, decides, among others, to the merchants, which are going from Poland, go through Toruń, and furthermore, he obliges them to use the crossing over the Vistula in Toruń, August 26, 1457, AP Toruń, sig. 69/1/Catalog I, documents. and lists No. 1755.

Zygmunt I, król polski, nadaje m.in. miastu Toruniowi połowę opłat z mostu lub żeglugi przez Wisłę, w razie gdyby most był nieczynny, Kraków, 7 lipca 1512 r., AP Toruń, sygn. 69/1/Katalog I, dokumenty i listy nr 2782.

Sigismund I the Old, the Polish king, gives, among others, the city of Toruń a half of the fees from the bridge, or from shipping on the Vistula in case the bridge was closed, Kraków, July 7, 1512, AP Toruń, sig. 69/1/Catalog I, documents, and lists No. 2782.

Plan perspektywiczny Torunia z widocznym mostem na Wiśle oraz ruchem wodnym przy nabrzeżu, XVII w., AP Toruń, sygn. 69/2/276/471.

Perspective plan of Toruń with the prominent bridge on the Vistula and the water traffic on the waterfront, the XVII century, AP Toruń, sig. 69/2/276/471.

Panorama Torunia. Na prawo port na nabrzeżu wiślany i most na Wiśle, 1839 r., AP Toruń, sygn. 69/2/296/471.

Panorama of Toruń. On the right is a port on the Vistula waterfront and a bridge over the Vistula, 1839, AP Toruń, sig. 69/2/296/471.

Pismo Spółki Akcyjnej „Toruński Port Drzewny” w Toruniu do wojewody pomorskiego w Toruniu zapraszające na walne zgromadzenie Spółki, Toruń, 28 listopada 1926 r., AP Bydgoszcz, sygn. 6/4/9435, s. 1.

Document of Joint Stock Company „Toruński Port Drzewny” in Toruń, to the Pomeranian Voivode in Toruń inviting for the general meeting of the Company, Toruń, November 28, 1926, AP Bydgoszcz, sig. 6/4/9435, p. 1.

TCZEW

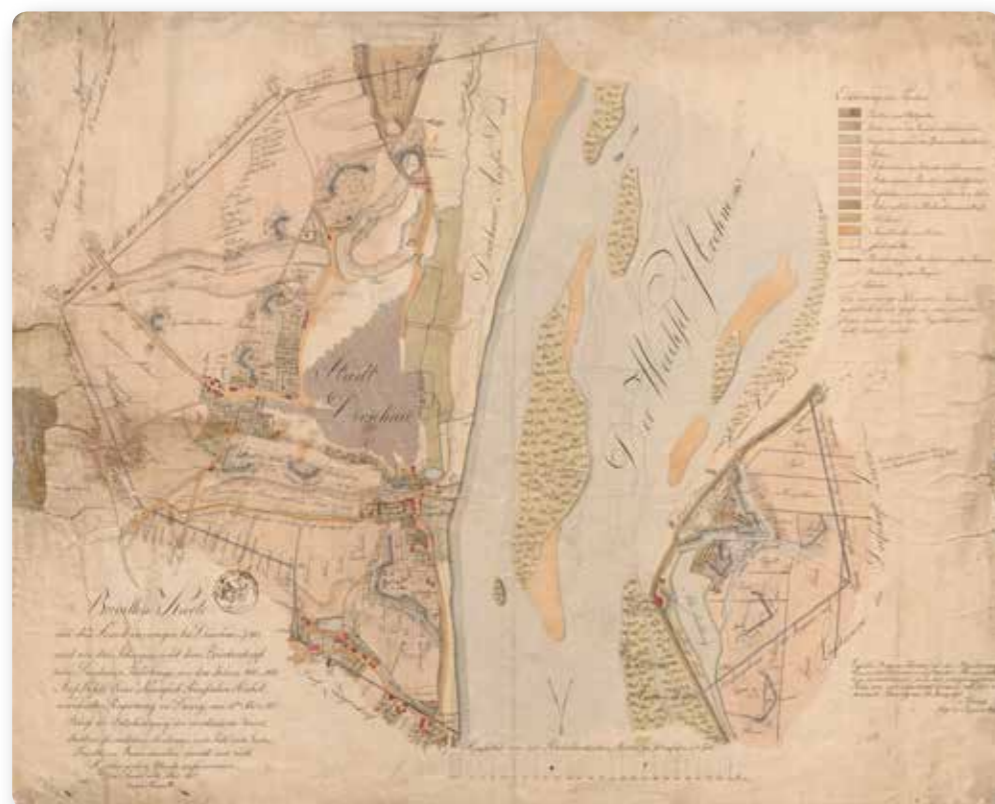

Sambor II, książę pomorski, nadaje miastu Tczew prawo lubeckie, określa granice i uprawnienia, w tym m.in. daje gminie miejskiej wolne rybołówstwo na Wiśle od Gorzędziewa do Czatków oraz jedną trzecią dochodów z promów i młynów na Wiśle, Tczew, 1260 r., AP Gdańsk, sygn. 10/525,1/1.

Sambor II, Duke of Pomerania, gives the Lübeck law to the city of Tczew, defines the borders and powers, including free fishing on the Vistula for the city municipality from the beginning of Gorzędziej to Czatkowy, and one-third of revenues from ferries and mills on the Vistula, Tczew, 1260, AP Gdańsk, sig. 10/525,1/1.

Panorama Tczewa od strony zachodniej z 1627 r., A. Boot, 1632 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1016/58, s. 24.
Panorama of Tczew from the west side in 1627, A. Boot, 1632, AP Gdańsk, sig. 10/1016/58, p. 24.

Plan fortyfikacji ziemnych wokół Tczewa wraz z przyczółkami mostowymi na Wiśle z okresu wojen napoleońskich, kwiecień-maj 1817 r., AP Gdańsk, sygn. 10/9,2/1667.

Plan of ground fortifications around Tczew with bridge lodgement on the Vistula from the period of the Napoleonic wars, April-May 1817, AP Gdańsk, sig. 10/9,2/1667.

Uroczyste otwarcie portu morskiego w Tczewie, 1926 r., AP Bydgoszcz, sygn. 6/4/26804/1-3.

Opening ceremony of the sea port in Tczew, 1926, AP Bydgoszcz, sig. 6/4/26804/1-3

Przystań na Wiśle w Tczewie, przy brzegu przycumowane statki pasażerskie „Carmen”, „Batory” i „Bałtyk”. Na drugim planie widoczny most drogowy na Wiśle, zwany też tczewskim lub lisewskim, lata międzywojenne, fot. W. Złakowski, NAC, sygn. 3/1/G/4428.

Marina on the Vistula in Tczew, at the bank are moored passenger ships „Carmen”, „Batory”, and „Bałtyk”. In the background is visible the road bridge over the Vistula, also called „Bridge of Tczew” or „Bridge of Lisewo”, the interwar period, photography by W. Złakowski, NAC, sig. 3/1/G/4428.

GDAŃSK

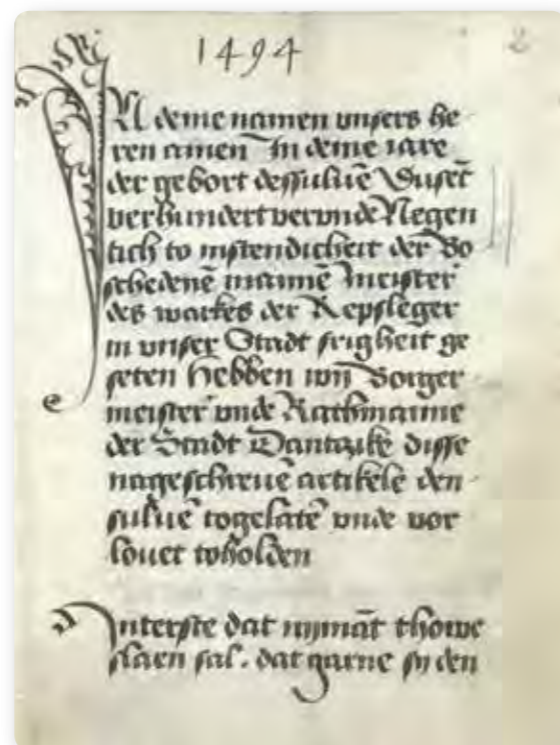
Sambor, książę pomorski, nadaje klasztorowi cystersów w Oliwie kilka wsi i szereg praw (wzmianka o nabrzeżu portowym w Gdańsku), XII w., AP Gdańsk, sygn. 10/940/1.

Sambor, Duke of Pomerania, gives the Cistercian monastery in Oliwa several villages and a number of rights (a mention about the wharf in Gdańsk), the XII century, AP Gdańsk, sig. 10/940/1.

Kazimierz Jagiellończyk, król polski, potwierdza miastu Gdańsk wolności, przywileje oraz posiadłości. Zapewnia, że na gdańszczan nie zostaną nałożone żadne nowe cła i inne obciążenia na Wiśle, Gdańsk, 15 maja 1457 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,D/1,38.

Casimir IV Jagiellon, the Polish king, confirms freedom, privileges and, possessions to the city of Gdańsk. He ensures that the people from Gdańsk will not have imposed any new customs duties and other charges on the Vistula, Gdańsk, May 15, 1457, AP Gdańsk, sig. 10/300,D/1,38.

Zbiór przepisów dla cechu powroźników w Gdańsku, 1494 r., AP Gdańsk, sygn. 10/300,C/662, s. 2.

Set of rules for the rope-makers guild in Gdańsk, 1494, AP Gdańsk, sig. 10/300,C/662, p. 2.

Fragment planu Gdańsk-Śródmieście przedstawiający Łasztownię (Lastadia), jedno z najstarszych miejsc przeznaczonych do budowy m.in. statków wiślanych w Gdańsku, 1617 r., Gruger, AP Gdańsk, sygn. 10/300,MP/105.

Fragment of Gdańsk Downtown plan showing the plan of Łasztownia (Lastadia), one of the oldest places for the construction of, among others, Vistula ships in Gdańsk, 1617, Gruger, AP Gdańsk, sig. 10/300,MP/105.

List rodowy Salomona Kostera, rybaka z Wisłoujścia, starającego się o prawa obywatelskie miasta Gdańska, 1688 r., AP Gdańsk, sygn.10/300,60/3773a.

Ancestral letter of Salomon Koster, a fisherman from Wisłoujście, applying for the civil rights of the city of Gdańsk, 1688, AP Gdańsk, sig. 10/300,60/3773a.

Fragment mapy Gdańska i okolic przedstawiający panoramę miasta Gdańska, 1724 r., AP Gdańsk, sygn.10/1126/574.
 Fragment of a map of Gdańsk and the surrounding areas showing the panorama of the city of Gdańsk, 1724, AP Gdańsk, sig. 10/1126/574.

Widok Wyspy Spichrzów w Gdańsku od strony Nowej Motławy, 1750 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1126/382a, s. 54.
 View on the Granary Island (Wyspa Spichrzów) in Gdańsk from the New Motława River, 1750, AP Gdańsk, sig. 10/1126/382a, p. 54.

Port gdański u ujścia Martwej Wisły, lata międzywojenne, AP Gdańsk, sygn. 10/1155/III,18 i 21.
 Port of Gdańsk at the estuary of the Martwa Wisła, the interwar period, AP Gdańsk, sig. 10/1155/III,18 and 21.

” A kiedy w górach potopnieją śniegi,
Ty nagle groźna wychodzisz nad brzegi,
Zalewasz pola i unosisz z sobą
Wieśniacze chaty z całą ich chudobą; ”

Antoni Czajkowski
Do Wisły

„GNIEW” WISŁY I PRÓBY JEJ UJARZMIENIA

“ANGER” OF THE VISTULA AND ATTEMPTS OF ITS TAMING

Wody Wisły często wzbierały, powodując powódzie, głównie na wiosnę pod wpływem roztopów i w lecie ze względu na silne i długotrwałe opady deszczu. W historii dochodziło wielokrotnie do katastrofalnych powodzi sięgających ogromne spustoszenia, m.in. w latach: 1270, 1451, 1813, 1888, 1934. Już od średniowiecza próbowano przeciwdziałać konsekwencjom wylewów, budując wały i umocnienia przeciwpowodziowe, regulując koryto rzeki. Było to jednak zapobieganie o charakterze doraźnym. Dopiero od lat 30. XIX w., głównie z powodu pojawienia się na rzece większych statków parowych, rozpoczęły się prace regulacyjne na Wiśle. Przebiegały one nierównomiernie. Na odcinkach leżących w granicach zaboru austriackiego i pruskiego prace toczyły się systematycznie i objęły większą ich część. Ze względu na częste zagrożenie powodziowe w okolicach Żuław Wiślanych w latach 1891-1895 wykonano sztuczne ujście Wisły przez wykopanie nowego koryta rzeki na odcinku od Przegaliny do Zatoki Gdańskiej. W obrębie zaboru rosyjskiego regulację prowadzono głównie tam, gdzie istniało zagrożenie podmycia brzegów, przerwania wałów, itp. W pracach tych zatrudnienie znalazło wielu robotników. Gros pracowało też przy budowie przejść przez rzeki, brodów czy mostów. Zwłaszcza wiek XIX był okresem znacznego budownictwa mostowego. Na całej Wiśle i jej dopływach powstało wiele mostów żelaznych, zarówno kolejowych, jak i służących ruchowi lokalnemu (Warszawa, Toruń,

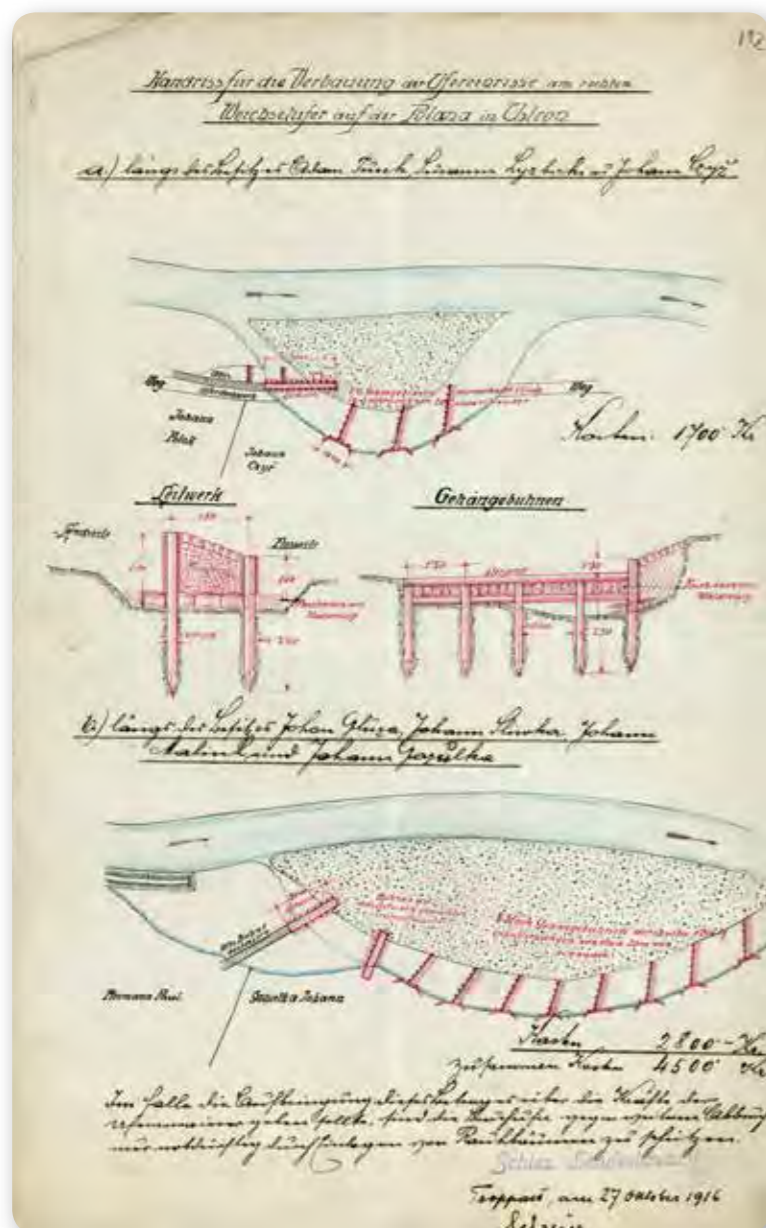
The waters of the Vistula often swelled causing floods mainly in the spring under the influence of thaw, and in summer due to the strong and prolonged rainfall. In history, there have repeatedly been catastrophic floods wreaking enormous havoc, among others, in years: 1270, 1451, 1813, 1888, 1934. Since the Middle Ages, there were attempts to counteract the consequences of the outflows by building dikes and flood defenses, regulating the riverbed. But it was a prevention of an ad hoc nature. Only from the 30s of the nineteenth century, mainly due to the emergence of larger steam vessels on the river, regulatory works on the Vistula have begun. They proceeded unevenly. In sections lied within the Austrian and Prussian partition, the work was done systematically and included a larger part of them. Due to the frequent flood risk in the area of the Żuławy Wiślane, in the years 1891-1895 made an artificial estuary of the Vistula by digging a new riverbed section from Przegalina to the Gdańsk Bay. Within the Russian partition, the adjustment was performed mainly where was a risk of wash out the banks, destroy the dikes, etc. In these works, many workers found employment. Many of them also worked in the construction of passages through the rivers, fords, or bridges. Especially the nineteenth century was a period of a significant bridge construction. All over the Vistula and its tributaries, a number of iron bridges, both for rail and serving for the local traffic, were built (Warsaw, Toruń,

Kraków). W 1857 r. w Tczewie otwarto pierwszy most żelazny drogowo-kolejowy. Był on wówczas najdłuższym mostem w Europie. W okresie II Rzeczypospolitej Wisła z rzeki peryferyjnej, granicznej zmieniła się w główną oś wodną kraju. Odbudowano zniszczone w czasie I wojny światowej mosty, obwałowania. Przystąpiono także do opracowania ogólnego projektu regulacji rzeki. Jednak prace regulacyjne wymagały poniesienia znacznych nakładów finansowych, na które odradzające się państwo polskie nie miało funduszy.

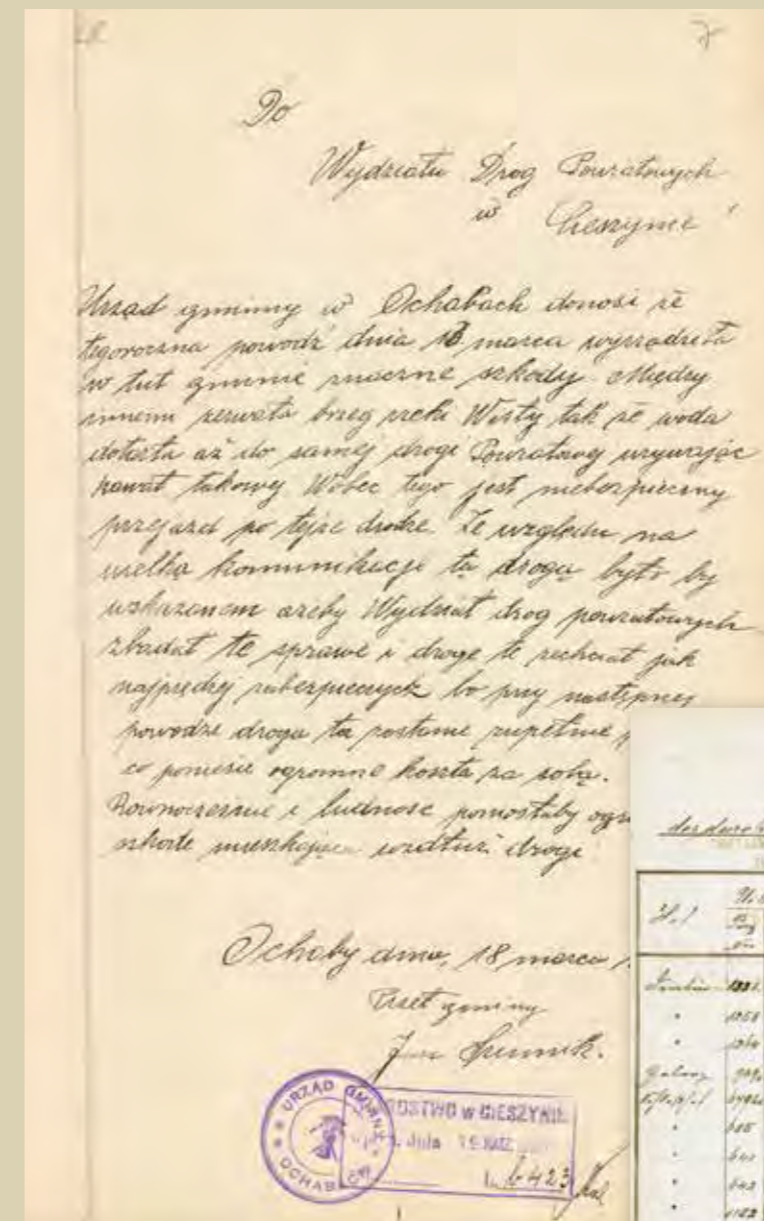
Kraków). In 1857, in Tczew opened the first iron road-rail bridge. It was the longest bridge in Europe. During the Second Polish Republic, the Vistula, from peripheral, boundary river, has turned into a major water axis of the country. Destroyed during World War I, bridges and embankments has been rebuilt. Also started to develop a general design of river regulation. However, the regulatory work required to incur significant costs on which reborn Polish state had no funds.

BIEG GÓRNY WISŁY / UPPER COURSE OF THE VISTULA

Plan przebudowy prawego brzegu rzeki Wisły w Ustroniu-Polanie, 27 października 1916 r., AP Katowice O. Cieszyn, sygn. 14/155/31, s. 192.

Redevelopment plan for the right bank of the Vistula in Ustron Polana, October 27, 1916, AP Katowice, branch of Cieszyn, sig. 14/155/31, p. 192.

Podanie Urzędu Gminnego w Ochabach do Wydziału Dróg Powiatowych w Cieszynie w sprawie ubezpieczenia drogi w związku z wylewaniem Wisły, Ochaby, 18 marca 1926 r., AP Katowice, sygn. 12/27/8/4868, s. 7.

Application of the Municipal Administration in Ochaby to the Department of District Roads in Cieszyn on the insurance of the road in connection with the outflows of the Vistula, Ochaby, March 18, 1926, AP Katowice, sig. 12/27/8/4868, p. 7.

161

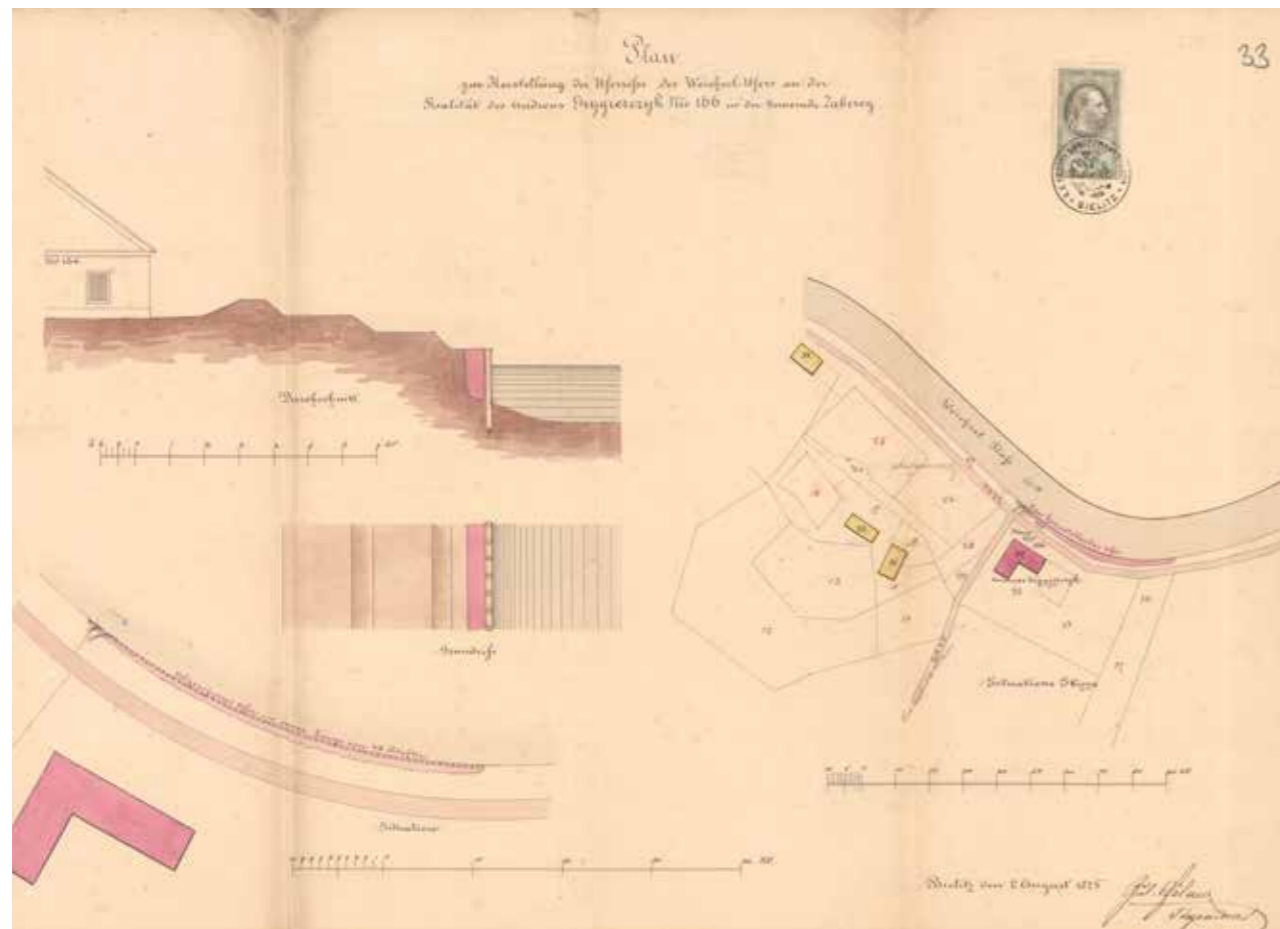
Berechnung

des durch den letzten Hochwasser entstandenen Schadens

Nr.	Ursache	Wert	Art	Ort	Bemerkung
1	...	...	...	...	...
2	...	...	...	...	...
3	...	...	...	...	...
4	...	...	...	...	...
5	...	...	...	...	...
6	...	...	...	...	...
7	...	...	...	...	...
8	...	...	...	...	...
9	...	...	...	...	...
10	...	...	...	...	...
11	...	...	...	...	...
12	...	...	...	...	...
13	...	...	...	...	...
14	...	...	...	...	...
15	...	...	...	...	...
16	...	...	...	...	...
17	...	...	...	...	...
18	...	...	...	...	...
19	...	...	...	...	...
20	...	...	...	...	...
21	...	...	...	...	...
22	...	...	...	...	...
23	...	...	...	...	...
24	...	...	...	...	...
25	...	...	...	...	...
26	...	...	...	...	...
27	...	...	...	...	...
28	...	...	...	...	...
29	...	...	...	...	...
30	...	...	...	...	...
31	...	...	...	...	...
32	...	...	...	...	...
33	...	...	...	...	...
34	...	...	...	...	...
35	...	...	...	...	...
36	...	...	...	...	...
37	...	...	...	...	...
38	...	...	...	...	...
39	...	...	...	...	...
40	...	...	...	...	...
41	...	...	...	...	...
42	...	...	...	...	...
43	...	...	...	...	...
44	...	...	...	...	...
45	...	...	...	...	...
46	...	...	...	...	...
47	...	...	...	...	...
48	...	...	...	...	...
49	...	...	...	...	...
50	...	...	...	...	...
51	...	...	...	...	...
52	...	...	...	...	...
53	...	...	...	...	...
54	...	...	...	...	...
55	...	...	...	...	...
56	...	...	...	...	...
57	...	...	...	...	...
58	...	...	...	...	...
59	...	...	...	...	...
60	...	...	...	...	...
61	...	...	...	...	...
62	...	...	...	...	...
63	...	...	...	...	...
64	...	...	...	...	...
65	...	...	...	...	...
66	...	...	...	...	...
67	...	...	...	...	...
68	...	...	...	...	...
69	...	...	...	...	...
70	...	...	...	...	...
71	...	...	...	...	...
72	...	...	...	...	...
73	...	...	...	...	...
74	...	...	...	...	...
75	...	...	...	...	...
76	...	...	...	...	...
77	...	...	...	...	...
78	...	...	...	...	...
79	...	...	...	...	...
80	...	...	...	...	...
81	...	...	...	...	...
82	...	...	...	...	...
83	...	...	...	...	...
84	...	...	...	...	...
85	...	...	...	...	...
86	...	...	...	...	...
87	...	...	...	...	...
88	...	...	...	...	...
89	...	...	...	...	...
90	...	...	...	...	...
91	...	...	...	...	...
92	...	...	...	...	...
93	...	...	...	...	...
94	...	...	...	...	...
95	...	...	...	...	...
96	...	...	...	...	...
97	...	...	...	...	...
98	...	...	...	...	...
99	...	...	...	...	...
100	...	...	...	...	...

Lista szkód wyrządzonych przez wielką powódź na terenie gminy Drogomyśl, 13 sierpnia 1880 r., AP Katowice O. Cieszyn, sygn. 14/76/293, s. 161.

List of damages caused by a great flood in the Municipality of Drogomyśl, August 13, 1880, AP Katowice, branch of Cieszyn, sig. 14/76/293, p. 161.

Plan umocnienia brzegu na realności Andreea Grygiertzyka w Zabrzegu, Bielsko, 2 sierpnia 1875 r., AP Katowice O. Bielsko Biała, sygn. 13/2/633, s. 33.

Plan to strengthen the bank on the land of Andreas Grygiertzyk in Zabrzeg, Bielsko, August 2, 1875, AP Katowice, branch of Bielsko Biała, sig. 13/2/633, p. 33.

Układ biskupa Baltazara Promnica z księciem cieszyńskim Waclawem w sprawie tamy i biegu wody w Wiśle Małej, 1553 r., AP Katowice O. Pszczyna, sygn. 17/53/II67, s. 1.

Arrangement of bishop Baltazar Promnica with Waclaw, Duke of Cieszyn, on the dam and the flow of water in the Wisła Mała, 1553, AP Katowice, branch of Pszczyna, sig. 17/53/II67, p. 1.

Oferta przetargowa „Polbetonu” na budowę mostu żelazo-betonowego na Wiśle pod Goczałkowicami, Katowice, 4 sierpnia 1925 r., AP Katowice, sygn. 12/27/8/4207, s. 242.

Tender offer of „Polbeton” to build a concrete-iron bridge over the Vistula in Goczałkowice, Katowice, August 4, 1925, AP Katowice, sig. 12/27/8/4207, p. 242.

Mapa sytuacyjna umocnienia brzegu Wisły w Kazimierzu koło Krakowa, 24 sierpnia 1782 r., AGAD, sygn. 1/402/517-1.

Site map of the bank strengthening of the Vistula in Kazimierz near Kraków, August 24, 1782, AGAD, sig. 1/402/517-1.

Projekt mostu wiszącego na łańcuchach na Wiśle pod Krakowem na Podgórzu, b.d., P. Steinkeller, Roch, AN Kraków, sygn. 29/663/514.

Project of a chain suspension bridge on the Vistula near Kraków in Podgórze, no date, P. Steinkeller, Roch, AN Kraków, sig. 29/663/514.

Odezwa Prezydenta miasta Krakowa Ferdynanda Weigla do mieszkańców Krakowa o pomoc materialną i finansową dla powodzian, Kraków, 23 czerwca 1884 r., AN Kraków, sygn. 29/Kr 7053.

Proclamation of the President of the city of Kraków, Ferdinand Weigel, to citizens of Kraków for material and financial aid to flood victims, Kraków, June 23, 1884, AN Kraków, sig. 29/ Kr 7053.

Wezbrane wody Wisły w Krakowie, po lewej Pałac Rożnowskich na Dębnikach, 1925 r., AN Kraków, sygn. 29/A-III-1200.

Swollen waters of the Vistula in Kraków, on the left is the Rożnowcy Palace in Dębniaki, 1925, AN Kraków, sig. 29/A-III-1200.

Zalana ul. Wolska (obecnie J. Piłsudskiego) w Krakowie, 1925 r., AN Kraków, sygn. 29/A-III-1234.

Flooded Wolska street (today's street of J. Piłsudski) in Kraków, 1925, AN Kraków, sig. 29/A-III-1234.

Regulacja Wisły w Krakowie - częściowa zmiana koryta Wisły koło Wawelu, widoczne pogłębiarki, sierpień 1939 r., NAC, sygn. 3/1/G/4566-1.

Adjusting the Vistula in Kraków - a partial change of the Vistula riverbed near Wawel, visible dredgers, August 1939, NAC, sig. 3/1/G/4566-1.

Czcik, prepozyt i konwent bożogrobców w Miechowie zawierają ugodę z Maciejem, proboszczem i konwentem benedyktynek w Staniątkach, co do zmiany biegu Wisły koło wsi Mszczęcin i Tropiszów, Miechów, 17 marca 1376 r., AGAD, sygn. 1/1/6509.

Czcik, a provost and convent of the Brotherhood of the Holy Sepulchre in Miechów, makes a deal with Maciej, a pastor and convent of the Nuns of the Order of St. Benedict in Staniątki, as to the shift of the Vistula near the village of Mszczęcin and Tropiszów, Miechów, March 17, 1376, AGAD, sig. 1/1/6509.

Mapa ujścia Nidy do Wisły z projektem tam zabezpieczających Nidę przed cofaniem wody, 1769 r., J. B. Gruszczyński, AGAD, sygn. 1/402/456-70.

Map of the Nida river estuary to the Vistula with the dams project which secures the Nida against a backflow of water, 1769, J. B. Gruszczyński, AGAD, sig. 1/402/456-70.

Budowa mostu drewnianego na Wiśle pod Szczucinem, 1924 r., T. Mroczkowski, AP Kielce, sygn. 21/100/18972.

Construction of the wooden bridge over the Vistula in Szczucin, 1924, T. Mroczkowski, AP Kielce, sig. 21/ 100/18972.

Powódź w Szczucinie, mężczyzna przenosi na barkach dziecko z zalanej chałupy, lipiec 1934 r., fot. L. Jarumski, NAC, sygn. 3/1/G/4642-3.

Flood in Szczucin, a man carries on his shoulders a child from a flooded cottage, July 1934, photography by L. Jarumski, NAC, sig. 3/1/G/4642-3.

Plan sytuacyjny tam na Wiśle pod Słupcem w powiecie stopnickim, 1839 r., T. Toczyski, AGAD, sygn. 1/402/5-17.
Site plan of dams on the Vistula in Stupiec in the district of Stopnica, 1839, T. Toczyski, AGAD, sig. 1/402/5-17.

BIEG ŚRODKOWY WISŁY / MIDDLE COURSE OF THE VISTULA

Wykaz narzędzi i materiałów do budowy tamy pod Sandomierzem, Sandomierz, 1 grudnia 1827 r., AP Kielce O. Sandomierz, sygn. 24/111/40, s. 248.

List of tools and materials for the construction of a dam near Sandomierz, Sandomierz, December 1, 1827, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/111/40, p. 248.

Pismo Budowniczego Powiatu Sandomierskiego do Magistratu Sandomierza w sprawie budowy dwóch łodzi ratunkowych używanych podczas wylewów Wisły, Sandomierz, 18 marca 1853 r., AP Kielce O. Sandomierz, sygn. 24/111/40, s. 571.

Letter of a builder of the Sandomierz District to the Sandomierz Magistrate on the construction of two rescue boats used during the outflows of the Vistula, Sandomierz, March 18, 1853, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/111/40, p. 571.

Sypanie wałów przeciwpowodziowych pod Sandomierzem, 1935 r., AP Kielce O. Sandomierz, sygn. 24/Zbiór fotografii cyfrowej Oddziału.

Building of levees near Sandomierz, 1935, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/A set of digital photography of the branch.

Fragment zestawienia strat poniesionych przez mieszkańców powiatu opatowskiego z powodu wylewu Wisły, 1871 r., AP Radom, sygn. 58/46/0/1172, s. 56v-57.

Fragment of the statement of losses incurred by the people from Opatów District due to an outflow of the Vistula, 1871, AP Radom, sig. 58/46/0/1172, p. 56V-57.

<p>Wiosna 1871 r. Wypływy Wisły z powiatu opatowskiego. Straty poniesione przez mieszkańców powiatu opatowskiego z powodu wylewu Wisły. Wiosna 1871 r.</p>	<p>Wiosna 1871 r. Wypływy Wisły z powiatu opatowskiego. Straty poniesione przez mieszkańców powiatu opatowskiego z powodu wylewu Wisły. Wiosna 1871 r.</p>	<p>Wiosna 1871 r. Wypływy Wisły z powiatu opatowskiego. Straty poniesione przez mieszkańców powiatu opatowskiego z powodu wylewu Wisły. Wiosna 1871 r.</p>
--	--	--

Budowa mostu im. Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego na Wiśle w Puławach, 1934 r., AP Kielce, sygn. 21/1402/403, s. 35, 49.

Construction of the bridge of Polish President Ignacy Mościcki on the Vistula in Puławy, 1934, AP Kielce, sig. 21/1402/403, p. 35, 49.

ПОЛОВИНА ДОХОДА ВЪ ПОЛЬЗУ ПОСТРАДАВШИХЪ ОТЪ ЗАЛИВА РЫБИ ВИСЛЫ.
Во вторникъ 5 июля 1884 года
ВЪ СТАРОМЪ ГОРОДСКОМЪ САДУ
БОЛЬШОЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЕ
ЯПОНСКИХЪ ГИМНАСТИЧЕСКИХЪ УПРАЖНЕНІЙ
ГОСПОДИНА ЭЛЛЕРА.
ПО ПРЕМИ ПРЕДСТАВЛЕНІЯ БУДУТЪ ИГРАТЬ ВОЕННАЯ МУЗЫКА.
ПОЛОВА ДОХОДУ НА РЗЕЧ ПОШКОДОВАНЫХЪ ОД РОЗЛЕВУ ВИСЛЫ.
Во вторникъ 6 липца 1884 г.
ВЪ СТАРОМЪ ОГОРДЗІЕ МІЕЖСКОМЪ
ВІЕЛКІЕ ПРЕДСТАВЛЕНІЕ,
ЯПОŃСКОЈ ГИМНАСТЫКІ
ПANA ELLERA.

Afisz awizujący występ trupy akrobatów wyższej szkoły ekwilibrystycznej japońskiej gimnastyki, prawdopodobnie w ogrodzie miejskim w Radomiu, 15 lipca 1884 r. - połowa dochodu z występu na rzecz poszkodowanych w związku z wylewem Wisły, 1884 r., AP Radom, sygn. 58/206/3405.

Poster advertising a performance of an acrobats troupe from the High School of Japanese Equilibrium Gymnastics, probably in the garden city of Radom on July 15, 1884 - half the income from the performance was destined for the victims in connection with the outflow of the Vistula, 1884, AP Radom, sig. 58/206/3405.

Plan starego i nowego mostu w Warszawie, 1830 r., M. de Wierneck, AGAD, sygn. 1/402/ 297-18.
Plan of the old and the new bridge in Warsaw, 1830, M. de Wierneck, AGAD, sig. 1/402/ 297-18.

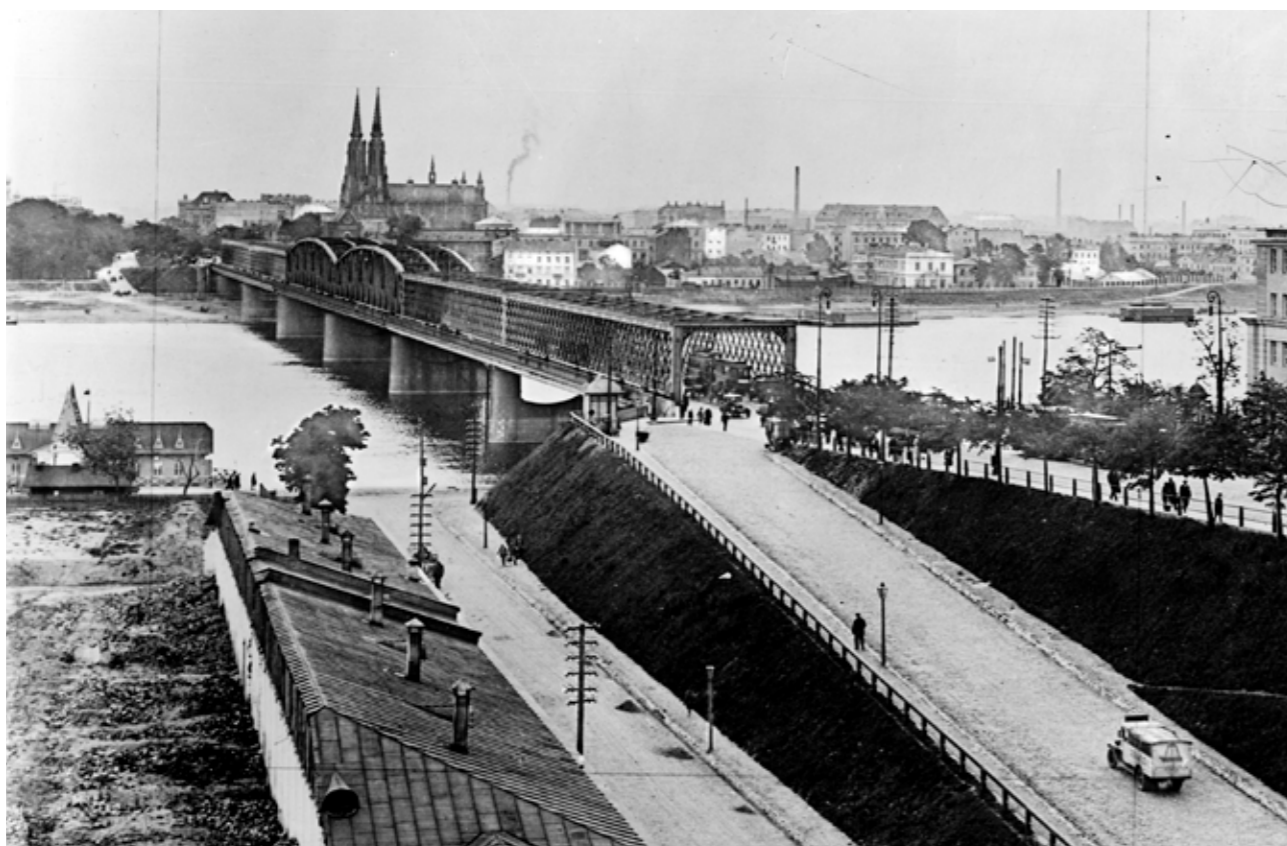

Plan regulacji brzegów Wisły w Warszawie, 1901 r., AP Warszawa, sygn. 72/1004/KI/145.
Plan of the adjustment of the Vistula in Warsaw, 1901, AP Warsaw, sig. 72/1004/KI/145.

Rysunek przedstawiający budowę drugiego stałego mostu na Wiśle pod Warszawą, 1874 r., AP Warszawa, sygn. 72/201/I/201, poz. 1.
Figure showing the construction of a second permanent bridge over the Vistula near Warsaw, 1874, AP Warsaw, sig. 72/201/I/201, pos. 1.

◀ *Most Kierbedzia od strony Zamku Królewskiego w Warszawie, lata międzywojenne, NAC, sygn. 3/1/G/3522-2.
Kierbedź Bridge from the Royal Castle in Warsaw, the interwar years, NAC, sig. 3/1/G/3522-2.*

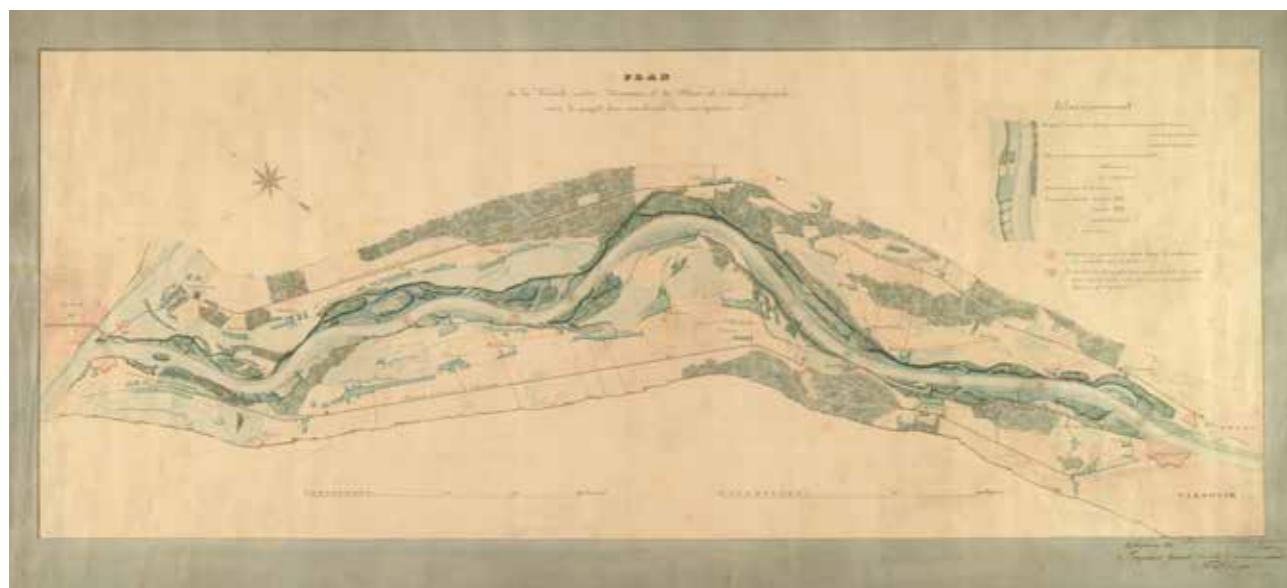

*Robotnicy przy umacnianiu faszyną brzegów Wisły pod Warszawą, czerwiec 1927 r., NAC, sygn. 3/1/G/4569.
Workers at strengthening banks of the Vistula near Warsaw by fascine, June 1927, NAC, sig. 3/1/G/4569.*

◀ *Pałac i dworek Mostowskich w Tarchominie (obecnie na terenie Białoleki w Warszawie) zalany wodą, lipiec 1934 r.,
NAC, sygn. 3/1/G/4637.*

*Mostowscy palace and manor house in Tarchomin (currently in Białoleka in Warsaw) under water, July 1934,
NAC, sig. 3/1/G/4637.*

Plan regulacyjny Wisły na odcinku od Warszawy do Modlina, 1841 r., K. Jodko, AGAD, sygn. 1/402/5-18.
Regulatory plan of the Vistula from Warsaw to Modlin, 1841, K. Jodko, AGAD, sig. 1/402/5-18.

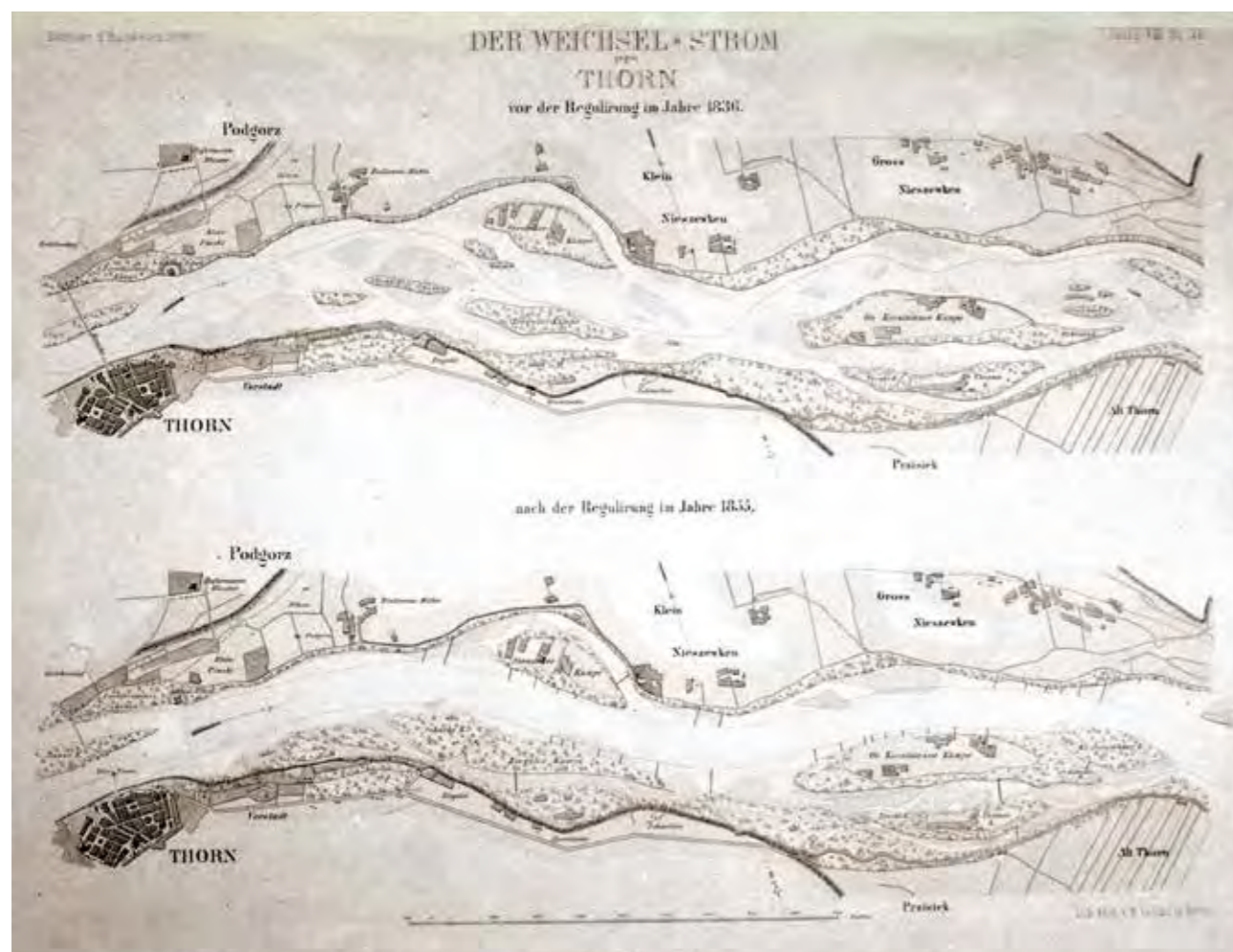
Uroczyste otwarcie mostu im. Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego w Modlinie, trzeci od lewej wiceminister komunikacji Julian Piasecki, 30 września 1934 r., NAC, sygn. 3/1/G/3461-3.
Ceremonial opening of the bridge of the First Polish Marshal Józef Piłsudski in Modlin, third from left is deputy minister of communications, Julian Piasecki, September 30, 1934, NAC, sig. 3/1/G/3461-3.

BIEG DOLNY WISŁY / LOWER COURSE OF THE VISTULA

Uroczystość otwarcia i poświęcenia mostu im. Marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego na Wiśle we Włocławku, wrzesień 1937 r., NAC, sygn. 3/1/G/3562-3.

Opening ceremony and dedication of the Bridge of the Marshal Edward Rydz-Śmigły on the Vistula in Włocławek, September 1937, NAC, sig. 3/1/G/3562-3.

Regulacja Wisły w okolicach Torunia, widoczne kępy wiślane, lata 1836-1855, AP Toruń, sygn. 69/2/592/81.
Adjusting the Vistula near Toruń, visible Vistula clumps, the years 1836-1855, AP Toruń, sig. 69/2/592/81.

Budowa pierwszego mostu drogowego na Wiśle w Toruniu, początek lat 30. XX w., NAC, sygn. 3/1/G/3484.
Construction of the first road bridge over the Vistula in Toruń, the beginning of the 30s of the XX century, NAC, sig. 3/1/G/3484.

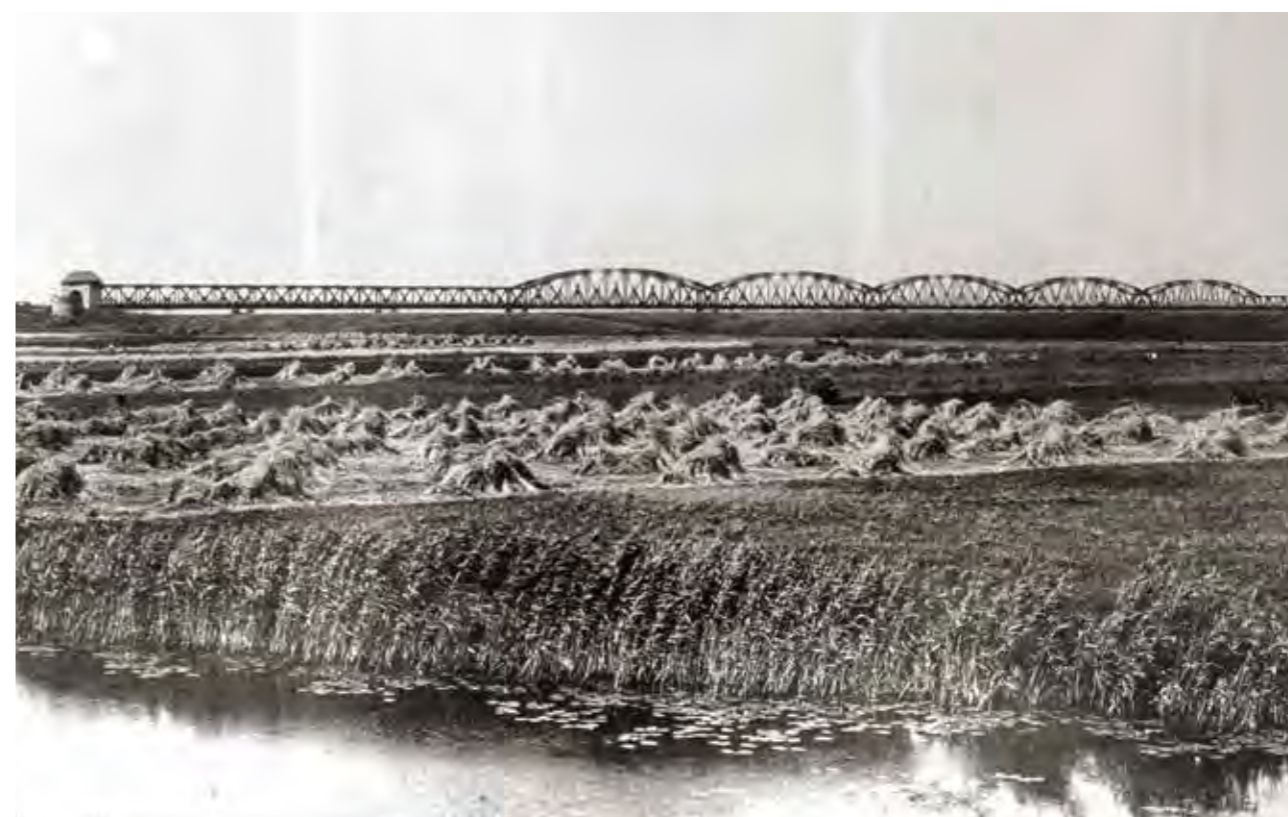
Sluza przy ujściu Brdy do Wisły, Bydgoszcz-Brdyujście, 21 lipca 1931 r., AP Bydgoszcz, sygn. 6/2233/1448.
Floodgate at the estuary of the Brda River to the Vistula, Bydgoszcz-Brdyujście, July 21, 1931, AP Bydgoszcz, sig. 6/2233/1448.

Most na Wiśle w Fordonie, b.d., AP Bydgoszcz, sygn. 6/2233/424, s. 9.
 Bridge over the Vistula in Fordon, no date, AP Bydgoszcz, sig. 6/2233/424, p. 9.

Widok z lotu ptaka zalanej wodami Wisły dzielnicy Rybaki w Chełmnie, sierpień 1934 r., NAC, sygn. 3/1/G/4613.
 Aerial view of the flooded by waters of the Vistula district of Chełmno-Rybaki, August 1934, NAC, sig. 3/1/G/4613.

Most drogowo-kolejowy na Wiśle w Opaleniu, przed 1928 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1155/V,16 i 19.
 Road-rail bridge over the Vistula in Opalenie, before 1928, AP Gdańsk, sig. 10/1155/V,16 and 19.

Widok na most kolejowy i drogowy z brzegu Wisły w Tczewie. Widoczne charakterystyczne wieżyczki wieńczące przęsła mostu drogowego, lata międzywojenne, NAC, sygn. 3/1/G/3478.

View of the railway and road bridge from the bank of the Vistula in Tczew. Visible characteristic turrets crowning the spans of the road bridge, the interwar years, NAC, sig. 3/1/G/3478.

Statut Związku Wałowego Wisła-Nogat, Gdańsk, 24 czerwca 1889 r., AP Gdańsk, sygn. 10/7/350, s. 112.

Statutes of the Dike Vistula-Nogat Association, Gdańsk, June 24, 1889, AP Gdańsk, sig. 10/7/350, p. 112.

Budynek strażnicy wałowej na wale przeciwpowodziowym w Gielmicach na Żuławach Gdańskich, zamieszkały przez strażnika wałowego z rodziną, którego obowiązkiem było pilnowanie spójności wału przeciwpowodziowego i informowanie o zagrożeniu powodziowym, ok. 1906 r., AP Gdańsk, sygn. 10/21/290, s. 1.

Building of dike guards on the dike in Gielmice in Żuławy Gańskie inhabited by a dike guard with a family whose duty was to guard the coherence of the flood embankment and information on flood risk, approx. 1906, AP Gdańsk, sig. 10/21/290, p. 1.

Vornahme des Weichseldurchstiches am 31. März 1895, 15 Uhr 45 Min.

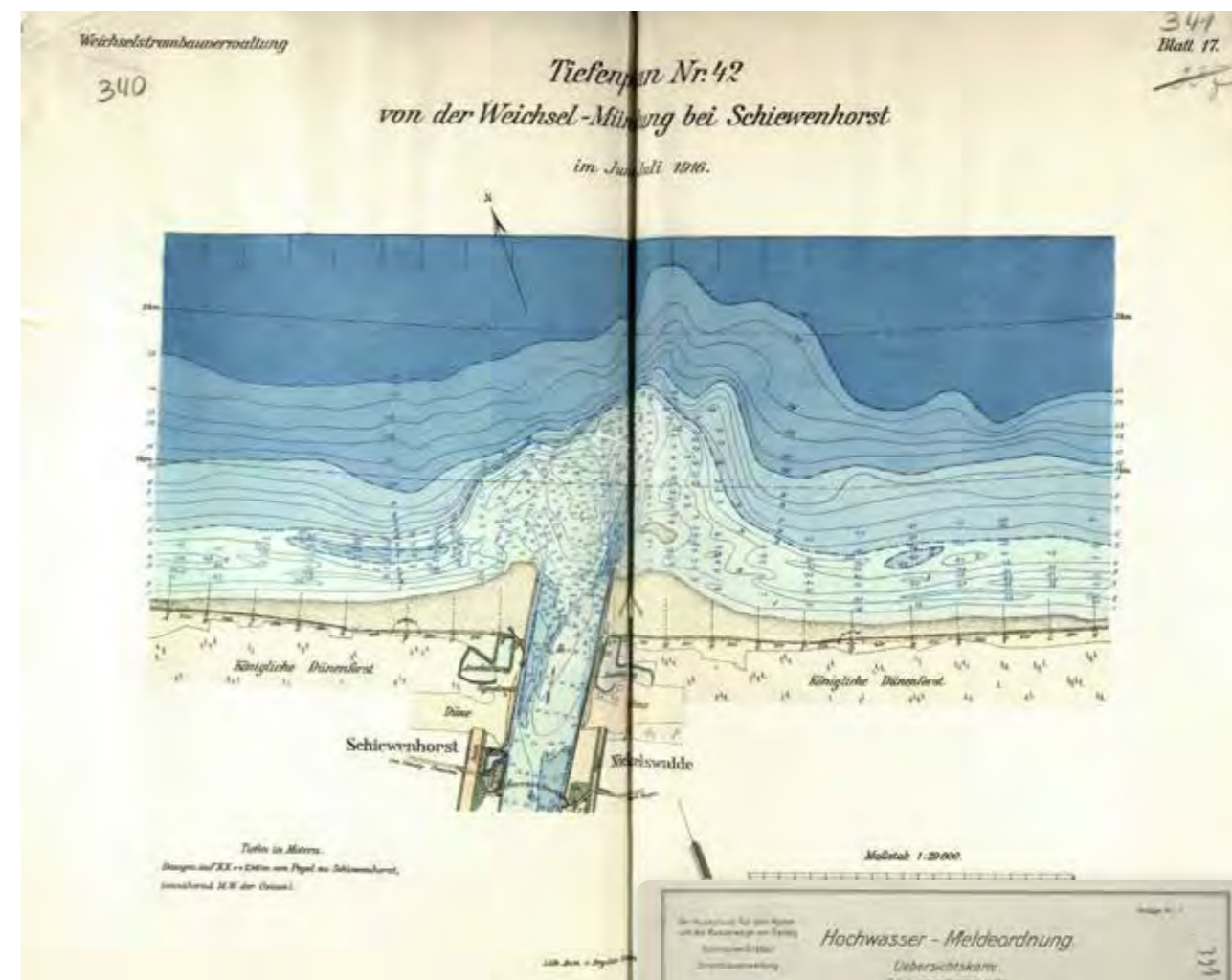
Ceremonia otwarcia Przekopu Wisły, 31 marca 1895 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1158/1/56,1.

Opening ceremony of the Przekop Wisły, March 31, 1895, AP Gdańsk, sig. 10/1158/1/56,1.

Plan regulacji Martwej Wisły i Wisły Śmiałej, XIX w., AP Gdańsk, sygn. 10/362/109.

Regulation plan of the Martwa Wisła and the Wisła Śmiała, the XIX century, AP Gdańsk, sig. 10/362/109.

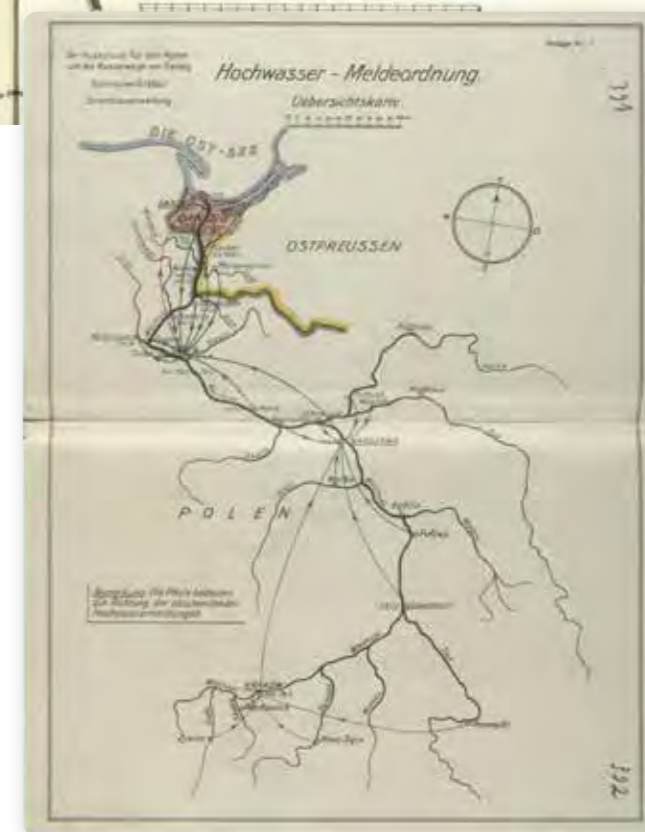

Plan głębokościowy Wisły w okolicy Przekopu po przeprowadzonych pracach pogłębiających w 1915 r., z zaznaczoną przeprawą między Mikoszewem a Świbnem, czerwiec/lipiec 1916 r., AP Gdańsk, sygn. 10/7/759, s. 340-341.

Depth plan of the Vistula near of the Przekop after the dredging work carried out in 1915, with a marked crossing between Mikoszewo and Świbno, June/July 1916, AP Gdańsk, sig. 10/7/759, p. 340-341.

Załącznik do rozporządzenia w sprawie powodzi, wydanego przez Komisję do spraw Portu i Dróg Wodnych w Gdańsku, ukazujący kierunki wysyłanych meldunków powodziowych na Wisłę, Gdańsk, marzec 1929 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1026/6, s. 391-392.

Annex to the regulation on the flood, issued by the Commission for the Port and Waterways in Gdańsk, showing the directions of sent flood reports on the Vistula, Gdańsk, March 1929, AP Gdańsk, sig. 10/1026/6, p. 391-392.

” *Lubię szumy twojej fali, gdy rankiem majowym,
Ciepłym tchnieniem owiana, słodkim szmerem brzmiąca,
Srebrną piersią swawolisz, z twoim brzegiem płowym.* ”

Seweryn Filleborn
Do Wisły

WYPOCZYNEK I REKREACJA NAD WISŁĄ

RECREATION AND LEISURE
ON THE VISTULA

Wisła była nie tylko ważną rzeką ze względów ekonomicznych. Służyła ona również ludziom jako miejsce odpoczynku, rozrywki, spotkań towarzyskich czy sportów rekreacyjnych. Przede wszystkim była miejscem kąpeli „na dziko”, później - głównie w większych miastach - w wyznaczonych do tego miejscach lub w łazienkach wiślanych, zwanych też statkami kąpielowymi. Pod koniec lat 20. XX w. modne stało się, zwłaszcza w Warszawie, plażowanie nad Wisłą połączone z kąpielą w pływających drewnianych basenach zakotwiczonych niedaleko brzegu. Powstawały też plaże prywatne z całym zapleczem usługowym (czytelnie, bilard, dancingi, restauracje, fryzjer), a na prestiżowej wówczas plaży braci Kozłowskich w Warszawie wypadało się wręcz pojawić. Mniej zamożni mieszkańcy miast jeździli zaś na plaże dzikie i urządzali sobie pikniki nad wodą.

The Vistula was not an important river only for economic reasons. It served for people also as a place of leisure, entertainment, socialization, or recreational sports. First and foremost, it was the site of an “in the wild” bath, later - mainly in larger cities - in designated areas or in Vistula baths, also known as bathing ships. At the end of the 20s of the twentieth century, it has become fashionable, especially in Warsaw, to sunbath on the Vistula combined with the bath in floating wooden basins anchored near the bank. Private beaches have been open with all service facilities (reading rooms, billiards, dance halls, restaurants, hairdresser), and at the prestigious then beach of Kozłowski brothers in Warsaw it behooved to appear there. Less affluent city dwellers went on wild beaches and have made picnics by the water.

Program zapowiadający zabawy na Wiśle pod zamkiem 20 lipca 1881 r., AN Kraków, sygn. 29/576/193.
Program announcing fun on the Vistula near the castle, 20 July 1881, AN Kraków, sig. 29/576/193.

Obchody Święta Morza na Wiśle w Krakowie, 29 czerwca 1933 r., NAC, sygn. 3/1/P/3576-5.
Celebration of the Sea Day on the Vistula in Kraków, June 29, 1933, NAC, sig. 3/1/P/3576-5.

Świetna s. k. Dyrekcjo!

Dnia 28. lipca kąpałem się za mostem ruinami miejskim po prawej stronie Wisły. Ławce są tam kąpiel bez ubrania kąpielowego, bo tak się kąsa tam kąpielując między respektami nago i nikt im nigdy nie rzuca, na to uwagi. Gdy ja, morze po 10 minutach kąpień, wyszedłem z wody, strażnik, idąc po lewej stronie Wisły na Turinbaul, który się ruin Józef Broczkowski a

miejska: ul. Rybaki 1. 2, poszedł na cały głos wołać na mnie: ty stara świnia! Początkowo nie reagowałem ruszenie. Dopiero gdy dobiegłem do wody, strażnik z robotnikiem policyjnym przyszedł do mnie, do koryta, na łódce. Policjantowi wytłumaczyłem, że strażnik wieśół tego i wobec małeńkiśł dżeci strażcał, miś satym wrzegiem wprzeńk. Wołał, żeśł chodź, jak „głło-dupieć”, żeśł „świećł jachami”. Wobec tego ja raziadatem, by robotnik policyjny ołoniedziat miś narwił strażnika. Ale on stawił opór wtańdki i na

List studenta nudysty zażywającego kąpiele w Wiśle, Kraków, pocz. XX w., AN Kraków, sygn. 29/Kr 8668.

Letter of a nudist student taking bath in the Vistula, Kraków, the early XX century, AN Kraków, sig. 29/Kr 8668.

dwukrotnie zżądania policyjanta mi podał narwiłk, świed-szaję, że „ma ceas”. Dopiero jak się potem doświedziadatem podał w powrocie mi narwiłk.

Te fakta: rżescrenia spokojnego obywatela i tak jawnego sporu wtańdki, podaję do wiadomości Świetnej s. k. Dyrekcji. Wtawę gadności stów mail powiadaczy p. Jan Libera, robotnik policyjny, tam się

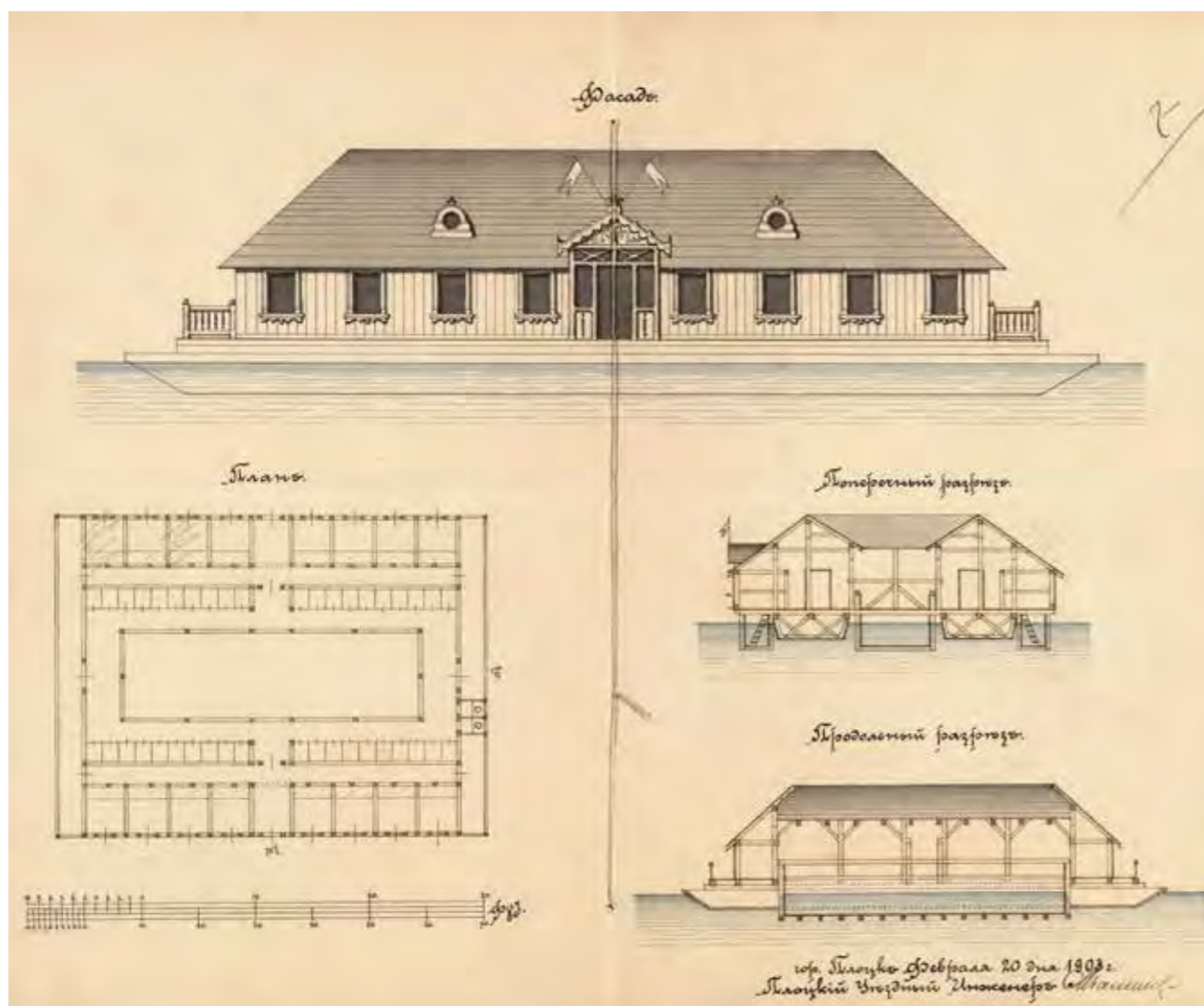
redukujący p. Stefan Priam
Ja mieszkam: Kraków, ul.
Długa 1. 3 1. 5. p.

Romom Kubinśka
stulaw fibrofiji na 4. j.

List udziałowy pierwszych kąpiele bagnistych w Ustroniu na Śląsku Austriackim, Ustroń, 1 lipca 1901 r., AP Katowice O. Cieszyn, sygn. 14/155/58, s. 1.

Share letter of the first swamp baths in Ustroń in the Austrian Silesia, Ustroń, July 1, 1901, AP Katowice, branch of Cieszyn, sig. 14/155/58, p. 1.

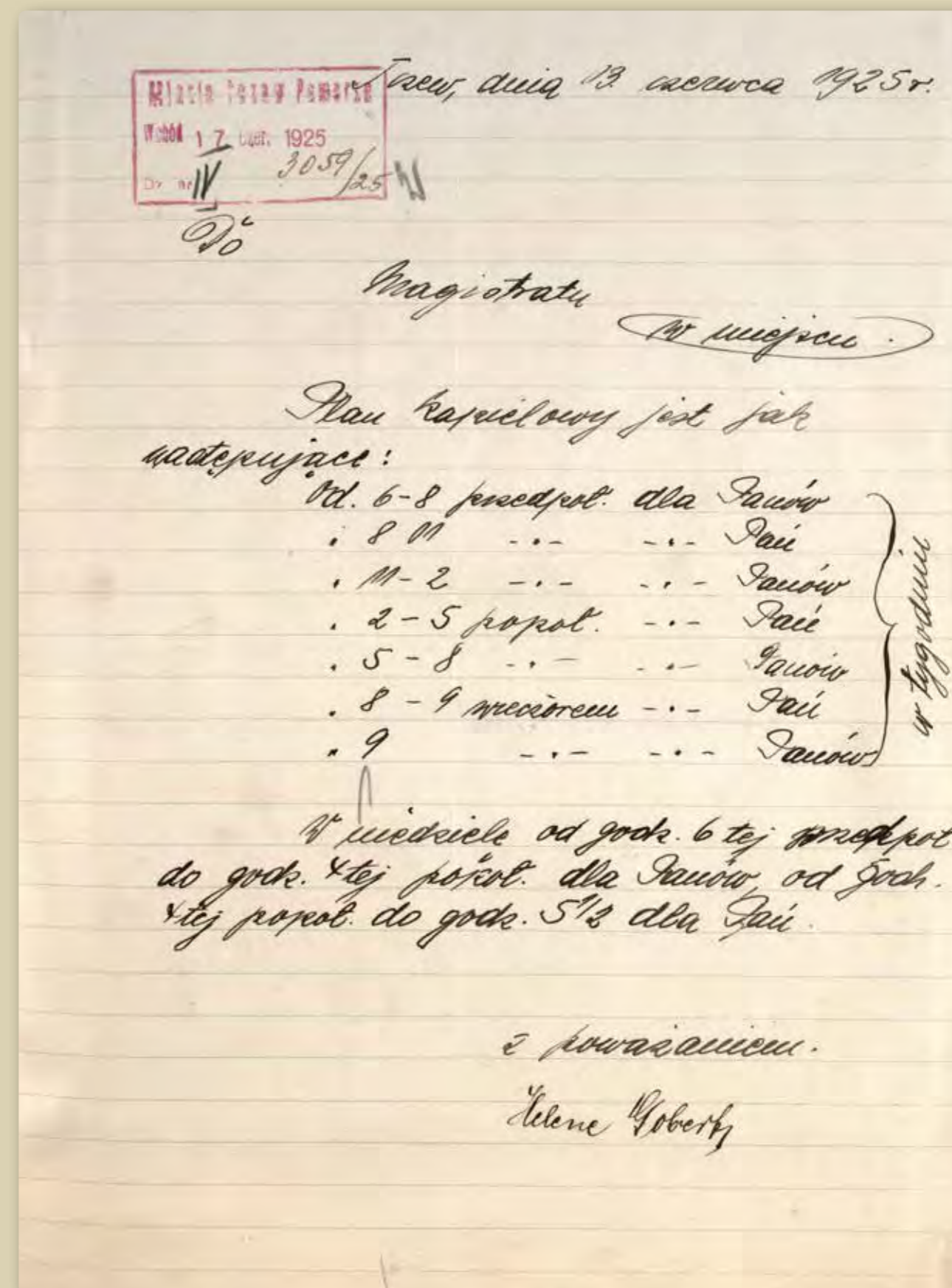

Projekt letniego kąpieliska nad Wisłą w Płocku, 1903 r., AP Płock, sygn. 50/1/13926, k. 7v.
Project of summer bathing beach at the Vistula in Płock, 1903, AP Płock, sig. 50/1/13926, k. 7v.

Pismo Heleny Gobert, prawdopodobnie z zarządu Łazienek Ludowych nad Wisłą w Tczewie, do Magistratu miasta Tczewa informujące o planie kąpeli dla mężczyzn i kobiet w łazienkach, 13 czerwca 1925 r., AP Gdańsk, sygn. 10/525,2/449. ▶

Letter of Helena Gobert, probably from the board of the People's Baths on the Vistula in Tczew, to the Magistrate of the city of Tczew, informing about the plan of a bath for men and women in the baths, June 13, 1925, AP Gdańsk, sig. 10/525,2/449.

Plaża i kąpielisko w okolicy Parku Skaryszewskiego w Warszawie. Na pierwszym planie pływający drewniany basen przepływowy, lipiec 1926 r., NAC, sygn. 3/1/U/7424.

Beach and bathing resort in the area of Skaryszewski Park in Warsaw. In the foreground a floating wooden swimming pool, July 1926, NAC, sig. 3/1/U/7424.

Plażowicze na prywatnej plaży braci Kozłowskich w Warszawie, w głębi zaplecze usługowe, lipiec 1926 r., NAC, sygn. 3/1/U/7415.

Sunbathers on the private beach of Kozłowski brothers in Warsaw, in the background are service facilities, July 1926, NAC, sig. 3/1/U/7415.

Plażowicze na prywatnej plaży braci Kozłowskich w Warszawie, lipiec 1936 r., NAC, sygn. 3/1/U/7418-2.

Sunbathers on the private beach of Kozłowski brothers in Warsaw, July 1936, NAC, sig. 3/1/U/7418-2.

Potańcówka na miejskiej plaży Poniałówka w Warszawie, b.d., fot. L. Jarumski, NAC, sygn. 3/1/U/7421-8.

Dance party at the city beach Poniałówka in Warsaw, no date, photography by L. Jarumski, NAC, sig. 3/1/U/7421-8.

Ratownicy z miejskiej plaży Poniałówka na łódkach, w głębi most Poniałowski, b.d., fot. L. Jarumski, NAC, sygn. 3/1/U/7421-3.

Rescuers from the city beach Poniałówka on the boats, in the background is the Poniałowski Bridge, no date, photography by L. Jarumski, NAC, sig. 3/1/U/7421-3.

Plaźowicze podczas zabawy w Wiśle przy miejskiej plaży Poniałówka w Warszawie, b.d., NAC, sygn. 3/1/U/7423-1.
Sunbathers while having fun in the Vistula at the city beach Poniałówka in Warsaw, no date, NAC, sig. 3/1/U/7423-1.

Plaźowicze na „dzikiej” plaży nad Wisłą w Warszawie, lipiec 1931 r., NAC, sygn. 3/1/U/7430-1.

Sunbathers on the „wild” beach on the Vistula in Warsaw, July 1931, NAC, sig. 3/1/U/7430-1.

Plaźowicze nad Wisłą w Krakowie, 1926 r., NAC, sygn. 3/1/U/3050-9.

Sunbathers on the Vistula in Kraków, 1926, NAC, sig. 3/1/U/3050-9.

Plaźowicze podczas wypoczynku przy stolikach na Plaży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego w Krakowie, maj 1931 r., NAC, sygn. 3/1/U/3054-18.

Sunbathers while relaxing at tables on the beach of the Society of Workers University in Kraków, May 1931, NAC, sig. 3/1/U/3054-18.

Plaźowicze podczas kąpieli w Wiśle w Krakowie, w tle widoczny statek parowy, lipiec 1927 r., NAC, sygn. 3/1/U/3050-5.

Sunbathers while swimming in the Vistula in Kraków, a steamship is visible, July 1927, NAC, sig. 3/1/U/3050-5.

Relaks nad wodą nie ograniczał się tylko do plażowania i kąpeli w Wiśle. Rzeka przyciągnęła także amatorów sportów rekreacyjnych. W Warszawie w 1878 r. powstało Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie, którego celem było zachęcanie ludności miejscowej do jazdy na łodziach wiosłowych i żaglowych jako też na statkach parowych. W latach 20. XX w. Towarzystwo liczyło już dwa tysiące członków. Później wzdłuż rzeki rozlokowały się kolejne kluby, powstawały nowe przystanie. Organizowano zawody, regaty wioślarskie, kajakarskie. Każde rozpoczęcie sezonu miało swoją oprawę i było także ważnym wydarzeniem kulturalnym.

Relaxation of the water was not only limited to sunbathing and bathing in the Vistula. The river also attracted recreational sports amateurs. In Warsaw in 1878, founded Warsaw Rowing Club whose aim was "to encourage local people to ride on rowing and sailing boats, as well on steamships". In the 20s of the twentieth century, the Club already counted two thousand members. Later, along the river located successive clubs and formed new marinas. Organized competitions, rowing and canoe regatta. Each start of the season had its luminaire and was also an important cultural event.

Wioślarki w strojach klubowych na otwarciu przystani na Wiśle w Warszawie, lipiec 1925 r., NAC, sygn. 3/1/S/3321.
Oarswomen in club costumes at the opening of the marina on the Vistula in Warsaw, July 1925, NAC, sig. 3/1/S/3321.

Rysunek przedstawiający na pierwszym planie przystań Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego, czasopismo „Kłosy”, 1882 r., AP Warszawa, sygn. 72/201/1/193, poz. 72.

Figure showing in the foreground the marina of the Warsaw Rowing Club, the magazine “Kłosy”, 1882, AP Warsaw, sig. 72/201/1/193, pos. 72.

Kłosy 1882 w Przystań Towarzystwa Wioślarskiego w Warszawie.

Meta u wylotu Kanału Czerniakowskiego do Wisły na międzyklubowych regatach kajakowych zorganizowanych przez „Oddział Szkutnictwa” Ligi Morskiej i Kolonialnej na terenie klubu „Syrena” w Warszawie, wrzesień 1932 r., NAC, sygn. 3/1/P/368-4.

Finish line at the estuary of the Czerniakowski Canal to the Vistula at the interclub canoe regatta organized by the „Department of Boatbuilding” of the Maritime and Colonial League in the club “Syrena” in Warsaw, September 1932, NAC, sig. 3/1/P/368-4.

Minister spraw zagranicznych Józef Beck ze swoją żoną Jadwigą na terenie przystani na Wiśle w Warszawie, w tle most Poniatowskiego, 30 maja 1933 r., NAC, sygn. 3/22-367.

Foreign Minister, Józef Beck, and his wife, Jadwiga, in a marina on the Vistula in Warsaw, Poniatowski Bridge in the background, May 30, 1933, NAC, sig. 3/22-367.

Święcenie łodzi na przystani Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego na otwarciu sezonu wioślarskiego w Warszawie, maj 1936 r., NAC, sygn. 3/1/S/3363-2.

Blessing of boats at the marina of Warsaw Rowing Association at the opening of the rowing season in Warsaw, May 1936, NAC, sig. 3/1/S/3363-2.

Uroczystość otwarcia przystani wioślarskiej Wojskowego Klubu Sportowego w Krakowie połączona z rozpoczęciem nowego sezonu wioślarskiego, 1926 r., NAC, sygn. 3/1/S/3288.

Opening ceremony of the rowing marina of the Military Sports Club in Kraków combined with the start of a new rowing season, 1926, NAC, sig. 3/1/S/3288.

◀ Żaglówki płynące Wisłą do Zamku Królewskiego celem złożenia hołdu Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej Ignacemu Mościckiemu, w ramach obchodu jubileuszu 15-lecia Yacht Klubu Polski w Warszawie, 22 czerwca 1939 r., NAC, sygn. 3/1/S/3503a-6.

Sailboats flowing on the Vistula to the Royal Castle to pay tribute to the President of the Polish Republic, Ignacy Mościcki, in the framework of the 15th anniversary of Polish Yacht Club in Warsaw, June 22, 1939, NAC, sig. 3/1/S/3503a-6.

Czechosłowaccy kajakarze na przystani Oddziału Wioślarskiego „Sokoła” w Krakowie nad Wisłą przygotowują się do rzecznej podróży do Helu, lipiec 1930 r., NAC, sygn. 3/1/S/480-2.

Czechoslovak canoeists on the marina of the Rowing Branch „Sokół” in Krakow on the Vistula are preparing for a river trip to Hel, July 1930, NAC, sig. 3/1/S/480-2.

Czwórka wioślarska ze sternikiem dobiega do pomostu na zawodach wioślarskich w Krakowie, czerwiec 1933 r., NAC, sygn. 3/1/S/3342-4.

Rowing four with a helmsman reach the pier at the rowing competitions in Kraków, June 1933, NAC, sig. 3/1/S/3342-4.

Grupa kajakarzy odpoczywających w kajakach nad brzegiem Wisły, w tle opactwo oo. benedyktynów w Tyńcu, lata międzywojenne, NAC, sygn. 3/1/U/6532.

Group of canoeists resting on the banks of the Vistula, the abbey of the Order of Saint Benedict in Tynec in the background, the interwar years, NAC, sig. 3/1/U/6532.

Otwarcie przystani Związku Harcerstwa Polskiego w Świeciu, lata międzywojenne, NAC, sygn. 3/1/P/599.

Opening of the marina of the Polish Scouting Association in Świecie, the interwar years, NAC, sig. 3/1/P/599.

Rozwijała się żegluga turystyczna. Działające od 1930 r. przedsiębiorstwo Polska Żegluga Rzeczna „Vistula” utworzyło m.in. linię pasażersko-towarową z Warszawy do Płocka, Włocławka, Torunia i Gdańska. W 1934 r. uruchomiło linię wycieczkową z Warszawy do Tczewa. W okresie międzywojennym nastąpił również rozwój lokalnych rejsów spacerowych i turystycznych. Niemal w każdym większym nadwiślańskim mieście rodzimi armatorzy w dni świąteczne organizowali rejsy pasażerskie. Zróżnicowanie społeczne w dawnej Polsce powodowało więc różne formy wypoczynku nad wodą. Jednak każdy mógł znaleźć coś dla siebie odpoczywając lub aktywnie spędzając czas na łonie natury.

Parowiec wycieczkowy wypływający z Brdyujścia – rejs na Bałtyk, pocz. XX w., AP Bydgoszcz, sygn. 6/2233/1430, s.143.

Cruise steamer flowing out of Brdyujście - cruise on the Baltic Sea, the beginning of the XX century, AP Bydgoszcz, sig. 6/2233/1430, p. 143.

Tourist shipping has developed. Operating since 1930, the company Polish River Shipping “Vistula”, among others, has formed passenger and freight line from Warsaw to Płock, Włocławek, Toruń, and Gdańsk. In 1934, it launched a cruise line from Warsaw to Tczew. In the interwar period, there was also a development of local walking and hiking trips. Almost in every major city located on the Vistula, native shipowners on holidays organized cruise shipping. Social differentiation in the former Poland caused many leisure activities on the water. However, everyone could find something for itself by resting or actively spending time in nature.

Statek na przystani rzecznej w Warszawie przed odpłynięciem do Bielany. Na budynku przystani informacja o godzinach odejścia statków do Płocka, Włocławka, Ciechocinka- Zdroju, Puław, Sandomierza, 1931 r., NAC, sygn. 3/1/G/4452.

Ship at the river dock in Warsaw before departure to Bielany. On the marina building is information on the departure times of ships to Płock, Włocławek, Ciechocinek-Zdrój, Puławy, Sandomierz, 1931, NAC, sig. 3/1/G/4452.

Pasażerowie wchodzący na przystań Polskiej Żeglugi Rzecznej „Vistula” na Wiśle w Warszawie. Na budynku przystani informacja o linii pasażersko-towarowej z Warszawy do Płocka, Włocławka, Torunia i Gdańska oraz wycieczkach turystycznych, maj 1932 r., fot. J. Binek, NAC, sygn. 3/1/G/4446-1.

Passengers entering the harbor of the Polish River Shipping „Vistula” on the Vistula in Warsaw. On the marina building is information on the departure times of passenger and freight line from Warsaw to Plock, Włocławek, Toruń, and Gdańsk, and on tourist trips, May 1932, photography by J. Binek, NAC, sig. 3/1/G/4446-1.

Pismo Gdańskiego Towarzystwa Statków Parowych i Kąpieli Morskich do Przewodniczącego Gdańskiego Związku Wałowego z informacją o planowanej wycieczce z Nowego Portu do Wisłoujścia, 13 maja 1932 r., AP Gdańsk, sygn. 10/21/195, s. 237.

Letter from the Gdańsk Society of Steam Ships and Sea Baths to the Chairman of the Gdańsk Dike Association with information about the planned trip from Nowy Port to Wisłoujście, May 13, 1932, AP Gdańsk, sig. 10/21/195, p. 237.

” I to wszystko. I tej mi krainy jest trzeba –
nie mlekiem i nie miodem, a Wisłą płynącą. ”

Tadeusz Kubiak
Wisłą płynąca

WISŁA WSPÓŁCZEŚNIE

THE VISTULA TODAY

Po zakończeniu działań II wojny światowej intensywnie likwidowano wojenne zniszczenia na Wiśle (mosty, zbiorniki wodne) utrudniające żeglugę śródlądową, która jednak nie odgrywała już znacznej roli. Przewozy ładunków i żeglugę pasażerską organizowano głównie na środkowej i dolnej Wiśle. Powoli rozwijała się turystyka wodna, a powstające bulwary wiślane stały się miejscem spacerów mieszkańców miast. Podjęto prace hydrotechniczne mające na celu regulację stanu wody i zaopatrzenie w nią mieszkańców, zakładów produkcyjnych oraz wykorzystanie rzeki dla energetyki i rolnictwa (zapory, elektrownie). Pojawiały się też kolejne koncepcje i założenia kompleksowego programu zagospodarowania i wykorzystania Wisły. Zamysły te nie zostały jednak zrealizowane. Po transformacji ustrojowej w 1989 r. także lokalne samorzady podjęły problem zagospodarowania Wisły i potrzeby działań na rzecz rzeki, jednak bez większych rezultatów. Trwający obecnie Rok Wisły daje nadzieję na zmiany. Dnia 6 marca Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda podpisał akt ratyfikacyjny europejskiego porozumienia w sprawie głównych śródlądowych dróg wodnych o znaczeniu międzynarodowym (konwencja AGN). Podpisanie konwencji umożliwi pozyskanie funduszy unijnych na inwestycje służące poprawie żeglowności na rzekach, a tym samym odbudowie - zaniedbanych przez lata - śródlądowych dróg wodnych w Polsce, w tym Wisły i wprowadzenie do europejskiej wspólnoty transportu wodnego. W dalszej zaś kolejności odbudowę szkolnictwa kształcącego na rzecz żeglugi śródlądowej, powstanie nowych, atrakcyjnych zawodów i miejsc pracy. Wisła ma więc szansę ponownie odegrać znaczącą rolę w rozwoju naszego kraju.

After the end of World War II, extensively liquidated war destruction on the Vistula (bridges, water reservoirs) hindering inland shipping which, however, have not played a significant role. Cargo and passenger shipping were organized mainly on the middle and lower Vistula. The water tourism developed slowly and emerging Vistula boulevards became a place of walks of city dwellers. Undertaken hydrotechnical works in order to regulate the status of water and supply inhabitants with it, manufacturing plants and the use of the river for power generation and agriculture (dams, power plants). There were also other concepts and assumptions of a comprehensive program of development and use of the Vistula. These thoughts, however, were not realized. After the political transformation in 1989, also local governments have taken the problem of development of the Vistula and the need for actions for the river, but without significant results. The current Year of the Vistula gives hope for change. On March 6, the President of the Republic of Poland, Andrzej Duda, signed the act of ratification of the European Agreement on Main Inland Waterways of International Importance (AGN Convention). The signing of the Convention will allow the acquisition of EU funds for projects which improve the navigability of the rivers and thus reconstruction of - neglected for years - inland waterways in Poland, including the Vistula River, and an introduction to the European community water transport. In the next order, the rebuilding of schools educating for inland waterway transport, development of new, attractive jobs and professions. The Vistula has a chance to again play a significant role in the development of our country.

Dyrektorzy Mostostalu - Cezary Lubiński, Józef Dangel, Romuald Gołębiowski - na placu odbudowy zniszczonego w czasie II wojny światowej mostu im. księcia Józefa Poniatowskiego na Wiśle w Warszawie, 1945 r., AP Katowice O. Gliwice, sygn. 15/140/1, s. 81-3.

Directors of Mostostal - Cezary Lubiński, Józef Dangel, Romuald Gołębiowski - on the reconstruction square of destroyed during the World War II the Bridge of Prince Józef Poniatowski on the Vistula in Warsaw, 1945, AP Katowice, branch of Gliwice, sig. 15/140/1, p. 81-3.

Odbudowany most im. księcia Józefa Poniatowskiego na Wiśle w Warszawie, b.d., AP Katowice O. Gliwice, sygn. 15/140/1, s. 78-5c. ▶

Reconstructed Bridge of Prince Józef Poniatowski on the Vistula in Warsaw, no date, AP Katowice, branch of Gliwice, sig. 15/140/1, p. 78-5c.

Most Śląsko-Dąbrowski na Wiśle w Warszawie, zbudowany na ocalałych po II wojnie światowej filarach mostu Kierbedzia, b.d., AP Katowice O. Gliwice, sygn. 15/140/1, s. 78-5d.

Silesian-Dąbrowski Bridge on the Vistula in Warsaw, built on the survived after World War II pillars of the Kierbedź Bridge, no date, AP Katowice, branch of Gliwice, sig. 15/140/1, p. 78-5d.

Pismo Centralnego Zarządu Żeglugi Śródlądowej i Stoczni Ministerstwa Żeglugi w Warszawie do Tczewskiej Stoczni Rzecznej w Tczewie informujące o zatwierdzeniu bilansu majątku wydzielonego z byłych PP Gdańskich Stoczni Rzecznych na rzecz nowo powstałego PP Tczewska Stocznia Rzeczna, 27 września 1954 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1842/5, s. 4.

Letter of the Central Board of the Inland Shipping and Shipyard of the Ministry of Shipping in Warsaw to the Tczew River Shipyard in Tczew informing on the approval of the balance sheet assets separated from the former Gdańsk River Shipyards for the newly created Tczew River Shipyard, September 27, 1954, AP Gdańsk, sig. 10/1842/5, p. 4.

Hangary i jachty na terenie stoczni jachtowej Yacht-Clubu w Porcie Czerniakowskim w Warszawie, 1970 r., fot. G. Rutkowska, NAC, sygn. 3/40/W/138-1.

Hangars and yachts in the yacht shipyard of Yacht Club in Czerniakowski Port in Warsaw, 1970, photography by G. Rutkowska, NAC, sig. 3/40/W/138-1.

Świadectwo zdolności żegludowej nr 250 holownika motorowego „Sylwester”, Warszawa, 30 kwietnia 1965 r., AP Warszawa, sygn. 72/3587/33, s. 13-15.

Seaworthiness certificate No. 250 of the motor tug „Sylwester”, Warsaw, April 30, 1965, AP Warsaw, sig. 72/3587/33, p. 13-15.

POLSKA RZECZPOSPOLITA LUDOWA

MINISTERSTWO ŻEGLUGI
INSPEKTORAT ŻEGLUGI ŚRÓDLĄDOWEJ
w Warszawie
(osnowa władzy żegludowej)

**ŚWIADECTWO
ZDOLNOŚCI ŻEGLUDOWEJ Nr 250**

Niżej opisany statek żeglugi śródlądowej:

rodzaj i przeznaczenie: *holownik motorowy*
nazwa lub numer: *„Sylwester”*
rok i miejsce budowy: *1964r Kraków*

wpisany do rejestru administracyjnego polskich statków żeglugi śródlądowej przez: *INSPEKTORAT ŻEGLUGI ŚRÓDLĄDOWEJ w Warszawie*

Ha 1-83 (nazwa i siedziba władzy żegludowej)
pod Nr *Ha-413* pozostaje w zarządzie i użytkowaniu *Warszawskie Zakłady Eksploatacji Kruszyny Zakład Warszawa* (firmator i jego adres)

i został dopuszczony do żeglugi na *wodach śródlądowych w rejonie „A”* (drogi wodne) *bez ograniczenia - z następującymi ograniczeniami** *żegluga w porze dziennej.*

niepotrzebno skreślić

14

Dla statku ustala się:

- wolna burta *rzeczna 650 mm*
- nośność w tonach lub dopuszczalna ilość osób na statkach pasażerskich _____
- wyposażenie kotwiczne _____
- sprzęt pokładowy _____
- sprzęt sygnałowy _____
- sprzęt ratunkowy _____
- sprzęt awaryjny _____
- sprzęt przeciwpożarowy _____
- wyposażenie sanitarno-higieniczne _____
- _____

Zgodnie z aktualnie obowiązującymi normatywami wyposażenia statków

Załoga statku

Kierownik statku	Sternik	Botman	Margusarz	Praktykant	Inni
1	2	3	4	5	6
1	-	1	-	-	1

Mechanik statkowy	Pomocnik mechanika	Palacz	Motorysta	Praktykant	Inni
7	8	9	10	11	12
1	-	-	-	-	-

Świadectwo niniejsze ważne jest łącznie z aktualnymi orzeczeniami określającymi stan techniczny statku i jego urządzeń, stan pomieszczeń mieszkalnych i warunków sanitarnych oraz bezpieczeństwa i higieny pracy.

Świadectwo niniejsze traci ważność z dn. *31-III-1967r* oraz w wypadku awarii statku.

Warszawa, dn. *30-IV-1965r.*

K. Krawczyk
Inspektorat Żeglugi Śródlądowej
w Warszawie

15

Lodolamacz „Przegalina” u ujścia Wisły do Zatoki Gdańskiej, 1970 r., fot. J. Uklejewski, AP Gdańsk, sygn. 10/3385/1015,1.
Icebreaker „Przegalina” at the estuary of the Vistula to the Gdańsk Bay, 1970, photography by J. Uklejewski, AP Gdańsk, sig. 10/3385/1015,1.

GDĄSKI OKRĘGOWY ZWIĄZEK
TOWARZYSTW WIOŚLARSKICH

GDĄSK - OLIWA
UL. GRUNWALDZKA 841
TELEFON Nr 52-17-57

KONTO BANKOWE:
NBP IV.O.N. GDĄSK Nr 20-9-128

GDĄSK, dnia 17. czerwca 1967 r.

L. dz. 71/67

Obywatel Przewodniczący
Woj. Kom. Kultury Fiz. i T.

Zarząd GZTW komunikuje uprzejmie, że do tegorocznych XVIII Gdańskich Regat Wioślarskich o Puchar Bałtyku organizowanych w ramach obchodu Dni Morza zgłoszone ogółem 239 osad i 866 zawodników do przewidzianych w programie 43 konkurencji w klasie młodzieżowej, juniorów i seniorów.

Regaty odbędą się w dniu 24.5.br. od godz. 15-18 oraz 25.6.br. od godz. 11-14 - te! na torze Martwej Wiśły z umiejscowieniem zawodników, sprzętu i meczy na terenie przyległym do szczytu Włbińskiej w Gdańsk-Północ na wyseled- ci Krakowskiej Kąpi, gdzie bezpośrednio po zakończeniu biegów wręczane będą zwycięzcom nagrody.

Równocześnie informujemy, że bieg czwórki I kl. o nagrodę przedsejdu WKKEP i T. odbędzie się w sobotę dnia 24.6.br. od godz. 16.55 z udziałem 6 osad z Szczecina, Bydgoszczy i Gdańska.

Bieg ósemek I kl. o Puchar Bałtyku - nagrodę przedsejdu Przew. Prezydium Woj. Rady Narodowej w niedzielę dnia 25.6.br. od godz. 14.14 z udziałem 7 osad w tym 5 z osad z Gdańska, 3 osady z Bydgoszczy i jedna z Szczecina.

Mieliby nam być powitać Ob. Przewodniczącą na pow. imprezie.

Krzysztof
Bolesław Drzewski

Wojewódzki Komitet Kultury Fizycznej
Wzrost: _____
Znak: _____
Wydano: _____ Katowice

Pismo Gdańskiego Okręgowego Związku Towarzystw Wioślarskich do Przewodniczącego Wojewódzkiej Komisji Kultury Fizycznej i Turystyki w Gdańsku w sprawie regat wioślarskich o Puchar Bałtyku na Martwej Wiśle, 17 czerwca 1967 r., AP Gdańsk, sygn. 10/1280/4240.

Letter from the Gdańsk Regional Association of Rowing Societies to the Chairman of the Voivodeship Committee of Physical Culture and Tourism in Gdańsk on Baltic Cup rowing regattas on the Martwa Wisła, 17 June 1967, AP Gdańsk, sig. 10/1280/4240.

Członkowie sekcji żeglarskiej w Sandomierzu, lata 60., AP Kielce O. Sandomierz, sygn. 24/własność J. Bielecki - kopia cyfrowa przekazana do zbiorów Archiwum.

Members of the sailing section of Sandomierz, the 60s, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/ownership of J. Bielecki - a digital copy sent to the Archives.

Wejście na Przystań Przedsiębiorstwa Państwowego Żegluga Krakowska w Sandomierzu, lata 60., AP Kielce O. Sandomierz, sygn. 24/własność J. Bielecki - kopia cyfrowa przekazana do zbiorów Archiwum.

Entrance to the marine of the State Enterprise „Żegluga Krakowska” in Sandomierz, the 60s, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/ownership of J. Bielecki - a digital copy sent to the Archives.

Plaża i przystań żegluga pasażerskiej na Wiśle na Wybrzeżu Kościuszkowskim w Warszawie, 1965 r., Z. Siemaszko, NAC, sygn. 3/51/240-2.

Beach and the passenger ships marina on the Vistula on the Kościuszkowski Coast in Warsaw, 1965, Z. Siemaszko, NAC, sig. 3/51/240-2.

Rozkład rejsów statków pasażerskich Żegluga Warszawskiej w 1975 r., AP Warszawa, sygn. 72/3578/264, s. 10.

Timetable of passenger ships of „Żegluga Warszawska” in 1975, AP Warsaw, sig. 72/3578/264, p. 10.

ŻEGLUGA WARSZAWSKA

ROZKŁAD REJSÓW STATKÓW PASAŻERSKICH 1975

WARSZAWA - PŁOCK - WARSZAWA

statek - siliżgacz

8,00	0	o Warszawa	p	18,10
9,00	46	o Zokroczyń *	o	16,35
9,25	66	o Czerniaków *	o	16,25
9,40	72	o Wyszogród *	o	16,10
10,05	95	o Kępa Polska *	o	15,40
10,40	121	p Płock	o	15,00

Linia czynna w okresie od 1.V. do 30.IX.
* przystań na łodziach.

PŁOCK - WŁOCŁAWEK - PŁOCK

8,00	0	o Płock	p	19,30	
11,30	11,30	46	p Włocławek	o	16,00

Linia czynna w okresie od 1.V. do 30.IX. w niedziele, poniedziałki, wtorki, środy, czwartki i piątki.

1) Statek odchodzi z Płocka w dniach:
1.V.-2.V.; 11.V.-16.V.; 25.V.-30.V.; 8.VI.-13.VI.;
22.VI.-27.VI.; 6.VII.-11.VII.; 20.VII.-25.VII.;
3.VIII.-8.VIII.; 17.VIII.-22.VIII.; 31.VIII.-5.IX.;
14.IX.-19.IX.; 28.IX.-30.IX.

2) statek odchodzi z Płocka w ruchu jednostronnym w dniach (soboty):
3.V.; 17.V.; 31.V.; 14.VI.; 28.VI.; 12.VII.; 26.VII.; 9.VIII.;
23.VIII.; 6.IX.; 20.IX.

AUGUSTÓW - PRZEWIEŹ - AUGUSTÓW

9,00	0	o Augustów	p	12,20	18,20	
9,20	15,20	3	o Necko	o	12,10	18,10
9,40	15,40	5	o Rozpada	o	11,50	17,50
10,20	16,20	15	p Przewieź	o	10,30	16,30

Linia czynna w okresie od 15.V. do 15.IX. w soboty na jeziorze Kaszubie i Świdwie.

WARSZAWA - JEZIORO ZEGRZYŃSKIE - WARSZAWA

8,00	0	o Warszawa	p	19,15
11,00	28	o Zegrze	o	16,15
11,15	31	o Białobrzegi	o	16,00
11,35	35	o Rynia	o	15,40
11,45	36	o Zegrzynek	o	15,30
12,05	40	p Serock	o	15,10

Linia czynna w okresie od 1.V. do 30.IX.

WŁOCŁAWEK - PŁOCK - WŁOCŁAWEK

8,00	0	o Włocławek	p	19,30	
11,30	11,30	46	p Płock	o	16,00

Linia czynna w okresie od 4.V. do 27.IX. w niedziele, poniedziałki, wtorki, środy, czwartki i piątki.

1) Statek odchodzi z Włocławka w dniach:
4.V.-9.V.; 18.V.-23.V.; 1.VI.-6.VI.; 15.VI.-20.VI.;
29.VI.-4.VII.; 13.VII.-18.VII.; 27.VII.-1.VIII.;
10.VIII.-15.VIII.; 24.VIII.-29.VIII.; 7.IX.-12.IX.; 21.IX.-26.IX.

2) statek odchodzi z Włocławka w ruchu jednostronnym w dniach (soboty):
10.V.; 24.V.; 7.VI.; 21.VI.; 5.VII.; 19.VII.; 2.VIII.; 16.VIII.;
30.VIII.; 13.IX.; 27.IX.

AUGUSTÓW - PANIEWO - AUGUSTÓW

8,30	0	o Augustów	o	19,00
8,45	5	o Necko	o	18,45
8,55	5	o Rozpada	o	18,35
9,30	15	o Przewieź	o	17,45
10,30	21	o Swoboda	o	17,00
13,00	33	p Paniewo	o	14,30

Linia czynna w okresie od 1.VII. do 31.VIII. w poniedziałki, wtorki i środy.

SPACERY PO JEZIORZE ZEGRZYŃSKIM

11,00	13,10	0	o Zegrze	p	13,10	16,15
11,15	13,30	3	o Białobrzegi	o	12,55	16,00
11,35	13,50	7	o Rynia	o	12,35	15,40
11,45	14,00	8	o Zegrzynek	o	12,25	15,30
12,05	14,20	12	p Serock	o	12,05	15,10

Linia czynna w okresie od 15.V. do 31.VIII.

GODZINNE SPACERY PO WIŚLE W PŁOCKU

- w niedziele, poniedziałki, wtorki, środy, czwartki i piątki, o godz. 12,30 i 14,30, w dniach:
8.V.-9.V.; 18.V.-23.V.; 1.VI.-6.VI.; 15.VI.-20.VI.;
29.VI.-4.VII.; 13.VII.-18.VII.; 27.VII.-1.VIII.;
10.VIII.-15.VIII.; 24.VIII.-29.VIII.; 7.IX.-12.IX.; 21.IX.-26.IX.

- statkiem siliżgaczem - codziennie o godz. 12,00.

AUGUSTÓW - PRZEWIEŹ - SWOBODA - AUGUSTÓW

8,30	0	o Augustów	p	13,00
8,50	3	o Necko	o	12,40
9,10	5	o Rozpada	o	12,25
9,50	15	o Przewieź	o	11,45
10,45	21	p Swoboda	o	10,55

Linia czynna w okresie od 18.V. do 15.IX.

ZWIEDZANIE WARSZAWY

Godziny odjazdu:
10,00; 11,15; 12,30; 13,45; 15,30; 16,45; 18,00; 19,15.

Linia czynna w okresie od 1.V. do 30.IX.

JEZIORO WIGRY

8,30	15,00	0	o Stary Folwark	p	12,20	18,50
8,40	15,10	1	o Klasztor	o	12,10	18,40
9,30	16,00	18	o Szupia	o	11,50	17,50
9,50	16,20	21	o Brygida	o	11,00	17,30
10,20	16,50	25	p Gawrychrodo	o	10,30	17,00

Linia czynna w okresie od 15.V. do 15.IX.

SPACERY PO JEZIORACH

Augustów -
od 13,00 do 15,00 - jezioro Necko, Rozpada, Białe
od 16,00 do 18,00 - - - - - Białe
od 18,00 do 18,00 - - - - - Białe.

Jezioro Wigry - Stary Folwark -
od 13,00 do 15,00
od 16,00 do 18,00

Linia czynna w okresie od 15.V. do 15.IX.

PULAWY - KAZIMIERZ - PULAWY

0	Pulawy	o	8,00	9,30	11,30	13,30	15,30	16,45
15	Kazimierz	p	9,30	11,00	13,00	15,00	17,00	18,15

0	Kazimierz	o	8,00	10,00	11,30	13,30	15,30	17,15
15	Pulawy	o	9,00	11,00	12,30	14,30	16,30	18,15

Linia czynna w okresie od 1.V. do 30.IX.

2,5 GODZINNE SPACERY PO WIŚLE WE WŁOCŁAWKU

- w niedziele, poniedziałki, wtorki, środy, czwartki i piątki o godz. 13,00, w dniach:
1.V.-2.V.; 11.V.-16.V.; 25.V.-30.V.; 8.VI.-13.VI.; 22.VI.-
27.VI.; 6.VII.-11.VII.; 20.VII.-25.VII.; 3.VIII.-8.VIII.; 17.VIII.-
22.VIII.; 31.VIII.-5.IX.; 14.IX.-19.IX.; 28.IX.-30.IX.

Wszystkie dane w rozkładzie mogą ulec zmianie bez uprzedniego zawiadomienia.

Szczegółowych informacji udzielają i ogłoszenia wycieczek przyjmują placówki Żegluga Pulawy, ul. 1 Maja 74 (tel. 43-11), Warszawa - Dworzec Wodny (tel. 28-05-26), Płock, ul. Rybaki 7 (tel. 33-22), Włocławek, ul. Bulwary 24 (tel. 41-70), Grudziądz, ul. Rybacka 37 (tel. 56-16), Augustów, ul. 29 Listopada 7 (tel. 21-52 i 23-01), Wigry - Stary Folwark (tel. 12-28 Suwałki), Toruń, ul. Mostowa 5 (tel. 44-82), Gdańsk, ul. Wartka 4 (tel. 31-19-75) oraz placówki „ORBISU”, „TURYSTY”, „GROMADY”, „PTTK”, „WISŁY”, „SPORTS-TOURISTU”, „HARCTURU” i innych przedsiębiorstw turystycznych na terenie całego kraju.

Informator o usługach pasażerskich Żeglugi Warszawskiej na 1978 r., AP Warszawa, sygn. 72/3578/264, s. 5.

Information about passenger service of „Żegluga Warszawska” for 1978, AP Warsaw, sig. 72/3578/264, p. 5.

Plan przedstawiający koncepcję zagospodarowania przestrzennego bulwarów nad Wisłą w Krakowie, 1966 r., AN Kraków, sygn. 29/1465/549.

Plan showing the concept of the spatial planning of boulevards on the Vistula in Kraków, 1966, AN Kraków, sig. 29/1465/549.

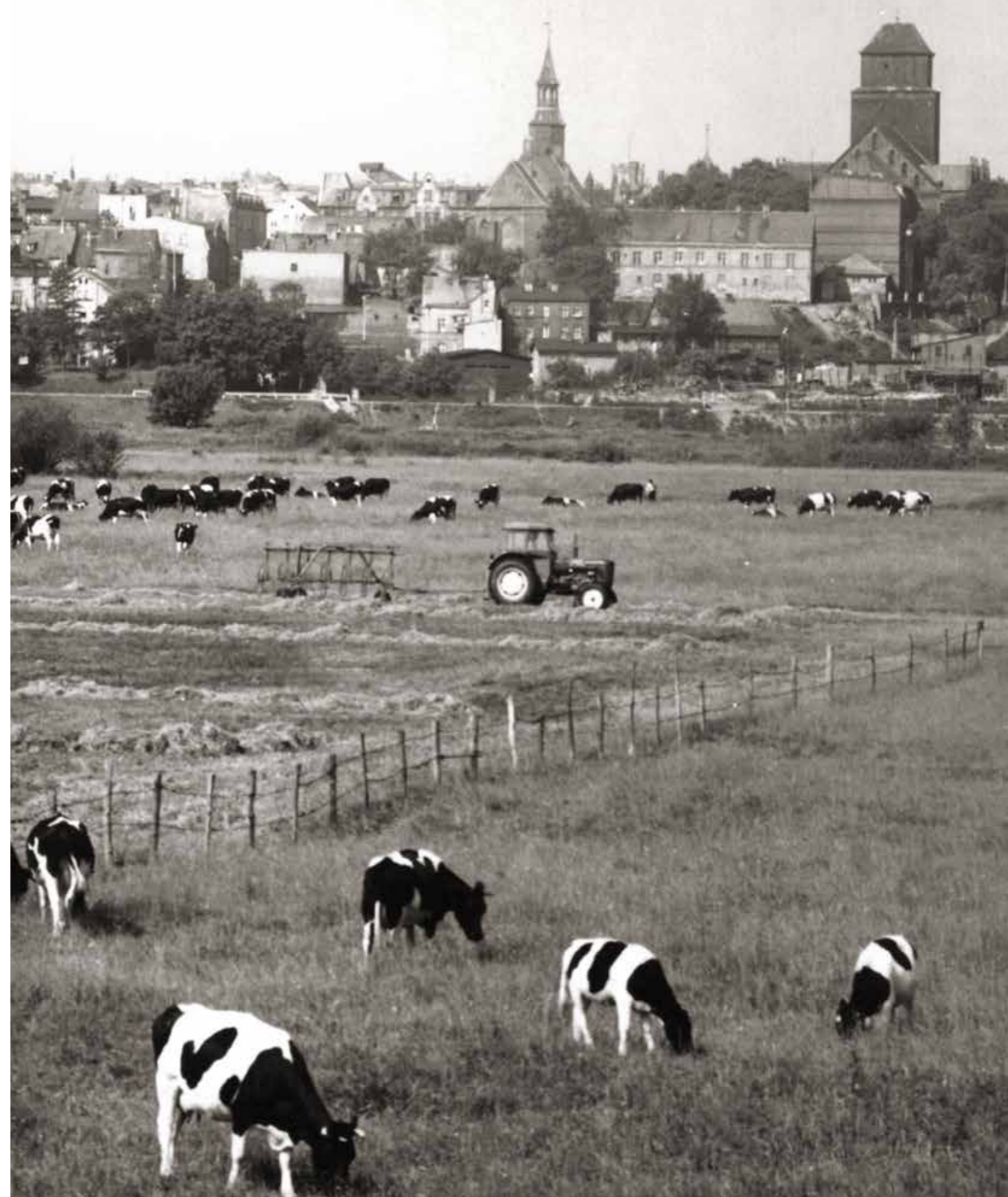

Przechodnie spacerujący po bulwarze nad Wisłą przy moście Gdańskim w Warszawie, 1971 r., fot. G. Rutkowska, NAC, sygn. 3/40/W/124-2.

Passers walking along the boulevard on the Vistula near Gdański bridge in Warsaw, 1971, photography by G. Rutkowska, NAC, sig. 3/40/W/124-2.

*Rybak łowiący ryby u ujścia Wisły w Górkach Wschodnich, b.d., fot. J. Uklejewski, AP Gdańsk, sygn. 10/3385/1649.
Fisherman catching fish at the estuary of the Vistula in Górkki Wschodnie, no data, photography by J. Uklejewski,
AP Gdańsk, sig. 10/3385/1649.*

*Wypas bydła nad Wisłą w Lisewie, w oddali panorama Tczewa, 1969 r., fot. J. Uklejewski, AP Gdańsk, sygn. 10/3385/558,1. ►
Cattle grazing on the Vistula in Lisewo, the panorama of Tczew in the background, 1969, photography by J. Uklejewski,
AP Gdańsk, sig. 10/3385/558,1.*

Mapa przedstawiająca koncepcje zabudowy hydrotechnicznej Wisły, w ramach kompleksowego programu zagospodarowania Wisły, Warszawa, 1978 r., AP Warszawa O. Otwock, sygn. 78/461/523, s. 21.

Map showing the concepts of hydrotechnical development of the Vistula in the framework of the comprehensive development of the Vistula River, Warsaw, 1978, AP Warsaw, branch of Otwock, sig. 78/461/523, p. 21.

Mapa przedstawiająca koncepcje zaopatrzenia w wodę i ochronę wód, w ramach kompleksowego programu zagospodarowania Wisły, Warszawa, 1978 r., AP Warszawa O. Otwock, sygn. 78/461/523, s. 22.

Map showing the concepts of water supply and water conservation in the framework of the comprehensive development of the Vistula River, Warsaw, 1978, AP Warsaw, branch of Otwock, sig. 78/461/523, p. 22.

Mapa przedstawiająca koncepcje transportu i komunikacji na Wiśle – stan docelowy, w ramach kompleksowego programu zagospodarowania Wisły, Warszawa, 1978 r., AP Warszawa O. Otwock, sygn. 78/461/523, s. 23.

Map showing the concepts of transport and communication on the Vistula - the state of destination in the framework of the comprehensive development of the Vistula River, Warsaw, 1978, AP Warsaw, branch of Otwock, sig. 78/461/523, p. 23.

PROJEKT PRZEDSIĘWZIĘĆ INFORMACYJNO-PROPAGANDOWYCH PROGRAMU „WISŁA” W LATACH 1979-1980 NA TERENIE WOJEWÓDZTWA BYDGOSKIEGO

Popularyzacja programu „Wisła” skoncentrowana będzie na:

- prezentowaniu społeczeństwu wielkiej wagi przedsięwzięcia i jego doniosłej patriotycznej i ogólnonarodowej wymowy,
- ukazywaniu znaczenia programu dla całokształtu społeczno-gospodarczego rozwoju kraju,
- uzasadnieniu konieczności i celowości zamierzeń oraz ich efektywności.

/Kierunki działania zgodne z zaleceniami Biura Pełnomocnika Rządu d/s Zagospodarowania Wisły/.

L. P.	Temat przedsięwzięcia informacyjno-propagandowego	Forma realizacyjna	Termin	Odpowiedzialni za wykonanie - miejsce jednostki nadzoru
1	2	3	4	5
1.	Plan zagospodarowania presentzennego województwa bydgoskiego do programu zagospodarowania Wisły.	Spotkania z pracownikami gniazda nadwiślańskich podmasz sływu dałemkarscy /Solac Kujawski i Nowe n/W/.	maj 1979 r.	Polskie Radio i TV Rzecznik prasowy UWR
2.	Zagospodarowanie Wisły w przeszłości i perspektywie.	- Wystawa objazdowa. - Informacje w prasie, audyjoje radiowe.	1980 r. II kwartał na bieżąco	1. Wydział Edukacji i Pracy UWR 2. Biuro Planowania Przemysłowego przy województwie: Archiwum Wojew. i Woj. Biblioteki Publicznej Rzecznik prasowy

Fragment projektu przedsięwzięć informacyjno-propagandowych programu „Wisła” w latach 1979-1980 na terenie województwa bydgoskiego, Bydgoszcz, 1979 r., AP Bydgoszcz, sygn. 6/1584/908, s. 7.

Part of the projects of the information and propaganda program „Wisła” in the years 1979-1980 in the region of Bydgoszcz Voivodeship, Bydgoszcz, 1979, AP Bydgoszcz, sig. 6/1584/908, p. 7.

ŹRÓDŁA DO DZIEJÓW
WISŁY W ZASOBACH
ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH
UCZESTNICZĄCYCH
W WYSTAWIE

SOURCES FOR THE VISTULA HISTORY
IN THE RESOURCES OF THE STATE ARCHIVES
PARTICIPATING IN THE EXHIBITION

Zachód słońca nad Wisłą pod Sandomierzem, 2016 r., fot. E. Sierokosz, AP Kielce O. Sandomierz, sygn. 24/kopia cyfrowa przekazana do zbiorów Archiwum.

Sunset over the Vistula near Sandomierz, 2016, photography by E. Sierokosz, AP Kielce, branch of Sandomierz, sig. 24/a digital copy sent to the Archives.

ARCHIWUM GŁÓWNE AKT DAWNYCH CENTRAL ARCHIVES OF HISTORICAL RECORDS

Archiwum Główne Akt Dawnych jest najstarszym publicznym archiwum polskim, którego początki sięgają czasów Księstwa Warszawskiego. Powołane zostało dekretem księcia warszawskiego Fryderyka Augusta z 2 IX 1808 r. pod nazwą Archiwum Ogólnego Krajowego. Dokumenty związane lub odnoszące się do rzeki Wisły w zasobie tego archiwum nie tworzą wyodrębnionej kolekcji czy zbioru, można je znaleźć w różnych miejscach zasobu.

Dokumenty pergaminowe które znajdowały się w zasobie Archiwum Głównego Akt Dawnych, od chwili jego powstania, to zbiór o wyjątkowym znaczeniu dla historii Polski. Archiwalia związane z Wisłą pochodzą głównie z archiwów miast położonych nad jej brzegami (Sandomierz, Połaniec, Warszawa, Płock), a także instytucji kościelnych, których dobra dotyczyły rzeki. Szczególną uwagę należy zwrócić na wydany przez króla Aleksandra Jagiellończyka wyrok w sporze między Płockiem i Toruniem z maja 1505 r. Król ogłosił, że istnieje prawo do swobodnej żeglugi na Wiśle dla wszystkich (Zb. dok. perg. 3648). Warto również zatrzymać się chwilę nad zawartą przez Bożogrobców z Miechowa i Benedyktynki ze Staniątek ugodą (Zb. dok. perg. 6509), która dotyka problemu ważnego do dnia dzisiejszego. Chodzi o brak regulacji brzegów Wisły i związane z tym zmiany koryta.

Funkcjonowanie odrębnego Zbioru Dokumentów Papierowych to osobliwość wyróżniająca Archiwum Główne Akt Dawnych spośród innych archiwów polskich. W ostatnich dziesięcioleciach XIX w. zdecydowano o rozdzieleniu ksiąg (akt ziemskich i grodz-

The Central Archives of Historical Records (AGAD) is the oldest Polish public archive which dates back to the times of the Duchy of Warsaw. It was established by a decree of Prince Frederick Augustus of September 2, 1808, under the name of the General National Archive. Documents related to the Vistula in the resource of the archive do not form a separate collection, they can be found in different places of resources.

Parchment documents, that were in the Central Archives of Historical Records since its inception, is a collection with an exceptional significance for the history of Poland. Archives related to the Vistula come mainly from the archives of towns situated on its banks (Sandomierz, Połaniec, Warsaw, Płock), as well as church institutions the land of which were located nearby the river. Particular attention should be paid to issued by the king Alexander Jagiellon a judgment in a dispute between Płock and Toruń in May 1505. The king announced that there is a right to free shipping on the Vistula for all (Collection of Parchment Documents 3648). It is also worth to stop a moment on a concluded by the Brotherhood of the Holy Sepulchre from Miechów and the Nuns of the Order of St. Benedict from Staniątki settlement (Collection of Parchment Documents 6509) which affects an important to this day issue. It is about the lack of regulation of the banks of the Vistula and the related changes in the riverbed.

The functioning of a separate Collection of Paper Documents is a peculiarity distinguishable for the Central Archives of Historical Records from other Polish

kich) i dokumentów papierowych i utworzeniu z nich samodzielnego Zbioru Dokumentów Papierowych, do którego aż do dnia dzisiejszego trafiają nabywane lub darowane archiwum dokumenty, głównie o charakterze urzędowym. Jeżeli weźmiemy pod uwagę obecność Wisły i jej problemów wśród dokumentów papierowych, okazuje się, że są one znacznie mniej liczne niż dokumenty pergaminowe. Należy tu zwrócić uwagę na pochodzące z archiwum miasta Starej Warszawy podziękowanie króla Jana Kazimierza dla tamtejszego magistratu za prace zmierzające do wydobycia z zatopionych w Wiśle statków wyposażenia rezydencji królewskich zagrabionego przez Szwedów podczas okupacji miasta w latach 1655-1656 (Zb. dok. pap. 1009).

Materiał dotyczący Wisły w XIX-wiecznych aktach zgromadzonych w AGAD jest bardzo liczny, choć rozproszony w różnych zespołach, stanowiących spuściznę archiwalną urzędów i instytucji działających głównie na terenie zaboru rosyjskiego (Królestwo Polskie oraz okres utraty autonomii po 1866 r.), ale także austriackiego i pruskiego. Szczególnie różnorodna dokumentacja (także kartograficzna) znajduje się w aktach Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych. Związana jest ona zarówno ze sprawami granicznymi (m.in. *Plany odcinka granicy polsko-austriackiej: Część rzeki Wisły pomiędzy grontami wsi Gliny Małe a grontami miasta Połańca rozmierzona w r. 1817*, sygn. 6796), z gospodarką zasobami wodnymi, kanalizacją Warszawy (pismo dot. przyspieszenia prac nad projektem ustanowienia opłat za przeprowadzenie wody wiślanej z wodociągu do domów i zakładów prywatnych w Warszawie, 1858 r., sygn. 5966), budową mostów i przylegających do nich bulwarów (*Plan odbudowy bulwarku drewnianego powyżej mostu tyżwowego od strony Warszawy*, 1864 r., sygn. 5365), żegluga śródlądową (m.in. *Wykaz statków pruskich z ładunkiem towarów kolonialnych z Wolnego Miasta Hamburga do Warszawy Wisłą przybyłych...*, 1845 r., sygn. 5595), jak też „gniewem” Wisły, ochroną przeciwpowodziową (*Plan sytuacyjny projektowanych robót faszynowych na Wiśle pod miastem Stężycą*, 1862 r., AGAD, KRSW, sygn. 4006), szacowaniem strat.

Interesujący dokument dotyczący oddania do użytku

archives. In the last decades of the nineteenth century, it was decided to split the books (land and municipal acts) and the paper documents for which created the independent Collection of Paper Documents which to this day get purchased or donated archive documents, mostly of a public nature. If we take into account the presence of the Vistula and its problems among paper documents, it turns out that they are much less numerous than the parchment documents.

We should pay attention to, coming from the archives of the city of Old Warsaw, the acknowledgment of the king John II Casimir Vasa to the local magistrate for the work aimed at the extraction from sunken ships in the Vistula equipment of royal residences seized by the Swedes during the occupation of the city in the years 1655-1656 (Collection of Paper Documents 1009).

Materials on the Vistula in the nineteenth century records stored in AGAD are very large, but dispersed in different collections which are the legacy of archival offices and institutions operating primarily in the Russian partition (the Polish Kingdom and the period of loss of autonomy after 1866), but also in the Austrian and Prussian. Especially diverse documentation (including cartography) is in the records of the Government Commission of Internal Affairs. It is related to border matters (among others, plans of section of the Polish-Austrian border: part of the Vistula River between lands of the village Gliny Małe and lands of the city Połaniec measured in 1817, sig. 6796), with the management of water resources, sanitation of Warsaw (a letter on acceleration of the work on the project of establishing fees for conducting the Vistula water from the waterworks to houses and private enterprises in Warsaw, 1858, sig. 5966), with construction of bridges and boulevards adjacent to them (a recovery plan of a wooden boulevard above the pontoon bridge from the side of Warsaw, 1864, sig. 5365), with inland waterways (among others, a list of Prussian vessels laden with colonial goods from the Free City of Hamburg to Warsaw which have arrived by the Vistula..., 1845, sig. 5595), as well as with the “anger” of the Vistula, flood protection (a site plan of the projected fascine works on the Vistula in the city

w 1864 r. tzw. Mostu Kierbedzia w Warszawie, znajduje się w aktach Sekretariatu Stanu. Jest to *Program poświęcenia i otwarcia nowozbudowanego mostu stałego na rzece Wiśle w Warszawie, nazwanego z Rozkazu Jego Cesarskiej Mości, mostem „Aleksandrowskim” na pamiątkę w Bogu spoczywającego Cesarza Aleksandra I-go, jako Fundatora Królestwa Polskiego*, (Sekretariat Stanu KW i KP, sygn. 2724).

Materiały związane z sezonowymi wylewami Wisły oraz poważnymi powodziąmi zagrażającymi dużym obszarom nad nią położonym, licznie występują także w innych zespołach; są to szczególnie akta Komitetu Centralnego Pomocy dla Dotkniętych Powodzią (m.in. schematy wałów przeciwpowodziowych i spisy osób poszkodowanych w wyniku wylewu Wisły w 1884 r., sygn. 42), a także akta Zarządu Wojennego General-Gubernatora Warszawskiego (m.in. raporty wieczorne i poranne o wysokości wody na Wiśle w 1850 r., sygn. 19, czy pismo do Zarządu XIII. Okręgu Komunikacji w sprawie zatoru na Wiśle i przerwania wałów pod wsią Regowem na nizinie gniewoszwosko-kozienickiej, w lutym 1854 r., tamże). Dokumentacja związana z ubezpieczeniami transportów wodnych na Wiśle (kwity podróżne) znajduje się w spuściźnie aktowej Dyrekcji Ubezpieczeń (sygn. 2177); są tu także m.in. tablice z wzorami znaków ostrzegających (sygn. 2155) oraz *Sprawozdanie Komitetu Wsparcia Mieszkańców Miasta Warszawa, Przedmieścia Pragi i Saskiej Kępy w roku 1844, powodzią dotkniętych*, 1845 r. (sygn. 226). Powodzi w 1839 r. dotyczą nieliczne dokumenty w zespołach: Zbór Ewangelicko-Augsburski w Warszawie (*Sprawozdanie Komitetu Wsparcia Nadwiślan, dotkniętych powodzią w roku 1839, ogłoszone przez Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności*, 1840 r., sygn. 158) oraz Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu (*Wykaz przychodu z widowiska przedstawionego przez amatorów w dniu 28 października 1839 r., na korzyść powodzią dotkniętych nadwiślan, i na założenie dla ich dzieci domu ochrony*, 1839 r., sygn. 1801).

Spuściźna aktowa z terenów zaboru pruskiego i austriackiego jest w AGAD znacznie mniej liczna, jednak i tu znajdują się ciekawe materiały dotyczące Wisły i jej znaczenia dla gospodarki na ziemiach polskich po rozbiorach. Są to głównie akta C. k. ministerstw

of Stężyca, 1862, AGAD, KRSW, sig. 4006) or with estimation of losses.

An interesting document, concerning the entry into service in 1864 the so-called Kierbedź Bridge in Warsaw, is located in the files of the Secretariat of State. It is a program of dedication and opening of a newly built bridge standing on the Vistula River in Warsaw, called on the Order of His Majesty, the “Aleksandrowski” bridge in remembrance of resting in God the Emperor Alexander I, as the founder of the Polish Kingdom (Secretariat of State KW and KP, sig. 2724).

Materials related to the seasonal outflows of the Vistula and the severe floods threatening large areas located near to it, are numerous also in many other collections; these are especially the files of the Central Committee for Assistance to Affected by Flood (among others, schemes of levees and lists of people affected by an outflow of the Vistula in 1884, sig. 42), as well as the records of the Military Board of General-Governor of Warsaw (among others, evening and morning reports on a height of water on the Vistula in 1850, sig. 19, or a letter to the Board of XIII Communication District on congestion on the Vistula and break of the dike at the village Regów at the Gniewoszwów-Kozienice Lowland, in February 1854, *ibid.*). Documentation related to water transports insurance on the Vistula (travel receipts) is in a records legacy of the Directorate of Insurance (sig. 2177); there are also, among others, tables with formulas of warning signs (sig. 2155) and the Report of the Residents Support Committee of the City of Warsaw, Suburbs of Praga and Saska Kępa in 1844, affected by the floods, 1845 (sig. 226). A few documents in collections are related to the flood in 1839: Evangelical Church of the Augsburg Confession in Warsaw (the Report of the Support Committee of Residents Living on the Vistula affected by the flood in 1839, announced by the Warsaw Charitable Society, 1840, sig. 158) and the Government Commission of Revenue and Treasury (a list of the revenue from the show presented by amateurs on October 28, 1839 for the benefit of Vistula flood-affected residents, and to establish a protection home for their children, 1839, sig. 1801).

austriackich: Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (m.in. wykaz budowli wodnych, uszkodzonych wskutek wysokich wód w okręgu budowniczym tarnowskim w 1893 r., sygn. 307, czy wykazy ruchu statków i towarów na rzece Wiśle w 1899, sygn. 289) i Ministerstwa Rolnictwa, gdzie znajdują się sprawozdania Komisji Gospodarstwa Krajowego o prowadzonych pracach melioracyjnych, z początku XX w. (obwałowania brzegów Wisły w powiecie krakowskim; powiecie dąbrowskim; powiecie mieleckim, sygn. 232) oraz dzienniki ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim, zawierające m.in. rozporządzenia wydziału krajowego o przyznawaniu koncesji do pobierania myta od przewozu przez rzekę Wisłę, sygn. 214.

W aktach pruskich uwagę zwraca *Rysunek techniczny dziewięciosobowej galery przeznaczony do pływania wzdłuż brzegów Wisły w krakowskim* (AGAD, Generalne Dyrektorium Finansów, Wojny i Domen. Departament Prus Południowych, sygn. I/1868).

W zasobie AGAD znajduje się około 100 map hydrograficznych. Najstarsze z nich zostały sporządzone w latach sześćdziesiątych XVIII w. Przeważają mapy Wisły, głównie z XIX w., z okresu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego doby konstytucyjnej. Niewiele zachowało się natomiast map Wisły z XVIII w.

Mapy hydrograficzne w AGAD można podzielić na kilka grup. Pierwszą, najmniej liczną stanowią mapy ogólne, przedstawiające sieć hydrograficzną większych obszarów, państw, czy regionów. Do tej grupy należy zaliczyć najcenniejszą spośród map hydrograficznych przechowywanych w AGAD – kopię *Mapy hydrograficznej Królestwa Polskiego* (Zb. Kart. 96-1).

Drugą grupę, mapy sytuacyjne rzek lub ich większych odcinków. Spośród tych map Wisły najcenniejszą i najbardziej wartościową poznawczo jest sporządzona najprawdopodobniej w latach 1809-1812 *Mapa rzeki Wisły od Góry Kalwarii do Torunia*, wielobarwne dzieło rękopiśmienne oficerów i konduktorów Biura Topograficznego armii Księstwa Warszawskiego, w skali około 1:85000 (Zb. Kart. 73-6 ark. 1-6).

The records legacy from the areas annexed by the Prussian and Austrian is in AGAD much less numerous, however, and also here are interesting materials on the Vistula and its importance for the economy on Polish territory after the partition. These are mainly imperial-royal records of the Austrian ministries: the Ministry of Home Affairs (among others, a list of hydraulic structures damaged due to high waters in the building district of Tarnów in 1893, sig. 307, lists of goods and ship traffic on the Vistula in 1899, sig. 289) and the Ministry of Agriculture, where are reports of the Commission of National Economy on the ongoing meliorative works from the beginning of the twentieth century (embankments of the Vistula in the district of Kraków, district of Dąbrowa, district of Mielec, sig. 232) and the journals of laws and national regulations for the Kingdom of Galicia and Lodomeria along with the Grand Duchy of Kraków, containing, among others, regulation of the national department on the award of concessions to collect toll from transport over the Vistula, sig. 214.

In the Prussian records, we should give the attention to the technical drawing of nine-persons galley to travel along the banks of the Vistula in Kraków (AGAD, General Directory for Finance, War and Domains. Department of South Prussia, sig. I/1868).

The collection of AGAD including approx. 100 hydrographic maps. The oldest of them were made in the 60s of the eighteenth century. Most of the are Vistula maps, mostly from the nineteenth century, from the period of the Duchy of Warsaw and the constitutional Kingdom of Polish. However, there are very few Vistula maps of the eighteenth century.

Hydrographic maps in AGAD can be divided into several groups. First, the least numerous, are general maps showing hydrographic network of larger areas, states, or regions. To this group should be included the most valuable hydrographic maps stored in AGAD - a copy of the hydrographic map of the Polish Kingdom (Cartographic Collection 96-1).

The second group is situational maps of rivers or their larger sections. Among these Vistula maps, the most

Trzecią grupę, mapy regulacyjne rzek, zawierające projekty zabezpieczające przed wylewami i powodzią. Spośród osiemnastowiecznych mapy Wisły w tej grupie na uwagę zasługują m. in. *Mapa ujścia Nidy do Wisły /.../, 1769 r.*, (Zb. Kart. 456-7) i *Mapa regulacji Wisły na wysokości Koszar Gwardii w Warszawie*, koniec XVIII w. (Zb. Kart. 43-16). Natomiast spośród dziewiętnastowiecznych kartografików hydrograficznych *Mapa regulacyjna Wisły na odcinku od Warszawy do Modlina*, 1841 r. autorstwa inżyniera m.st. Warszawy Konstantego Jodko (Zb. Kart. 5-18).

Czwartą grupę stanowią mapy wielkoskalowe miast i fortec położonych nad rzekami, ukazujące obraz kartograficzny ich mniejszych odcinków. Do tej grupy, w przypadku Wisły, można między innymi zaliczyć osiemnastowieczne i dziewiętnastowieczne plany Krakowa, Sandomierza, Warszawy i Modlina, m.in. *Plan twierdzy Sandomierz wraz z okolicami*, 1809 r. wykonany przez kapitana armii rosyjskiej Kratieca (Zb. Kart. 57-16), czy *Plan starego i nowego mostu w Warszawie*, 1830 r. Mariana de Wiernecka (297-18).

Piątą grupę kartografików hydrograficznych stanowią projekty inwestycji, głównie kanałów łączących zbiorniki wodne. W zasobie AGAD znajdują się mapy wielkoskalowe z naniesionymi projektami kanału Królewskiego i kanału Ogińskiego oraz map ogólna kanału Augustowskiego i mapy niektórych jego odcinków oraz rysunki techniczne kilku śluz.

Michał Kulecki
Dorota Lewandowska
Henryk Bartoszewicz

cognitively precious and valuable probably is, drawn up in the years 1809-1812, the map of the Vistula River from Góra Kalwaria to Toruń, multicolored manuscript masterpiece of officers and conductors from the Topographical Office of the army of the Duchy of Warsaw, in the scale of about 1:85000 (Cartographic Collection 73 -6, sheets 1-6).

The third group, regulatory maps of rivers, including projects of outflows and floods preventing. Among the eighteenth-century maps of the Vistula in this group, noteworthy are, among others, the map of the Nida River estuary to the Vistula /.../, 1769 (Cartographic Collection 456-7), and the map of the Vistula adjustment near of Warsaw Guard Barracks, the end of the eighteenth century (Cartographic Collection 43-16). Whereas, among the nineteenth-century hydrographic cartographics, the regulatory map of the Vistula from Warsaw to Modlin, 1841, made by the engineer of the capital city Warsaw, Konstanty Jodko (Cartographic Collection 5-18).

The fourth group consists of large-scale maps of towns and fortresses situated along the rivers, showing a cartographic image of their smaller sections. For this group, in the case of the Vistula, we can include, among others, the eighteenth-century and nineteenth-century plans of Kraków, Sandomierz, Warsaw, and Modlin, including Sandomierz fortress plan with its surroundings, 1809, made by the captain of the Russian army, Kratiec (Cartographic Collection 57-16), or the plan of the old and the new bridge in Warsaw, 1830, made by Marian de Wiernecka (297-18).

The fifth group of the hydrographic cartographics constitutes investment projects, mainly water channels connecting the reservoirs. The AGAD collection includes large-scale maps marked with projects of the Royal Canal and the Ogiński Canal, and a general map of the Augustów Canal, maps of some of its sections, and drawings of several floodgates.

Michał Kulecki
Dorota Lewandowska
Henryk Bartoszewicz

ARCHIWUM NARODOWE W KRAKOWIE NATIONAL ARCHIVES IN KRAKÓW

Historia miejscowości leżących nad rzekami i ich mieszkańców jest nierozdzielnie z nimi związana. Rzeka przez stulecia była nie tylko szlakiem handlowym, żywicielką, ale i niszczycielską siłą, która odbierała ludziom życie i majątek. Odzwierciedlenie tych faktów znajdziemy w aktach przechowywanych w wielu archiwach, także w Archiwum Narodowym w Krakowie. Niniejsza nota przedstawi krótki wybór archiwaliów, w których można przeprowadzić kwerendę na temat Wisły.

Wątek sąsiedztwa człowieka i rzeki można odnaleźć przede wszystkim w aktach miast, starostw powiatowych, województw, gmin i wsi, z różnych okresów historycznych. Zachowana dokumentacja daje nam unikatową możliwość prześledzenia tego związku począwszy od XIV wieku aż po wiek XXI. W przechowywanych w zasobie Archiwum aktach staropolskich miasta Krakowa znajdują się m.in. nadania królewskie dotyczące przeprawy przez Wisłę i pobieranych przy tym opłat, sprawy wylewów rzeki i naprawy szkód oraz handlu rybami. Z okresu późniejszego w aktach Wolnego Miasta Krakowa 1815–1848 m.in. materiały na temat budowli wodnych, plan wykonania przekopu do Wisły z 1820 roku. W dokumentach Starostwa Powiatowego w Bochni 1945–1950 znajdujemy np. akta spółki wodnej dla drenowania gruntów oraz sprawy rozlewiska w Niepołomicach z lat 1946–1950. Archiwalia miasta Uście Solne 1819–1940 zawierają np. materiały dot. budowy wałów i skargi mieszkańców dotyczące wylewów okolicznych rzek, w tym Wisły.

History of town located at the rivers and their inhabitants is inextricably associated with them. The river for centuries was not only a trade route, breadwinner but also a destructive force that took people's lives and property. Reflection of these facts we can find in the files stored in multiple archives, also at the National Archives (AN) in Kraków. This note will present a short selection of archives in which you can perform a query on the Vistula.

A topic of the neighborhood of a man and the river can be found primarily in records of cities, district offices, voivodeships, municipalities, and villages, from different historical periods. The preserved documentation gives us a unique opportunity to trace the connection since the fourteenth century to the twenty-first century. The stored in the Archives, old Polish records of the city of Kraków include, among others, the king's grants concerning the crossing through the Vistula and the collected fees, cases of river outflows, repair of damages, and the fish trade. From the subsequent period, in records of the Free City of Kraków (1815-1848), among others, we can find materials on water structures, plan of an execution of ditch to the Vistula from 1820. In the documents of the District Office in Bochnia (1945-1950), we find, for example, water company records for land drainage and flood issues in Niepołomice from the years 1946-1950. Archives of Ujście Solne (1819-1940) include, for example, materials on the construction of dikes and complaints of residents on outflows of nearby rivers, including the Vistula.

W zasobie krakowskiego Archiwum znajdują się materiały dotyczące grup ludności, która ściśle związała swoje życie z rzeką. Są to akta staropolskich cechów rybaków oraz włóczków (flisaków), m.in. statuty i przywileje cechowe.

Doskonałe uzupełnienie powyższych archiwaliów stanowią różnego rodzaju mapy i plany. Archiwum Narodowe w Krakowie posiada obszerny Zbiór Kartograficzny, a w nim np. widok Krakowa od południa z roku 1617, projekt mostu na Wiśle w Podgórzu, mapy hydrograficzne i topograficzne. W aktach Katastru Galicyjskiego m.in. mapy miejscowości nadrzecznych, ukazujące bieg rzeki z XIX-XX w. W tym miejscu warto zaznaczyć, że mapy katastralne dostępne są online na portalu: www.szukajwarchiwach.pl.

W Zbiorze Ambrożego Grabowskiego, XIX-wiecznego krakowskiego antykwariusza, znajdziemy ryciny przedstawiające Kraków i Wisłę, a także ludzi swą pracą związanych z rzeką, np. flisaków. Podobne materiały znajdziemy także w zbiorach ikonograficznym i fotograficznym czy też Tekach Antoniego Schneidera m.in. XVIII-wieczne rysunki statków pływających po Sanie i Wiśle.

W zbiorze afiszy i plakatów z XIX-XX w. są m.in. obwieszczenia o zakazie picia wody z Wisły, wyznaczeniu miejsc do kąpeli, plakaty artystyczne towarzyszące obchodom Wianków i Dni Krakowa.

Interesującym zagadnieniem, które z całą pewnością zasługuje na dokładne opracowanie, jest przedsięwzięcie budowy kanałów Odra-Wisła-Dunaj, mających połączyć te trzy rzeki (pocz. XX w.), i towarzyszące mu inwestycje związane m.in. z regulacją Wisły i budową bulwarów w Krakowie. Odnośna dokumentacja rozproszona jest w kilku zespołach, np. w aktach Dyrekcji Robót Publicznych w Krakowie 1912-1933 (m.in. akta dotyczące regulacji Wisły, budowy portu), aktach Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie okresu międzywojennego (m.in. protokoły posiedzeń w sprawie budowy kanału), aktach Przedsiębiorstwa Robót Wodno-Melioracyjnych Rejonowego Kierownictwa Robót Wodno-Melioracyjnych w Krakowie (m.in. sprawozdanie technicz-

In Kraków's Archives collection are materials on the groups of people who closely tied its life with the river. These are the records of the old Polish fishermen and "włóczkowie" (rafters) guilds, among others, they statutes and guild privileges.

A perfect complement to these archives is different kinds of maps and plans. National Archives in Kraków has a large Cartographic Collection which includes, for example, Kraków panorama from the south in 1617, a design of the bridge over the Vistula in the Podgórze, hydrographic and topographic maps. In the files of the Galician Cadastre, among others, riverside towns maps, showing the course of the river from the nineteenth-twentieth century. It is worth noting that the cadastral maps are available online on the portal: www.szukajwarchiwach.pl.

In the collection of Ambroży Grabowski, the nineteenth-century antique dealer from Kraków, we find engravings of Kraków and the Vistula, as well as people associated with their work to the river, for example, the rafters. Similar materials we can also find in the iconographic and photographic collection or in files of Antoni Schneider, including eighteenth-century drawings of ships sailing on the Vistula and the San.

In the set of banners and posters of the nineteenth-twentieth century, are, among others, notices on the prohibition of water drinking from the Vistula, the designation of places for swimming, artistic posters accompanying the celebrations of Wianki and Kraków Days.

An interesting issue, that certainly deserves a thorough study, is a project of the construction of canals Oder-Vistula-Danube, aimed to combine these three rivers (the beginning of the XX century), and the accompanying investments related to, among others, regulation of the Vistula and the construction of boulevards in Kraków. Relevant documentation is distributed in several collections, for example, in the records of the Directorate of Public Works in Kraków (1912-1933, including records related to the regulation of the Vistula and the construction of the port), records of the Voivodeship Office in Kraków from the

ne do projektu wałów nadwiślanych od Podgórza do Niepołomic z 1906 roku).

Specjalną kategorią akt są dokumenty wytworzone przez organy administracji państwowej zajmujące się szeroko rozumianą gospodarką wodną. Od 1919 roku rozpoczął się proces coraz większej „specjalizacji” instytucji i wielokrotnych zmian organizacyjnych. W związku z tym informacji można szukać w dokumentacji aktowej i technicznej urzędów: Przedsiębiorstwa Budownictwa Wodno-Inżynierskiego w Krakowie 1913-2000, Okręgowej Dyrekcji Gospodarki Wodnej 1973-1999, Biura Projektów Wodno-Melioracyjnych Oddział w Krakowie 1949-2002 – zawierającej źródła m.in. na temat regulacji Wisły, budowy i eksploatacji stopni wodnych, żeglugi na Wiśle, powodzi (także tej z 1997 roku). Z kolei w aktach Instytutu Kształtowania Środowiska w Krakowie 1974-1987 znajdują się dokumenty dotyczące kontroli stanu wody w Wiśle, wyników badań wody itp. Natomiast akta Inspektoratu Żeglugi Śródlądowej w Krakowie 1961-2000 zawierają dokumentację na temat floty wiślanej.

Źródła do dziejów Wisły przechowywane w Archiwum Narodowym w Krakowie są niezmiernie bogate i różnorodne. Rok Wisły stwarza okazję, by na nowo spojrzeć na historię miasta Krakowa, a również i całego regionu, z perspektywy rzeki i jej wpływu na życie człowieka.

**Karolina Gołąb-Malowicka
Małgorzata Klimas**

interwar period (including protocols from meetings on construction of the canal), records of management of the Enterprise of Water-Melioration Works in Kraków (including the technical report for the project from the Vistula embankments from Podgórze to Niepołomice from 1906).

A special category of records are documents created by government authorities dealing with the widely understood water management. Since 1919, it began the process of increasing "specialization" of the institutions and multiple organizational changes. Therefore, the information may be found in the act and technical documentation of the offices: the Enterprise of Water and Engineering Building in Kraków (1913-2000), the Regional Directorate of Water Management (1973-1999), the Office of Water-Melioration Projects, branch in Kraków (1949-2002) - which contains sources, among others, on the regulation of the Vistula, construction and operation of dams, shipping on the Vistula and floods (including the one from 1997). In turn, in the records of the Institute of Environmental Management in Kraków (1974-1987) are documents of monitoring the water level in the Vistula, water test results, etc. However, the records of the Inspectorate of Inland Shipping in Kraków (1961-2000) include documentation on the Vistula fleet.

Sources for the history of the Vistula, stored in the National Archives in Kraków, are extremely rich and diverse. Year of the Vistula is an opportunity to re-look at the history of the city of Kraków and also the whole region - from the perspective of the river and its impact on human life.

**Karolina Gołąb-Malowicka
Małgorzata Klimas**

NARODOWE ARCHIWUM CYFROWE NATIONAL DIGITAL ARCHIVES

W zasobie Narodowego Archiwum Cyfrowego znajduje się ponad 15 milionów fotografii w tym również przedstawiające rzekę Wisłę. Zdjęcia Wisły możemy znaleźć m.in. w przedwojennym zespole „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”. Fotografie przedstawiające Wisłę po 1945 r. przechowujemy w spuściznach pozostawionych przez fotografów takich jak Grażyna Rutowska i Zbyszko Siemaszko. Wydobywanie piasku wiślanego, Dworzec Wodny oraz rejsy statkami „białej floty” sfotografował Zbyszko Siemaszko, podobnie jak budowany most Gdański i sceny rodzajowe z warszawskich plaż. Grażyna Rutowska oprócz wędkarzy i plażowiczów fotografowała również odbywające się corocznie „Wianki” nad Wisłą, połączone z tańcami i pokazami sztucznych ogni. Jej zdjęcia również dokumentują budowę wiślanych bulwarów oraz czynny partyjne nad brzegiem rzeki. Nie zabrakło oczywiście statku „Traugutt” i innych jednostek floty rzecznej, jak również zdobiących brzeg Wisły pomników – Syreny i Chwała Saperom. Zmieniającą się architekturę Stolicy oraz zabudowę wiślanego brzegu dokumentują panoramy, wykonywane przez nią wielokrotnie od strony Pragi.

Tymczasową infrastrukturę i odbudowę ze zniszczeń wojennych Warszawy uwiecznił również na nielicznych kadrach Waclaw Żdzarski.

Dzięki fotografiom zobaczymy m.in. funkcjonariuszy z Komisarjatu Wodnego Policji Państwowej m.

The collection of the National Digital Archives (NAC) includes more than 15 million photographs, including those of the Vistula River. Vistula pictures we can find, among others, in the pre-war collection of the magazine “Ilustrowany Kurier Codzienny”. Photographs of the Vistula after 1945 we store in the legacies left by photographers, such as Grażyna Rutowska and Zbyszko Siemaszko. Vistula sand mining, Water Station and cruises on “white fleet” were photographed by Zbyszko Siemaszko, same as a built bridge of Gdańsk and Warsaw scenes of beaches. Grażyna Rutowska, in addition to fishermen and sunbathers, photographed also “Wianki” days held annually on the Vistula, combined with dances and firework displays. Her photos also document the construction of the Vistula boulevards and political party actions on the banks of the river. There were, of course, the ship “Traugutt” and other units of the river fleet, as well as monuments decorating the bank of the Vistula - “Sirens” and “Glory to Sappers”. The changing architecture of the capital and development of the Vistula bank are documented by panoramas performed by her several times from Praga side.

Temporary infrastructure and rebuilding Warsaw from the devastation of war was also immortalized in a few frames by Waclaw Żdzarski.

Thanks to the photographs, we can see, among others, officers in the service from the State Water Police Com-

st. Warszawy podczas pełnienia służby, Noc Świętojańską zorganizowaną przez Międzyklubowy Komitet Wioślarski, mosty na Wiśle w tym odbudowywany most Poniatowskiego czy powstający most średnicowy, elektryczny wodowskaz przy moście Kierbedzia, przystanie nad Wisłą, wycieczki statkami, łodziami i motorówkami, obchody Święta Morza, regaty i zawody wioślarskie, maratony pływackie, powódzie, a także rekreację na miejskich plażach.

Materiał wymieniony powyżej w całości dostępny jest na stronie Narodowego Archiwum Cyfrowego <https://audiovis.nac.gov.pl/>

Renata Balewska

missariat of the capital city of Warsaw, Midsummer's Night organized by the Interclub Rowing Committee, bridges on the Vistula, including the reconstructed Poniatowski Bridge or the emerging Średnicowy Bridge, electric water gauge at the Kierbedź Bridge, marinas on the Vistula, trips by ships, boats and motorboats, celebrations of the Sea Day, rowing regattas and competitions, swimming marathons, floods, and recreation on city beaches.

The mentioned above materials are available in its entirety on the National Digital Archives <https://audiovis.nac.gov.pl/>

Renata Balewska

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W BYDGOSZCZY STATE ARCHIVES IN BYDGOSZCZ

Archiwalia dotyczące Wisły w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy są fragmentaryczne. Obrazują tylko niektóre zagadnienia związane z rzeką. Najstarsze nasze dokumenty na ten temat są związane z *Bractwem szyprów, sterników, pomagrow w Bydgoszczy*, które pierwszy przywilej otrzymało w 1487 r. od starosty bydgoskiego Andrzeja Kościeleckiego. Po działalności Bractwa pozostał dokument królewski z 1635 r. oraz dwie księgi z ewidencją członków i protokołami posiedzeń z lat 1592-1766. Część przywilejów Bractwa zachowała się w odpisie w spisanej w XIX w. księdze przywilejów miasta Bydgoszczy. Wśród zachowanych archiwaliów z okresu staropolskiego nie ma dokumentów opisujących funkcjonowanie żeglugi po Wiśle.

Wisły w okresie staropolskim dotyczy najstarsza część dokumentacji osadnictwa ołęderskiego. Zachowały się akta trzech wsi związanych z tego rodzaju osadnictwem: Łęgnowa, Otorowa i Przyłubia. Najstarszym śladem osadnictwa ołęderskiego jest kontrakt lokacyjny z 3 stycznia 1594 r., na mocy którego Maciej Przyłubski, wydierżawia wieś Przyłubie osadnikom ołęderskim. Większość zachowanych akt wsi pochodzi z lat zaboru pruskiego. Obok kopii przywilejów dla osadników są w nich m.in. umowy kupna-sprzedaży, sprawy sądowe, szkolne, kościelne i kontrybucje, a także sprawy promy przez Wisłę oraz utrzymania brzegów rzeki i strumieni. Odpisy przywilejów i inne dokumenty dla ołędrów, a właściwie mennonitów, osiedlanych na terenach nadwiślanych w okolicach Nowego, Grudziądza i Świecia, zachowały się w ak-

Archives on the Vistula in the collection of the State Archives (AP) in Bydgoszcz are fragmented. They show only some of the issues associated with the river. Our oldest documents on this subject are associated with the Brotherhood of skippers, helmsman, "pomagrowie" in Bydgoszcz which first received the privilege in 1487 from the governor of Bydgoszcz, Andrzej Kościelecki. After the activities of the Brotherhood remained a royal document from 1635 and two books with records of members and protocols of meetings from the years 1592-1766. Part of privileges of the Brotherhood is preserved in the copy of a written in the nineteenth-century book of privileges of the city of Bydgoszcz. Among the surviving archives of the Old Poland, there are no documents describing the operation of the shipping on the Vistula.

The Vistula in the Old Poland period applies to the oldest part of the documentation on the Ołędrzy settlement. There are preserved records of three villages associated with this kind of settlement: Łęgnowo, Otorowo, and Przyłubie. The oldest trace of Ołędrzy settlement is a charter contract of January 3, 1594, under which Maciej Przyłubski leases the village of Przyłubie for Ołędrzy settlers. Most of the preserved records of the village come from the Prussian partition. In addition to the copies of privileges for the settlers, there are, among others, purchase contracts, cases of litigations, school, church, and contributions, as well as matters of a ferry across the Vistula and the maintenance of the river banks and streams. The copies of privileges and other documents for Ołędrzy, or ac-

tach gruntowych Sądu Grodzkiego w Nowem.

Dokumentację związaną z osadnictwem na podmokłych terenach nadwiślanych, w tym ewidencję mennonitów, sprawy umacniania brzegów Wisły i zagospodarowania podmokłych gruntów oraz komunikacji promowej możemy odnaleźć także w archiwaliach mniejszych miast nadwiślanych oraz pruskich urzędów: Domenalno- Rentowego w Świeciu i Landratury w Świeciu. Liczniejsze dokumenty dotyczące żeglugi po Wiśle (m.in. związane z promem od 1788 r.) i sprawy przeciwpowodziowe (m.in. budowy wałów i informacje o poziomie wody w rzece w latach 1861- 1913) zachowały się w aktach miasta Nowego.

W archiwaliach bydgoskich urzędów, które zarządzały sprawami wodnymi w regionie, tylko sporadycznie zachowały się dokumenty związane bezpośrednio z Wisłą. Teren działania tych instytucji był bowiem z reguły ograniczony do rzek Brdy i Noteci oraz oczyszczanie Kanału Bydgoskiego. Wytworzona przez nie dokumentacja ma duże znaczenie dla poznania funkcjonowania szlaku wodnego i struktury przewozów na linii Wisła- Odra. Są tu informacje o stanie wód, statystyce transportu, mostach, zagospodarowaniu brzegów i pogłębianiu dróg wodnych, ograniczaniu zanieczyszczeń itp. Znaczna część dokumentacji, w tym kartograficzna, techniczna i fotograficzna związana jest z utrzymaniem Kanału Bydgoskiego w XIX w. i jego przebudową w początkach XX w. Zachowały się także cztery tomy akt Ernsta Conrada Petersona, inspektora budownictwa wodnego i Kanału Bydgoskiego w latach 1801- 1815.

W zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy najwszechstronniejsze i najliczniejsze archiwalia związane z Wisłą zachowały się w aktach Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Toruniu z lat 1920-1939. Wśród nich są akta organizacyjne polskiej administracji obwałowań Wisły oraz dotyczące budowy i utrzymania wałów i innych zabezpieczeń przeciwpowodziowych. Mamy tu także informacje o występowaniu zagrożeń powodziowych i przebiegu ich likwidacji. Innym zagadnieniem są sprawy budowy mostów na terenie województwa pomorskiego, w tym przeniesienia mostu z Opalenia do Torunia. Swoją

tużal the Mennonites, settled down in Vistula areas, near Nowe, Grudziądź, and Świecie, are preserved in the land acts of the Municipal Court in Nowe.

Documentation related to the settlement on Vistula wetlands, including records of the Mennonites, strengthening banks of the Vistula, management of wetlands, and ferry communication can be found in the archives of smaller Vistula towns and Prussian offices: the Domenical-Rental in Świecie and the Landratura in Świecie. Numerous documents concerning shipping on the Vistula (among others, associated with a ferry from 1788) and flood issues (such as the construction of embankments and information about the water level in the river in the years 1861- 1913), preserved in the files of the city of Nowe.

The archival offices in Bydgoszcz, which managed the affairs of water in the region, only occasionally preserved documents directly connected with the Vistula. This is because the area of these institutions was usually limited to the rivers of Brda and Notec and, of course, to the Bydgoszcz Canal. Documentation created by them is important for the understanding of the functioning of the waterway and the transport structure on the line Vistula-Oder. There is information about the state of water, transport and bridges statistics, banks development and deepening of the waterways, reduce pollution, etc. A large part of the documentation, including cartographic, photographic, and technical, is connected with the maintenance of the Bydgoszcz Canal in the nineteenth century and its reconstruction at the beginning of the twentieth century. There also survived four volumes of acts of Ernst Conrad Peterson, an inspector of the water construction and the Bydgoszcz Canal in the years 1801-1815.

The most comprehensive and most numerous archival documents related to the Vistula of the State Archives in Bydgoszcz have preserved in the records of the Pomeranian Voivodeship Office in Toruń from the years 1920-1939. Among them are organizational records of the Polish administration of the Vistula embankments and related to the construction and maintenance of embankments and other flood protection.

dokumentację posiadają także różne projekty zmierzające do lepszego wykorzystania Wisły, projekty jej regulacji, informacje o stanie portów wiślanych oraz dotyczące uruchomienia portu morskiego w Tczewie. Na podobną dokumentację można natrafić w aktach władz wojewódzkich i powiatowych z lat powojennych. W zespole Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy, który funkcjonował po 1973 r. są dokumenty związane z programem Wisła i planami jej zwiększonego zagospodarowania w latach 70 i 80-tych.

Z żeglugą wiślaną częściowo są związane akta Rejestru Żeglugi Sądu Powiatowego w Bydgoszczy z lat 1888- 1960 (255 j.a.) oraz akta Zrzeszenia Właścicieli Berek i Holowników Żeglugi Śródlądowej Centrala w Bydgoszczy z lat 1934-1956 (97 j.a.).

Temat Wisły pojawia się także w naszych zbiorach fotograficznych. Są między innymi zdjęcia Wisły w okolicach Fordonu i mostu wybudowanego tam w 1893 r. Na szczególną uwagę w bydgoskiej dokumentacji fotograficznej Wisły zasługują zdjęcia z albumu nieznanego fotografa z początku XX w., w tym z jego podróży parowcem Wisłą z Brdyujścia do Gdańska, a następnie dalej na Hel i plaże Sopotu.

Reasumując tą krótką informację należy podkreślić, iż pomimo fragmentaryczności zachowanych w bydgoskim archiwum materiałów archiwalnych o Wiśle, badacze jej dziejów mogą znaleźć tu szereg interesujących, nie występujących w innych archiwach dokumentów, które wzbogacają wiedzę na ten temat.

Stanisław Błazejewski

We will also find information about the occurrence of flood hazard and the course of their liquidation. Another issue is the matter of building bridges in the Voivodeship of Pomerania, including the transfer of the bridge from Opaleń to Toruń. Own records also have a variety of projects aimed at the better use of the Vistula, projects of its regulations, information on the status of the ports on the Vistula and the start of the sea port in Tczew. Similar documentation may be encountered in the acts of Voivodeship and district authorities from the post-war years. In the collection of the Voivodeship Office in Bydgoszcz, which functioned after 1973, are documents related to the program Vistula and plans of its increased development in the 70s and 80s.

With inland Vistula shipping partly related are records of the Shipping Register of the District Court in Bydgoszcz from the years 1888-1960 (255 archival units) and the Association of Owners of Barges and Tugboats of the Inland Shipping Office in Bydgoszcz in the years 1934 to 1956 (97 archival units).

The subject of the Vistula also appears in our photographic collections. These are, for example, photos of the Vistula near Fordon and the bridge built there in 1893. Particular attention in Bydgoszcz photographic documentation on the Vistula deserve of the album of an unknown photographer of the early twentieth century, including its steamer travel through the Vistula from Brdyujście to Gdańsk, and then further to Hel and beaches of Sopot.

Summing up this brief information it should be emphasized that despite the fragmentation of the archival materials about the Vistula preserved in the Bydgoszcz archives, its history researchers can find here a number of interesting, not found in other archives, documents that enrich the knowledge of the subject.

Stanisław Błazejewski

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W GDAŃSKU STATE ARCHIVE IN GDAŃSK

Źródła archiwalne przechowywane w Archiwum Państwowym w Gdańsku związane z rzeką Wisłą to przede wszystkim materiały kartograficzne, dokumenty królewskie, krzyżackie, miejskie, a w późniejszym okresie dokumentacja wytworzona przez władze pruskie i polskie, poszczególne miasta, instytucje zajmujące się regulacją rzeki i zakłady przemysłowe. Szczególne znaczenie mają w tym temacie zdjęcia obrazujące przede wszystkim ważniejsze wydarzenia historyczne związane z Wisłą oraz ukazujące wypoczynek, rekreację, a także powodzie i regulację rzeki.

Ogólną charakterystykę rzeki Wisły ukazują przechowywane w Archiwum Państwowym w Gdańsku mapy i plany. Związane są one głównie z jej dolnym biegiem. Najstarsze zachowane mapy pochodzą z XVII wieku i obrazują przede wszystkim deltę Wisły wraz z posiadłościami Gdańska oraz Żuławy Wiślane. Jest to też bardzo ciekawe źródło na temat kształtowania się ujścia Wisły, ukazujące jego geograficzno-historyczne zmiany. Materiały kartograficzne związane z rzeką Wisłą odnaleźć można przede wszystkim w zespołach: *Akta miasta Gdańska – mapy i plany* (nr zespołu 300 MP), *Kolekcja pomorskich planów i map* (nr zespołu 1126) oraz *Kolekcja elbląskich planów i map* (nr zespołu 1151). Dodatkowym źródłem na temat historii delty jest opracowana przez Gottfrieda Zamehla kronika Wisły i Nogatu z XVII wieku, zawierająca wypisy najważniejszych wydarzeń związanych z historyczno-geograficznym rozwojem tych rzek od XIII do XVII wieku (*Rękopisy elbląskie* nr zespołu 492).

Archival sources, stored in the State Archives (AP) in Gdańsk, connected with the Vistula River, are primarily cartographic materials, documents of kings, Teutonic Knights, urban documents, and later - documentation produced by the Prussian and Polish authorities, individual cities, institutions involved in the regulation of the river, and industrial plants. A particular importance in this topic have photos showing above all important historical events associated with the Vistula, as well as showing the leisure, recreation, floods, and river regulation.

General characteristics of the Vistula are showed by stored in the State Archives in Gdańsk maps and plans. They are mainly associated with its lower course. The oldest maps are from the seventeenth century and depict primarily the Vistula delta, together with the possessions of Gdańsk, and Żuławy Wiślane. It is also a very interesting source on the formation of the estuary of the Vistula, showing its geographic and historical changes. Cartographic materials related to the Vistula can be found mainly in the collection on the records of the city of Gdańsk - maps and plans (the collection No. 300 MP), collection of Pomeranian plans and maps (the collection No. 1126), and collection of plans and maps of Elbląg (the collection No. 1151). Another source on the history of the delta is developed by Gottfried Zamehl chronicle of the Vistula and the Nogat from the seventeenth century, containing extracts of the most important events related to the historical and geographical development

Historia i gospodarka od średniowiecza do końca Rzeczypospolitej szlacheckiej to głównie dzieje związane z regulacją handlu, spławem towarów do portu w Gdańsku oraz nadaniami panujących. Okres ten obrazują głównie dokumenty krzyżackie, królewskie i miejskie, zgromadzone w zespole *Akta miasta Gdańska* (nr zespołu: 300,D, 300,53, 300,R) oraz wybranych aktach wsi pomorskich.

Wiek XIX i I połowa XX wieku to przede wszystkim dokumentacja administracji pruskiej i polskiej, dotycząca głównie regulacji ruchu statków na Wiśle oraz pobieranych opłat przewozowych. Materiały z tego okresu dotyczą również dzierżaw nad Wisłą, urządzania portów, transportu wodnego i żeglugi rzecznej (akta: *Naczelnego Prezydium Prowincji Prus Zachodnich w Gdańsku* nr zespołu 7, *Rejencja w Gdańsku* nr zespołu 9, *Rejencja w Kwidzynie* nr zespołu 10, *Urząd Budownictwa Portowego w Gdańsku Nowym Porcie* nr zespołu 1026, *Wydział Powiatowy w Tczewie* nr zespołu 27, *Akta miasta Tczewa* nr zespołu 525). Wśród materiałów ciekawostką stanowi opracowanie historyczne na temat ruchu statków w czasie I wojny światowej i po jej zakończeniu (*Akta miasta Gdańska – rękopisy*, sygnatura: 300 R/E,21)

Rozwijające się nad Wisłą od średniowiecza ośrodki miejskie posiadają bogatą dokumentację związaną z nadaniami panujących dotyczącymi głównie spraw handlowych, regulacji spławu towarów rzeką, budowy portów czy spraw cechowych. Materiały zgromadzone są przede wszystkim w przechowywanych aktach poszczególnych miast oraz korespondencji tych ośrodków z miastem Gdańskiem (nr zespołu 300,D, 300,53). Osobliwością jest pamiętnik Abrahama Bota z okresu wojny polsko-szwedzkiej z lat 1627-1628, w którym znajdują się panoramy kilku polskich miast (Warszawa, Grudziądz, Kwidzyn, Płock, Toruń, Włocławek, Tczew) – sygnatura: 1016/58.

Historia rzeki Wisły to przede wszystkim stałe zabiegi zmierzające do jej regulacji i powstrzymania skutków, gigantycznych czasami, powodzi. W Archiwum Państwowym w Gdańsku przechowywanych jest wiele materiałów dotyczących pomiarów głębokości rzeki, stanu wód, budowy wałów i regulacji

of these rivers from the thirteenth to the seventeenth century (manuscripts of Elbląg, the collection No. 492).

History and economy from the Middle Ages to the end of the Noble Republic are mostly histories related to the regulation of trade, floating of goods to the port of Gdańsk and rulers' grants. This period is mainly depicted by documents of the Teutonic Knights, and the royal and city documents gathered in the collection of records of the city of Gdańsk (the collection No.: 300,D, 300,53, 300,R) and selected records of Pomeranian villages.

The nineteenth century and the first half of the twentieth century is primarily the documentation of the Prussian and Polish administration, mainly concerning the regulation of vessel traffic on the Vistula and freight charges. Materials from this period also concern the leases by the Vistula, arranging ports, water transport and river shipping (records of the General Presidium of Province of West Prussia in Gdańsk, the collection No. 7, the Regierungsbezirk in Gdańsk, the collection No. 9, the Regierungsbezirk in Kwidzyń, the collection No. 10, the Port Construction Office in Gdańsk Nowy Port, the collection No. 1026, the District Office in Tczew, the collection No. 27, the city records of the city of Tczew, the collection No. 525). Among the materials, a curiosity is a historical development on vessel traffic during the First World War and after it (the records of the city of Gdańsk - manuscripts, signature: 300 R/E,21).

Developing over the river from the Middle Ages urban centers have a wealth documentation related to the rulers' grants, related mostly to commercial matters, the regulation of goods river rafting, port construction, and guild affairs. The collected materials are primarily stored in individual cities records and correspondence of these centers with the city of Gdańsk (the collection No. 300,D, 300,53). The peculiarity is a diary of Abraham Boot from the period of Polish-Swedish War of 1627-1628 in which are panoramas of several Polish cities (Warsaw, Grudziądz, Kwidzyń, Płock, Toruń, Włocławek, Tczew) - signature: 1016-/58.

koryta, meldunków o podwyższonym stanie wody i alarmach przeciwpowodziowych, informacje prasowe o powodziach, pracach przy pogłębianiu koryta, budowie strażnic wałowych, budowie przekopu Wisły, dokumentacja Związku Wałowego Wisła-Nogat, funkcjonowania promów, jak również budowy mostów, w tym najstarsze fotografie (*Akta miasta Gdańska* nr zespołu 300, *Naczelne Prezydium Prowincji Prus Zachodnich w Gdańsku* nr zespołu 7, *Naczelnik Gdańskiego Związku Wałowego* nr zespołu 21, *Urząd Budownictwa Wodnego w Tczewie* nr zespołu 86, *Korporacja Kupiecka w Gdańsku* nr zespołu 362, *Akta miasta Tczewa* nr zespołu 525, *Urząd Budownictwa Portowego w Gdańsku Nowym Porcie* nr zespołu 1026, *Kolekcja przezroczy* nr zespołu 1155). Wśród dokumentacji można również odnaleźć XVIII wieczne zestawienia dotyczące powodzi i przerwania tam na Wiśle i Nogacie (sygnatura: 492/850) oraz opracowania na temat regulacji ujścia Wisły z I połowy XX wieku (sygnatura: 300, R/E,9).

Z Wisłą nierozłącznie związany jest także wypoczynek i rekreacja, szczególnie od XIX wieku. Wśród materiałów dotyczących tego tematu najwięcej jest dokumentacji związanej z urządzaniem miejsc kąpielowych (projekty łazienek), regulacją i podziałem kąpeli dla kobiet i mężczyzn, wypadkami w trakcie kąpeli oraz kursowaniem statków wycieczkowych (*Naczelne Prezydium Prowincji Prus Zachodnich w Gdańsku* nr zespołu 7, *Naczelnik Gdańskiego Związku Wałowego* nr zespołu 21, *Akta miasta Tczewa* nr zespołu 525)

Dokumentacja wytworzona po 1945 roku i związana z rzeką Wisłą to przede wszystkim odbudowa zniszczeń wojennych (odbudowa mostu w Tczewie) oraz budowa nowych obiektów (most w Kiezmarku). Sporą część materiałów stanowią koncepcje zabudowy ujścia Wisły oraz badania czystości wód i przydatności jej dla połowu ryb, żeglugi, rolnictwa, sportów wodnych, opracowane przez ówczesne władze wojewódzkie, powiatowe i miejskie (*Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Gdańsku* nr zespołu 1280, *Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Gdańsku* nr zespołu 1166, *Rejon Dróg Wodnych w Tczewie* nr zespołu 1863, *Starostwo Powiatowe w Tczewie* nr zespołu 1647, *Tczewska Stocznia Rzeczna w Tczewie* nr ze-

The history of the Vistula is primarily constant actions aimed at its regulation and stopping the effects of sometimes giant floods. The State Archives in Gdańsk have stored a lot of material on the depth measurements of the river, water status, construction of embankments and riverbed regulation, reports on increased water level and flood alarms, press releases of floods, work on deepening the riverbed, construction of dike guards houses, construction of the Vistula crosscut, documentation of the Dike Association Vistula-Nogat, operation of ferries, as well as construction of bridges, including the oldest photographs (records of the city of Gdańsk, the collection No. 300, the General Presidium of Province of West Prussia in Gdańsk, the collection No. 7, the Head of the Gdańsk Dike Association, the collection No. 21, the Office of Hydraulic Engineering in Tczew, the collection No. 86, the Merchants Corporation in Gdańsk, the collection No. 362, the records of the city of Tczew, the collection No. 525, the Port Construction Office in Gdańsk Nowy Port, the collection No. 1026, the collection of slides, the collection No. 1155). Among the documentation, you can also find statements of the eighteenth century on a flood and interruption of dams on the Vistula and Nogat (signature: 492/850) and elaborations on the regulation of the estuary of the Vistula from the first half of the twentieth century (signature: 300, R/E,9).

The Vistula is also inextricably linked to the leisure and recreation, especially since the nineteenth century. Among the materials on this subject the most is the documentation related to the arranging of swimming places (baths designs), regulation and division of bath for women and men, accidents during swimming, and ships cruising (the General Presidium of Province of West Prussia in Gdańsk, the collection No. 7, the Head of the Gdańsk Dike Association, the collection No. 21, the records of the city of Tczew, the collection No. 525).

The documentation produced after 1945 and linked to the Vistula River is primarily related to the reconstruction of war damages (reconstruction of the bridge in Tczew) and construction of new objects (the bridge in Kiezmark). Much of the material are the concepts

społu 1842). Dokumentację powojenną wzbogacają również zdjęcia ukazujące ujście Wisły, lodołamacze, barki z piaskiem czy miasta położone nad Wisłą (*Kolekcja fotografii artysty fotografika Janusza Uklejewskiego nr zespołu 3385*).

Dokumentacja na temat rzeki Wisły jest różnorodna zarówno pod względem rodzaju jak i tematyki a odnaleźć ją można w wielu zespołach, przechowywanych w zasobie Archiwum Państwowego w Gdańsku.

**Marcin Kurr
Janina Strehlau**

of building the estuary of the Vistula and the study of water quality and its usefulness for fishing, shipping, agriculture, and water sports developed by the Voivodeship, district, and municipal authorities (the Presidium of the Voivodeship Council in Gdańsk, the collection No. 1280, the Presidium of the City National Council in Gdańsk, the collection No. 1166, the District of Waterways in Tczew, the collection No. 1863, the District Governor's Office in Tczew, the collection No. 1647, Tczew River Shipyard in Tczew, the collection No. 1842). The post-war documentation is also enriched by photographs showing the estuary of the Vistula, icebreakers, barges with sand, or cities situated on the Vistula (the collection of photographs of the photographer artist, Janusz Uklejewski, the collection No. 3385).

Documentation on the Vistula River is diverse in terms of type and themes, and it can be found in many collections stored in the National Archives of Gdańsk.

**Marcin Kurr
Janina Strehlau**

ACHIWIUM PAŃSTWOWE W KATOWICACH STATE ARCHIVES IN KATOWICE

Materiały archiwalne dotyczące rzeki Wisły przechowywane w zasobie Archiwum Państwowego w Katowicach oraz jego oddziałów zamiejscowych w Bielsku-Białej, Cieszynie, Gliwicach oraz Pszczynie można podzielić na kilka zasadniczych grup. Najobszerniejszą z nich stanowią dokumenty dotyczące kwestii regulacji Wisły na terenie Górnego Śląska. Prace regulacyjne podejmowano już w XIX w. Najszerszej zakrojone prace unormowania koryta rzeki zostały podjęte w latach 20. i 30. Największym przedsięwzięciem zrealizowanym w ramach regulacji Wisły była natomiast budowa sztucznego zbiornika wodnego w Goczalkowicach w latach 1950-1956. O skali tego przedsięwzięcia świadczy fakt, że na potrzeby realizacji tej inwestycji zdecydowano o zalaniu kilku pobliskich miejscowości.

Najstarszym dokumentem związanym z Wisłą jest pergamin z 1553 r., pochodzący z zasobu pszczyńskiego Oddziału tutejszego Archiwum dotyczący układu biskupa Baltazara Promnita z księciem Wacławem cieszyńskim w sprawie tamy i biegu wody w Wiśle Małej.

Znaczną część materiałów stanowią mapy. Wśród nich znajduje się unikalna mapa z 1636 r. autorstwa Andreea Hindenberga, górnośląskiego kartografa, przedstawiająca Pszczyńskie Wolne Państwo Stanowe. Mapa została wykonana na zamówienie rodu Promniców, panujących w Księstwie Pszczyńskim. Interesującymi dokumentami są również sztychy Erika Jönssona Dahlbergha, szwedzkiego polityka i karto-

Archival materials on the Vistula River stored in the resources of the State Archives in Katowice and its branches in Bielsko-Biała, Cieszyn, Gliwice, and Pszczyna can be divided into several main groups. The most comprehensive of them are documents on the issue of regulation of the Vistula in Upper Silesia. Regulatory work was already undertaken in the nineteenth century. The most widely-ranging work to normalize the river have been taken in the 20s and 30s. The largest project implemented under the regulation of the Vistula was while the construction of an artificial water reservoir in Goczalkowice in 1950-1956. The scale of this project is showed by the fact that for the needs of this project decided to flood several nearby villages.

The oldest document related to the Vistula is a parchment of 1553 coming from the Pszczyna branch of the Archives, concerning an arrangement of the bishop Baltazar von Promnitz and the prince Wenceslaus of Cieszyn on the dam and the flow of water in the Wisła Mała River.

A significant part of the materials are maps. Among them is a unique map from 1636 made by Andreas Hindenberg, Upper Silesian cartographer, showing Free State Duchy of Pless. The map was made to order for the family of Promnitz, rulers of the Duchy of Pless. Interesting documents are also engravings of Erik Jönsson Dahlbergh, a Swedish politician and cartographer. Drawings of Dahlbergh, which show the Vistula, were created during his stay in Poland

grafa. Rysunki Dahlbergha ukazujące Wisłę powstały podczas jego pobytu w Polsce w trakcie II wojny północnej. Wydano je w wielkiej księdze Samuela Pufendorfa sławiącej czyny króla Karola X Gustawa pt.: *De rebus a Carolo Gustavo Sueciae Rege gestis commentariorum libri septem elegantissimis tabulis aeneis exornati* w 1696 r. w Norymberdze.

Wśród bogatego zbioru fotograficznego przechowywanego w zasobie tutejszego Archiwum można odnaleźć ciekawe zdjęcia rzeki Wisły, nie tylko z terenu obecnego województwa śląskiego, ale także Gdańska, Warszawy i Krakowa. Na wielu fotografiach ukazano piękno krajobrazu wiślańskiego górskich miejscowości Wisły i Ustronia.

Rzeka Wisła w materiale archiwalnym Archiwum Państwowego w Katowicach obecna jest w zespołach akt administracji państwowej i samorządowej, przedsiębiorstw państwowych, zasobie kartograficznym oraz zbiorach bibliotecznych.

Alicja Macek
Krzysztof Ścisło

during the Second Northern War. It was published in Nuremberg in the great book of Samuel Pufendorf from 1696 which celebrated the deeds of King Charles X Gustav, titled: "*De rebus a Carolo Gustavo Sueciae Rege gestis commentariorum libri septem elegantissimis tabulis aeneis exornati*".

Among the rich collection of photo stored in the resource of the local Archives, you can find interesting pictures of the Vistula River, not only from the area of the current Silesian Voivodeship, but also from Gdańsk, Warsaw, and Kraków. Many of the photographs show the beauty of the Vistula landscape of mountain towns of Wisła and Ustron.

The Vistula River in the materials of the State Archives in Katowice is present in the collection of records of state administration and local government, state enterprises, cartographic resource, and library collections.

Alicja Macek
Krzysztof Ścisło

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W KIELCACH STATE ARCHIVES IN KIELCE

W zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach archiwalia dotyczące Wisły znajdują się między innymi w:

W aktach Naczelnika Powiatu Stopnickiego gdzie odnaleźć można dokumentację dotyczącą ubezpieczenia brzegów Wisły, w tym też instrukcję dotyczącą ochrony brzegów wiślanych na Nizinie Koziensko-Gniewoszewskiej z 1846 r. (sygn. 7), archiwalia dot. cudzoziemców przybywających rzeką Wisłą na statkach w celach handlowych zawierające przepisy policyjne dot. żeglugi po Wiśle oraz dokumentację dot. wsparcia Nadwiślan i Krakowian w związku z powodzią w latach 1845-1856,

Materiały archiwalne z okresu dwudziestolecia międzywojennego zgromadzone są przede wszystkim w zespole archiwalnym: Urząd Wojewódzki Kielecki I. Są to między innymi plany sytuacyjne rzeki Wisły oraz archiwalia dokumentujące stan miejsc przewozu przez rzekę Wisłę np.: między Zawichostem a Borowem, Koprzywnicą a Tarnobrzegiem, Ujściem Jezuekim a Opatowcem. Zachowała się tu także dokumentacja dotycząca różnych etapów budowy mostów na Wiśle w Sandomierzu, Annopolu, Szczucinie i Sierosławicach wraz z kosztorysami ich budowy. Ponadto w aktach tego zespołu znajdują się także dane dotyczące wpływów z opłat mostowych oraz wynagrodzeń dla robotników. Osobną grupę archiwaliów stanowią akta osobowe inżynierów, urzędników i robotników

The collection of State Archives (AP) in Kielce on the Vistula River records is included among others in:

The records of the Head of the Stopnica District where one can find documentation on the protection of the Vistula, including also the instructions concerning the protection of the banks of the Vistula in the Gniewosów-Koziensko Lowland from 1846 (sig. 7), archives on foreigners arriving on the Vistula by vessels for commercial purposes, related to police regulations concerning shipping on the Vistula, and documentation concerning support of people living near the Vistula and in Kraków in connection with the floods in the years 1845-1856.

Archival materials from the interwar period are collected primarily in archival collection: the Voivodeship Office in Kielce I. These are, among others, site plans of the Vistula River and archives documenting the state of the carriage places over the Vistula River, for example: between Zawichost and Borowo, Koprzywnica and Tarnobrzeg, Ujście Jezueckie and Opatowiec. There is also preserved documentation on the different stages of the construction of bridges on the Vistula in Sandomierz, Annopol, Szczucin, and Sierosławice, with their construction cost estimates. In addition, the records of this collection include data on fees from bridges and salaries for workers. A separate group of archival are personnel files of engineers,

zatrudnionych przy budowie wałów wiślanych. Z ciekawszych archiwaliów wymienić tu należy np. fotografie budowy mostu pod Szczucinem na Wiśle z 1924 r. (sygn. 18972) oraz kolorowe rysunki promów i łodzi wykorzystywanych do przewozu przez Wisłę z 1927 r. (sygn. 2389),

Z archiwaliów wytworzonych po 1945 roku wymienić należy między innymi materiały archiwalne zachowane w aktach Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, a dotyczące przewozu przez Wisłę oraz spraw związanych z jej zanieczyszczeniem. W zasobie kieleckiego archiwum zachowały się także analizy czystości Wisły i jej zlewni sporządzone przez Wojewódzki Ośrodek Badań i Kontroli Środowiska w Kielcach, założenia generalne zabezpieczenia dolin Wisły przed powodzią znajdujące się w ramach Wojewódzkiego Zarządu Wodnych Melioracji w Kielcach oraz informacja o projekcie utworzenia Muzeum Wisły w Sandomierzu opracowanym przez prof. Jana Pazdura znajdujący się w zespole archiwalnym Muzeum Narodowe w Kielcach (sygn. 8). Natomiast najcenniejszy materiał archiwalny to zachowane w aktach Kieleckiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych w Kielcach sprawozdanie techniczne budowy mostu im. Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego przez rzekę Wisłę w Puławach z 1934 r. (sygn. 403).

Iwona Pogorzelska

officials, and workers employed in the construction of embankments of the Vistula. The most interesting archives should be mentioned here, for example, photographs of the construction of the bridge over the Vistula in Szczucin of 1924 (sig. 18972) and colorful drawings of ferries and boats used to transport on the Vistula from 1927 (sig. 2389).

From the archives produced after 1945, we should mention, among others, archival materials preserved in the records of the Presidium of the Voivodeship National Council in Kielce related to the carriage on the Vistula and matters related to its pollution. The resource of Kielce archives has also the analysis of purity of the Vistula and its catchment area, drawn up by the Voivodeship Center for Research and Environmental Control in Kielce, general assumptions on the security of the Vistula valleys against floods placed in the framework of the Voivodeship Management Board of Water Melioration in Kielce and information on the project of creation of the Museum of the Vistula in Sandomierz developed by prof. Jan Pazdur, located in the archival collection of National Museum in Kielce (sig. 8). While the most valuable archival material is kept in records of Kieleckie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych in Kielce technical report of building the Bridge of the President of the Republic of Poland Ignacy Mościcki over the Vistula River in Puławy from 1934 (sig. 403).

Iwona Pogorzelska

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W KIELCACH ODDZIAŁ W SANDOMIERZU STATE ARCHIVES OF KIELCE, BRANCH OF SANDOMIERZ

Historyczna stolica Ziemi Sandomierskiej, podobnie jak pozostałe ośrodki centralne Polski przedrozbiorowej leży w kluczowym punkcie rzeki, węźle wodnym, jaki tworzą zbiegające się dopływy górnej Wisły. Znaczenie Wisły w powstaniu Sandomierza oraz w kształtowaniu przestrzeni Ziemi Sandomierskiej było ogromne. Wisła wraz z dopływami, była dogodnym, naturalnym szlakiem komunikacyjnym, jak również drogowskazem dla osadników, wkraczających w nieznane i groźne obszary leśne.

W wieku XIV wzrosło znaczenie Wisły jako drogi handlowej, osiągając swoje apogeum w XVI i XVII w., kiedy rozkwit bałtyckiego handlu zbożem, drewnem i innymi produktami nadwiślańskich pól i lasów uczynił z Wisły największą pod względem przewozów rzeką świata. Sandomierz był w tym okresie największym w Małopolsce ośrodkiem spławu zboża i regionalnym centrum brakarstwa drewna, spławianego do Sandomierza Sanem. Rozbiory dokonały podziału Ziemi Sandomierskiej na dwie części. Wisła stała się rzeką graniczną. Taka sytuacja dotknęła stare ośrodki leżące nad jej brzegami, szczególnie tragicznie Sandomierz. W okresie Królestwa Polskiego, mniej więcej od ujścia Sanu, Wisła była rzeką wewnętrzną Królestwa. Starym szlakiem wiślanym płynęło do Gdańska i z Gdańska około 90% eksportu i importu. Na władze Królestwa nakładało to obowiązek utrzymywania rzek w należytej spławności. rozwinęła się komunikacja nie tylko towarowa, ale także pasażerska na trasie Sandomierz-Warszawa. 20 sierpnia 1864 podpisano przez rządy Austrii i Rosji Konwencję w sprawie regu-

The historical capital of the Sandomierz region, similarly like other centers of central pre-partitions Poland, is placed at a crucial point of the river, a water node which is formed by converging tributaries of the upper Vistula. The importance of the Vistula in Sandomierz foundation and the formation of the Sandomierz region was huge. The Vistula and its tributaries were a convenient, natural communication route, as well as a beacon for the settlers, entering into unknown and dangerous forest areas.

In the fourteenth century has increased the importance of the Vistula as a trade route, reaching its apogee in the sixteenth and seventeenth century when the Baltic trade of grain, wood, and other products of the Vistula fields and forests has flourished and made from the Vistula the biggest - in terms of transport - river of the world. Sandomierz at that time was the largest in the Lesser Poland rafting center and a regional center of garblers of wood floated to Sandomierz by the San. Partitions made the division of Sandomierz into two parts. The Vistula became a border river. This situation affected the old centers lying on its banks, and Sandomierz especially tragically. In the period of the Polish Kingdom, more or less from the estuary of the San, the Vistula was an inside river of the Kingdom. By an old Vistula, trail flowed to and from Gdańsk around 90% of exports and imports. This imposed on the authorities of the Kingdom a duty to maintain rivers in a good navigability. In this time, developed communication - not only freight but also passenger on the route Sandomierz-Warsaw.

lacji rzeki Wisły i Sanu. W Sandomierzu usytuowana została siedziba administracji wodnej, nadzorującej wykonywanie zadań regulacji Wisły, stosownie do zawartej Konwencji.

Charakterystyka źródeł

Akta miasta Sandomierza 1540-1950

Zawierają informacje dot. żeglugi na Wiśle, budowli nadrzecznych takich jak spichlerze czy żupy solne, utrzymania brzegów, budowy tam i grobli, wylewów Wisły w różnych okresach.

Okręgowy Zarząd Wodny w Sandomierzu

Najciekawszym źródłem znajdującym się w tym zespole są protokoły Komisji Międzynarodowej dotyczącej regulacji przestrzeni rzek Wisły i Sanu na granicy Austrii i Rosji z lat 1883, 1904, 1907-1911. Równie ciekawą serią dokumentów są mapy i plany Wisły i jej dopływów. Znajdziemy tu także dokumentację techniczną i projektową np. portów w Sandomierzu i Nadbrzeziu czy też zakładów portowych w tejże miejscowości.

Zbiór map sytuacyjno-wysokościowych i zdjęć lotniczych Wisły Środkowej

Dokumentacja tego zespołu to wielko formatowe mapy sytuacyjno-wysokościowe Wisły górnej i środkowej oraz takiegoż samego wymiaru zdjęcia lotnicze rzeki.

Uzupełnieniem zbiorów wskazanych wyżej są fotografie ze zbiorów Oddziału jak, również skany zdjęć wykonanych z oryginałów udostępnionych do przetworzenia w postaci cyfrową przez prywatnych właścicieli, znajdujących się w tworzonym archiwum fotografii cyfrowych.

Piotr Pawłowski

On August 20, 1864, the governments of Austria and Russia signed the Convention on the Regulation of the Rivers Vistula and San. The headquarters of the water administration, supervising the execution of the tasks of the Vistula regulation, according to the concluded Convention, was situated in Sandomierz.

Characteristics of the sources

Records of the city of Sandomierz (1540-1950)

They contain information on shipping on the Vistula, riverside buildings such as barns or salt mines, maintenance of banks, construction of dams and dikes, the Vistula floods in different periods.

District Water Board in Sandomierz

The most interesting source located in this collection are protocols of the International Commission on the regulation of the Vistula and San rivers on the border of Austria and Russia in the years 1883, 1904, 1907-1911. Equally interesting series of documents are maps and plans of the Vistula River and its tributaries. There are also technical and project documentation, for example, ports in Sandomierz and Nadbrzezie or port facilities in that town.

Collection of situational-elevation maps and aerial photographs of the middle Vistula

Documentation of this collection are large format situational-elevation maps of the middle and upper Vistula and river aerial photos of the same dimension.

A complement of the collection mentioned above are photographs from collections of the branch, as well as scans of photographs taken with the originals available for processing in digital form by the private owners, located in the created archive digital photos.

Piotr Pawłowski

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W PŁOCKU STATE ARCHIVES IN PŁOCK

Archiwum Państwowe w Płocku posiada w swoim zasobie archiwalnym bogaty materiał źródłowy związany z żeglugą na Wiśle i funkcjami portowymi miasta Płocka w postaci dokumentów, afiszy, fotografii, planów i projektów technicznych z XIX i XX w.

W aktach wytworzonych przez władze miejskie w latach osiemdziesiątych XIX wieku zachowały się petycje ze strony właścicieli przedsiębiorstw żeglugowych - Stanisława Górnickiego i Maurycego Fajansa w sprawie dzierżawy miejsca na przystań dla statków parowych przy nadbrzeżu w Płocku, plan sytuacyjny przedstawiający jego podział oraz warunki przetargu na oddanie w dzierżawę pięciu miejsc na brzegu Wisły. W *Aktach miasta Płocka* (zespół nr 50/1/0) znajdują się ponadto archiwalia dotyczące wypoczynku i rekreacji nad rzeką m.in. zawiadomienie o urządzeniu na Wiśle w porze letniej w 1839 r. łaźni kąpielowych, projekt techniczny kąpieliska z 1903 r., korespondencja w sprawie imprezy objazdowej o charakterze propagandowym „Wisłą do Polskiego Morza” z 1938 r., jak również dokumenty dotyczące powodzi, jakie nawiedziły przedmieście Radziwie w okresie międzywojennym. Wśród wniosków o wydanie dowodu osobistego składanych do Magistratu m. Płocka w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku znaleźć można liczne podania osób związanych zawodowo z Wisłą z załączonymi zdjęciami legitymacyjnymi.

Ponadto w zasobie płockiego Archiwum zachowały się afisze dotyczące ustanowienia nadzorczej służby wodnej z 1879 r. (zespół nr 50/1/0) i kontroli żeglu-

The State Archives (AP) in Płock has in its archival resources a rich source material related to the shipping on the Vistula and the port functions of the city of Płock in the form of documents, posters, photographs, plans, and technical projects of the nineteenth and twentieth centuries.

The records, created by the municipal authorities in the 80s of the nineteenth century, have preserved petitions from the owners of shipping companies - Stanisław Górnicki and Mauryce Fajans - on the lease of dock space for steamships on the waterfront in Płock, a site plan showing its allocation, and terms of the tender for putting in lease five places on the bank of the Vistula. In the records of the city of Płock (the collection No. 50/1/0) are also archives on rest and recreation on the river, among others, notice about the appliance on the Vistula in the summer of 1839 floating baths, technical design of swimming place from 1903, correspondence on a touring propagation party “By the Vistula to the Polish Sea” from 1938, as well as documents relating to the floods that hit Radziwie suburb in the interwar period. Among the applications for identity card submitted to the Magistrate of the city of Płock in the 20s and 30s of the twentieth century, we can find numerous applications from persons professionally connected with the Vistula with the accompanying legitimacy photographs.

In addition, the resource of Płock Archives has preserved posters on the establishment of the supervisory water service from 1879 (the collection

gi wiślanej z 1915 r. (zespół nr 50/326/0 – *Cesarstwo-Niemiecki Zarząd Cywilny w Płocku*) oraz obwieszczenia władz miejskich w sprawie dzierżawy połowu ryb w Wiśle z lat dwudziestych XX wieku (zespół nr 50/1/0). W aktach powojennego *Starostwa Powiatowego w Płocku* (zespół nr 50/90/0) znajdują się informacje o kosztach przewozu kołowego i osobowego przez Wisłę w okresie odbudowy mostu po zniszczeniach wojennych oraz projekty obwałowania Wisły, a w aktach *Związku Zawodowego Transportowców RP Oddział w Płocku* (zespół nr 50/67/0) protokoły posiedzeń i sprawozdania z działalności Oddziału Żeglugi Śródlądowej oraz Zarządu Związku Zawodowego Wodniaków w Płocku, a także protokoły zebrań pracowników płockiej Stoczni Głównej z lat 1945-1950.

Na uwagę zasługują także unikatowe dokumenty płockiego nadzoru wodnego tj. *Księga ruchu statków towarowo-osobowych w porcie rzeczonym w Płocku*, prowadzona od 13 września 1938 r. do 31 maja 1950 r. oraz *Księga do rejestracji administracyjnej statków i łodzi żeglugi śródlądowej bez własnego napędu mechanicznego z lat 1936-1947*, przechowywane w aktach *Państwowego Zarządu Dróg Wodnych w Płocku 1918-1952*. Na zespół ten (nr 50/54/0) składają się ponadto: dokumentacja budowy portu w Płocku-Radziwiu, projekty techniczne budynków na terenie portu (domu strażnika portowego, biura zarządu stoczni, baraku mieszkalnego, magazynu i warsztatów), szkice i mapy poszczególnych odcinków Wisły, plany sytuacyjne i operaty wykonawcze oraz sprawozdania techniczno-finansowe robót regulacyjnych, pomiary łóżyska rzeki, plany brodów, raporty wodowskazowe, wykresy stanu wód, projekty budowy lub renowacji bulwaru miejskiego w Płocku i Dobrzyń nad Wisłą, koncepcja budowy mostu pod Włocławkiem, dokumentacja techniczna posesji należącej do Zarządu przy ul. Mostowej 10 w Płocku oraz akta osobowe pracowników.

W zachowanych niekompletnie aktach *Płockiej Stoczni Rzecznej 1952-2003* (zespół nr 50/791/0) obok protokołów i uchwał Samorządu Pracowniczego, normatywów, akt procesu upadłościowego, planów techniczno-ekonomicznych i finansowych, bilansów,

No. 50/1/0) and Vistula shipping control from 1915 (the collection No. 50/326/0 - the Imperial-German Civil Management Board in Plock), and notice of municipal authorities on the lease of fishing in the Vistula from the 20s of the twentieth century (the collection No. 50/1/0). The post-war records of the district governor's office in Plock (the collection No. 50/90/0) contains information about the costs of the wheel and passenger transportation across the Vistula during bridge reconstruction after the devastation of war and the Vistula river embankments projects, and in the records of the Trade Union of Transport Workers of the Republic of Poland, branch in Plock (the collection No. 50/67/0) are protocols of meetings and reports on the activities of the Department of Inland Shipping and of the Board of Trade Union of Water Sportsmen in Plock, as well as protocols of meetings of the Main Shipyard workers in Plock from the years 1945-1950.

Also noteworthy are the unique documents of Plock water supervision, that is the book of movement of cargo-passenger ships in the river port in Plock in the period since September 13, 1938 to May 31, 1950 and the book for the administrative registration of ships and boats of inland shipping without own motor propulsion from the years 1936-1947, kept in the files of the State Administration of Waterways in Plock (1918-1952). This collection (No. 50/54/0) consist also the documentation of construction of the port in Plock-Radziwe, technical designs of buildings in the port area (house of port guard, shipyard management offices, residential barracks, warehouse and workshops), sketches and maps of individual sections of the Vistula, site plans, regulation appraisal studies, and technical and financial reports of regulatory work, measures of riverbed, fords plans, water gauge reports, condition of water charts, construction or renovations projects of the city boulevard in Plock and Dobrzyń nad Wisłą, concept of construction of the bridge near Włocławek, technical documentation of the property belonging to the Management Board at ul. [Street] Mostowa 10 in Plock, and personal files of employees.

In the incompletely preserved records of Plock River Shipyard (1952-2003, the collection No. 50/791/0),

sprawozdań statystycznych i analiz ekonomicznych, raportów o stanie zakładu, protokołów z kontroli zewnętrznych, sprawozdań z wyjazdów zagranicznych, znaleźć można scenariusze obchodów Dnia Stoczniewca i jubileuszu 50-lecia istnienia Stoczni, akta Zakładowego Klubu Techniki i Racjonalizacji, plany zakładu i sprawy wykupu terenu pod rozbudowę Zakładowego Klubu Sportowego „Stocznowiec” oraz plan ochrony przed powodzią i program usuwania jej skutków.

Archiwalia dotyczące powodzi, jaka miała miejsce w lewobrzeżnej części Płocka i nadwiślańskich gminach w styczniu 1982 r., zachowały się ponadto w następujących zespołach archiwalnych: *Zbiór fotografii Tomasza Jacka Gałązki z Płocka* (nr 50/851/0), *Komitet Wojewódzki PZPR w Płocku* (nr 50/526/0) - zdjęcia i telexy na temat sytuacji powodziowej oraz *Urząd Miejski w Płocku* (nr 50/796/0) i *Urząd Wojewódzki w Płocku* (nr 50/710/0) - dokumentacja ochrony przeciwpowodziowej.

Krystyna Bańka

next to protocols and resolutions of the Workers Local Government, norms, acts of bankruptcy process, technical-economic and financial plans, balance sheets, statistical statements and economic analyses, status reports, protocols of external audits, and reports of foreign travels, we can find scenarios of the Day of Shipyard Worker celebrations and the jubilee of 50th anniversary of the Shipyard, records of the Company's Club of Technology and Rationalization, site plans, issues of purchase of land for the expansion of the Company's Sports Club "Stocznowiec", and flood protection plan and removal program for its effects.

Archives, relating to the flood that occurred on the left bank side of Plock and the Vistula municipalities in January 1982, are preserved also in the following archive collections: collection of photographs of Tomasz Jacek Gałązka from Plock (No. 50/851/0), Voivodeship Committee of the Polish United Workers' Party in Plock (No. 50/526/0) - photos and telexes about the flood situation and the Municipal Office in Plock (No. 50/796/0) and the Voivodeship Office in Plock (No. 50/710/0) - documentation of flood protection.

Krystyna Bańka

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W RADOMIU

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W RADOMIU STATE ARCHIVES IN RADOM

Materiały archiwalne dotyczące Wisły, przechowywane w Archiwum Państwowym w Radomiu zasadniczo można podzielić na dwie kategorie, obydwie dotyczące w przeważającym zakresie materiałów dziewiętnastowiecznych.

Pierwsza z nich jest związana z życiem gospodarczym i dotyczy gospodarki gruntami znajdującym się w pobliżu rzeki. Materiały związane z tym tematem można odnaleźć głównie w przechowywanym w zasobie Archiwum zespole *Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej, Siedleckiej* z lat [1773-1884] 1885-1918. Są to materiały kartograficzne obrazujące grunty głównie dóbr państwowych, przez które przepływa Wisła, z zaznaczeniem starego i nowego koryta, wysp i aluwiów. Towarzyszące im materiały aktowe dotyczą sporów granicznych, zagospodarowania łąk nadrzecznych i aluwiów. Rzadziej spotykane są materiały archiwalne związane z życiem gospodarczym, a dotyczące m.in. przeprawy przez rzekę.

Drugą dużą grupą archiwaliów są jednostki związane ze szkodami wywołanymi wylewaniem rzeki. Dokumentacja tego typu przechowywana jest w zespołach rządów gubernialnych radomskich oraz w aktach Kancelarii Gubernatora Radomskiego i obejmuje nadsyłane głównie przez naczelników powiatów informacje i zestawienia szkód wyrządzonych przez powodzie.

Małgorzata Comber

Archival materials on the Vistula, kept at the State Archives (AP) in Radom, can be broadly divided into two categories, both predominantly concerned materials from the nineteenth century.

The first one is related to the economic life and concerns management of lands situated near the river. Materials related to this topic can be found mainly in the collection of the Board of Agriculture and State Resources of the Governorate of Radom, Kielce, Lublin, Siedlce from the years [1773-1884] 1885-1918. These are the cartographic materials showing mainly state-owned lands, through which flows the Vistula, indicating the old and the new riverbed, islands, and alluvial deposits. Accompanying materials apply to border disputes, meadows management, and alluvial deposits. Less common are archival materials - also related to the economic life - and concerning, among others, crossing the river.

Another large group of archives are units associated with the damage caused by the river outpouring. Documentation of this type is stored in collections of Radom provincial governments and records of the Office of the Governor of Radom, and mainly includes, sent by heads of the districts, information, and statements of the damage caused by the floods.

Małgorzata Comber

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W TORUNIU STATE ARCHIVES IN TORUŃ

Przez wieki Wisła pełniła ogromną rolę w dziejach Torunia, zarówno przyczyniając się do jego rozwoju gospodarczego, jak i do ożywionych kontaktów handlowych z różnymi prowincjami dawnej Rzeczypospolitej, jak i Europą północną. Port toruński w średniowieczu i w czasach nowożytnych był punktem, w którym spotykały się takie towary jak zboże, drewno, miód czy futra z flandryjskim sukniem, śledziami czy wyrobami metalowymi przywożonymi statkami. Tutaj też od stuleci zamieszkiwali rybacy, sternicy i szyprowie którzy zrzeszali się w korporacjach cechowych. Świadectwem życia miasta nad Wisłą są cenne i liczne źródła archiwalne znajdujące się w zasobie Archiwum Państwowego w Toruniu.

O roli Wisły w gospodarce Torunia świadczą przywileje królewskie, jak choćby jeden z trzech dokumentów Kazimierza Jagiellończyka z 26 VIII.1457 r., w którym władca Polski zezwolił miastu na pobieranie dziesiątej części dochodów z przewozu przez Wisłę. Także w kolejnym przywileju „kazimierzowskim” z 1457 r. mieszczanie toruńscy zyskali wiele, gdyż od tej chwili kupcy z innych krajów zmierzający szlakiem handlowym zmuszeni byli korzystać z przeprawy toruńskiej i wystawiania swoich towarów w mieście. Kolejni władcy Polski niejednokrotnie nadawali miastu opłaty z żeglugi wiślanej, bądź z przeprawy mostowej. Taki przywilej Toruń uzyskał od Zygmunta I 7 lipca 1512 r. Uprzywilejowana rola Torunia w użytkowaniu szlaku wiślanego powodowała opór mniejszych ośrodków handlowych. Wyrazem tego jest choćby prośba księcia mazowieckiego Konrada III Rudego z 1482 r. o swo-

For centuries the Vistula served a huge role in the history of Toruń, both contributing to its economic development and to dynamic trade relations with various provinces of the former Commonwealth and Northern Europe. Toruń port in the Middle Ages and in modern times was the point at which met goods, such as grain, timber, honey, and furs with the Flemish cloth, herring, and metal products imported by ships. Here, too, for centuries lived fishermen, skippers, and helmsmen who have organized themselves into guild corporations. The testimony of the life of the city on the Vistula River are valuable and numerous archival sources located in the State Archives in Toruń.

The role of the Vistula River in the economy of Toruń is testified by royal privileges, such as one of the three documents of Casimir IV Jagiellon from August 26, 1457, in which the Polish king allowed the city to charge a tenth of the revenue from the transport on the Vistula. Also in another privilege of “Casimir” from 1457 Toruń burghers gained a lot, because from that moment the merchants of other countries traveled by trade route were forced to use the crossing of Toruń and exposing their goods in the city. Successive rulers often granted to the Polish city charges from the Vistula shipping or from the bridge crossing. Toruń received such a privilege from Sigismund I the Old on July 7, 1512. Toruń privileged role in the use of the Vistula trail caused a lot of resistance of smaller commercial centers. This is reflected by a request of the Duke of Mazovia, Konrad III Rudy, from 1482 on the free passage of his ships with the grain going to Gdańsk.

bodne przepuszczenie jego statków ze zbożem płynących do Gdańska. W aktach miast Torunia zachowały się z lat 1600-1612 także liczne supliki mniejszych miast Włocławka, Nieszawy, Kazimierza czy Łowicza z prośbami o swobodne przepuszczanie towarów.

Administrowanie żeglugi wiślanej w Toruniu i handlu odzwierciedlają wyjątkowo cenne zabytki piśmienne z II połowy XIV wieku, którymi są rejestry cła funtowego, najstarsze zachowane z lat 1369-1372. Ważnym źródłem archiwalnym jest statut żeglugi wiślanej z 1375 roku, który przesłała do Torunia rada miasta Elbląga. Świadczy on o próbach uregulowania zasad korzystania z żeglugi na Wiśle już w XIV wieku.

Życie nad Wisłą obrazują również liczne plany i ryciny w zbiorach kartograficznych miasta Torunia przedstawiające zarówno położenie miasta nad rzeką, jak i samą rzekę, z jej linią brzegową, kępami i wyspami wiślanymi, które również były wykorzystywane w gospodarce miejskiej, o czym świadczą ich nazwy (Ciegielniana, Bazarowa). Na uwagę zasługują także plany, raporty i ekspertyzy związane z próbami regulacji Wisły z lat 1744-1766. O tym, jak mocna Toruń przywiązał się do Wisły świadczą wreszcie widoki perspektywiczne miasta z mostem istniejącym już od początku XVI wieku i ujęcia panoramy Torunia.

Na szczególną uwagę zasługują także akta składające się na zespół Dokumentacja techniczna miasta Torunia, gdzie znajduje się bogaty wybór archiwaliów dotyczących budowy nadbrzeża czy budowy Portu Drzewnego. Na wystawie prezentowana są dwie teki pochodzące z tego zespołu. Jena z nich zawiera głównie projekty wyszynków usytuowanych w rejonie nadbrzeża, druga natomiast poświęcona została nadbrzeżu wiślanemu na wysokości Kępy Bazarowej, która od początków dziejów miasta zajmowała szczególne miejsce. Było to związane z istnieniem brodu w tym miejscu, a później z budową mostu przez Wisłę, przechodzącego właśnie przez tę kępę.

Materiały na temat Wisły można odnaleźć także w zespole Inspektorat Budownictwa Wodnego, Urząd Budownictwa Wodnego w Toruniu, gdzie znajduje

In the city of Toruń records from the years 1600-1612 have preserved also numerous smaller towns supplications of Włocławek, Nieszawa, Kazimierz, or Łowicz with requests for the free passage of goods.

Administration of Vistula shipping in Toruń and trade is reflected by exceptionally valuable writing monuments from the second half of the fourteenth century, which are pound duty logs, the oldest preserved from the years 1369-1372. An important archival source is the statute of the Vistula shipping from 1375 which was sent to Toruń by the city council of Elbląg. It shows attempts to regulate the rules of use of shipping on the Vistula already in the fourteenth century.

Life on the Vistula is also illustrated by numerous plans and engravings in the cartographic collections of the city of Toruń showing both the location of the city on the river, and the same river itself, with its coastline, clumps, and Vistula islands, which were also used in the city's economy, as evidenced by their names (Ciegielniana, Bazarowa). Also noteworthy are plans, reports, and expertises related to attempts to regulate the Vistula from the years 1744-1766. About how strong Toruń is tied to the Vistula finally provide perspective views of the city with the bridge existing already from the beginning of the sixteenth century and shots of the panorama of Toruń.

Particularly noteworthy are the records that make up the collection of technical documentation of the city of Toruń, where is a wide selection of archival materials relating to the construction of the waterfront or of the Drzewny Port. The exhibition presents two portfolios from this collection. One of them contains mainly projects of speakeasies located in the waterfront area, while the second was devoted to the Vistula waterfront at the height of Kępa Bazarowa which since the beginning of the history of the city occupied a special place. It was connected with the existence of a ford at this point and later with the construction of a bridge over the Vistula, passing just through this clump.

Materials on the Vistula can also be found in the collection of the Inspectorate of Hydraulic Engineering, Hydraulic Engineering Office in Toruń, where is

się okazały zbiór dokumentacji związanej z szeroko rozumianym zagospodarowaniem Wisły. Zespół ten jest wynikiem działalności urzędu. W czasach pruskich obszar podległy zarządowi Budowy Rzeki Wisły został podzielony na pięć inspektoratów z siedzibami w Toruniu, Chełmnie, Kwidzynie, Tczewie oraz Malborku. Na wystawie prezentowana będzie dokumentacja związana z zabezpieczeniem brzegów rzeki.

Bogatą dokumentację zawierają także zespoły Inspektorat Budownictwa Wodnego, Urząd Budownictwa Wodnego w Chełmnie czy Państwowy Zarząd Dróg Wodnych w Toruniu. W obu można znaleźć informacje dotyczące statków, obserwacji i pomiarów hydrometrycznych, służby lodowej i powodziowej prac przeciwpowodziowych, budynków, portów czy kłesk żywiołowych. Z tego drugiego na wystawie prezentowana jest jednostka.

Choć na wystawie prezentowana będzie dokumentacja z Archiwum Państwowego w Toruniu dotycząca okresu staropolskiego i XIX wieku, to jednak należy pamiętać, że w zasobach archiwum przechowywane są także archiwalia XX-wieczne. Przykładem są tu zespoły Państwowy Zarząd Dróg Wodnych w Toruniu oraz Państwowy Zarząd Dróg Wodnych w Chełmnie pochodzące z lat 1938-1945 czy zespół Port Drzewny w Toruniu zawierający w sobie dokumentację z lat 1898-1950.

Dariusz Chyła
Mateusz Superczyński

a large collection of documentation related to the Vistula management. This collection is the result of the office activity. In Prussian times, the area subjected to the Management Board of the Vistula River Construction was divided into five inspectorates based in Toruń, Chełmno, Kwidzyń, Tczew, and Malbork. At the exhibition will be presented documentation relating to the protection of river banks.

An extensive documentation is also contained in the collections of the Inspectorate of Hydraulic Engineering, Hydraulic Engineering Office in Chełmno or the State Board of Waterways in Toruń. In both, we can find information about ships, observations and hydrometric measurements, ice and flood service, flood protection works, buildings, ports, or natural disasters. From this second at the exhibition a unit is presented.

Although at the exhibition presented will be documentation of the State Archives in Toruń on the Old Polish period and the nineteenth century, it must be remembered that in the archive resources are stored also archives from the twentieth century. Examples are collections of the State Board of Waterways in Toruń and the State Board of Waterways in Chełmno from the years 1938-1945 or the collection of the Drzewny Port in Toruń containing the documentation from the years 1898-1950.

Dariusz Chyła
Mateusz Superczyński

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W WARSZAWIE STATE ARCHIVES IN WARSAW

Warsaw as a city on the „Queen of Polish Rivers” has considerable record resources about the importance of the Vistula in the city’s history. Unfortunately, because of deliberate arson of the City Archives in November 1944 by the Germans - what is significant, after the fall of the Warsaw Uprising - a huge amount of records were irrevocably destroyed.

Warsaw as a city on the „Queen of Polish Rivers” has considerable record resources about the importance of the Vistula in the city’s history. Unfortunately, because of deliberate arson of the City Archives in November 1944 by the Germans - what is significant, after the fall of the Warsaw Uprising - a huge amount of records were irrevocably destroyed.

Warsaw as a city on the „Queen of Polish Rivers” has considerable record resources about the importance of the Vistula in the city’s history. Unfortunately, because of deliberate arson of the City Archives in November 1944 by the Germans - what is significant, after the fall of the Warsaw Uprising - a huge amount of records were irrevocably destroyed.

Warsaw as a city on the „Queen of Polish Rivers” has considerable record resources about the importance of the Vistula in the city’s history. Unfortunately, because of deliberate arson of the City Archives in November 1944 by the Germans - what is significant, after the fall of the Warsaw Uprising - a huge amount of records were irrevocably destroyed.

Warsaw as a city on the „Queen of Polish Rivers” has considerable record resources about the importance of the Vistula in the city’s history. Unfortunately, because of deliberate arson of the City Archives in November 1944 by the Germans - what is significant, after the fall of the Warsaw Uprising - a huge amount of records were irrevocably destroyed.

to ogromne problemy komunikacyjne, gdyż poranny szczyt to zakorkowane mosty (i konieczność budowy wciąż nowych przepraw) oraz przepełniona komunikacja publiczna w jedną stronę, a pustki w drugą. Popołudniu sytuacja się odwraca, a korki i tłok paraliżują transport na praską stronę miasta. Oczywiście, położenie Warszawy nad Wisłą to także pozytywy, czyli dawniej miejsce pracy dla rybaków, stoczników, portowców, piaskarzy, dokerów, a dziś Wisła to głównie strefa wypoczynku i obszar Natura 2000, zagospodarowane lewobrzeżne bulwary wiślane oraz praskie tereny zielone i plażowe.

Najstarsze zachowane w Archiwum Państwowym w Warszawie dokumenty dotyczące Wisły to mapy, plany oraz panoramy miasta z zespołu 72/1004 Kolekcja I map i planów Warszawy, przykładowo: „Projekt urzędzenia bulwaru nad rzeką Wisłą w Warszawie i regulacji ulic. Plan dolnej części miasta Warszawy z oznaczeniem odpowiednimi kolorami względnej wielkości pow. placów. Nr 3” z 1850 roku, „Plan części rzeki Wisły 373-387 wiorst [regulacja brzegów]” z 1894 roku czy „Plan de la ville Varsovie dedié á S.M. Auguste III Roi de Pologne electeur de Saxe etc. levé par ordre de S.E.M.” z 1762 roku. Kolejnym bardzo ciekawym zespołem jest 72/1181 Rząd Gubernialny Warszawski, Stroitel’ noe Otdélenie 17 Dëloproizvodstvo (Wydział Budowlany Referat XVII oraz XVIII), przykładowe jednostki: „Po ustrojstwu časti šosse na zemskoj dorogë Minsk-Nove Mjasto i po ispravleniju plotiny pri [rekë] Vislë v Gorno-Kal’varijskom uëždë. (O przerobieniu na drogę bitą odcinka drogi ziemskiej: Mińsk-Nowe Miasto i o naprawie tamy nad rzeką Wisłą w powiecie górokalwaryjskim)” z lat 1871-1872 czy „Ob ispravlenii povreždennyh navodneniem častej Varšavsko-Petrokovskoj zemskoj dorogi 1 razrjada v skernevickom Uëždë i nachodjaščichsja na nej mostov. (O naprawie zniszczonej przez powódź części drogi ziemskiej 1-go rzędu Warszawa-Piotrków w powiecie skierniewickim oraz znajdujących się na niej mostów)” z 1877 roku. Ostatnim z zespołów, który ocalał do naszych czasów jest 72/55 „Kancelaria Nadzorcy Żeglugi Wiślanej” z lat 1904-1913, która zawiera m.in. akta komory celnej, zaświadczenia dla szyprów czy statystyki z ruchu rzecznoego. Bardzo cennym źródłem na temat Warszawy i Wisły są dwa „nietypowe”

crossings) and crowded public transport in one direction and the emptiness in second. In the afternoon, the situation is reversed, and the traffic and crowd paralyze transport on the Praga city side. Of course, the position of Warsaw on the Vistula River is also positive, which is the former workplace for fishermen, shipbuilders, dockers, sand-diggers, longshoremen, and the today Vistula is mainly recreation area and the Natura 2000 zone, developed the Vistula left bank boulevards and Praga green areas and beaches.

The oldest preserved in the State Archives in Warsaw documents relating to the Vistula are maps, plans and panoramas of the city from the collection 72/1004 - collection of maps and plans of Warsaw, for example: “The project of construction of the boulevard on the Vistula River in Warsaw and streets regulations. The plan of the lower part of the city of Warsaw with marked by appropriate colors relative sizes of the area of Squares. No 3” from 1850, “The plan of the Vistula River 373-387 versts [the banks regulation]” from 1894 or “Plan de la ville Varsovie dedié á S.M. Auguste III Roi de Pologne electeur de Saxe etc. levé par ordre de S.E.M.” from 1762. Another very interesting collection is 72/1181 - the Warsaw Gubernian Government, Stroitel’ noe Otdélenie 17 Dëloproizvodstvo (Department of Civil Engineering, Presentation XVII and XVIII), examples of units: “Po ustrojstwu časti šosse na zemskoj dorogë Minsk-Nove Mjasto i po ispravleniju plotiny pri [rekë] Vislë v Gorno-Kal’varijskom uëždë. (About the transformation of the land road to the paved road: Mińsk-Nowe Miasto and the repair of the dam on the Vistula River in the district of Góra Kalwaria)” from the years 1871-1872, or “Ob ispravlenii povreždennyh navodneniem častej Varšavsko-Petrokovskoj zemskoj dorogi 1 razrjada v skernevickom Uëždë i nachodjaščichsja na nej mostov. (Repairing the flood-damaged part of the primary land road Warsaw-Piotrków in Skierniewice district and bridges located on it)” from 1877. The last of the collection that survived to our times is 72/55 “Office of the Vistula Shipping Supervisor” from the years 1904-1913 which includes, among others, customs chamber files, certificates for skippers, and statistics of river traffic. Very valuable source on the Vistula River in Warsaw are two “unusual” as for the Archives collections:

jak na Archiwum zespoły: 72/201 Zbiór Korotyńskich oraz 72/202 Zbiór Walerego Przyborowskiego. Są to głównie opracowane tematycznie wycinki z gazet warszawskich z XIX i pierwszej połowy XX wieku okraszone autorskimi opracowaniami/notatkami redaktorów z rodziny Korotyńskich. Ciekawostek na temat Wisły można również szukać w tak nietypowych aktach jak: 72/1564 Kancelaria Karola Kozłowskiego adwokata w Warszawie, gdzie znajdują się m.in. dokumenty dotyczące powstania i działalności Towarzystwa Akcyjnego Warszawskie Towarzystwo Handlu i Żegluga czy w zespole 72/1778 Zbiór papierów wartościowych, gdzie można znaleźć akcje na okaziciela Warszawskiego Towarzystwa Transportu - Żegluga, Spółka Akcyjna z lat 20. XX wieku. Bogatą powojenną dokumentację na temat zagospodarowania Wisły można znaleźć w aktach zespołów administracji lokalnej, takich jak Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy czy Urząd Wojewódzki Warszawski. Archiwum w Warszawie przechowuje również dokumentację biur projektowych (budowa Portu Żerań czy Trasy Łazienkowskiej) oraz Inspektoratu Żegluga Śródlądowej w Warszawie z lat 1952-2000. Bardzo bogata jest również dokumentacja zdjęciowa, poczynając od zbiorów uznanych fotografów warszawskich, np. Marcinkiewicza czy Osicy, po zdjęcia zwykłych warszawiaków, zgromadzone w zbiorach rodzinnych oraz w specjalnym zespole „Zbiór fotografii przekazanych na konkurs „Rekreacje warszawskie” z lat 1945-1962.

Paweł Niemczak

72/201 - Korotyńscy Collection - and 72/202 Walery Przyborowski Collection. These are mainly developed thematically Warsaw newspaper clippings from the nineteenth and the first half of the twentieth century, topped by authors descriptions/notes of editors from the Korotyńcy family. Interesting facts about the Vistula we can also look at such unusual records as: 72/1564 - office of the lawyer Karol Kozłowski in Warsaw, where, among others, are documents concerning the establishment and activities of the Stock Company of Warsaw Trade and Shipping Association or in the collection 72/1778 - collection of securities where we can find bearer shares of the Warsaw Trade and Shipping Association, joint-stock company, from the 20s of the twentieth century. An extensive documentation on the post-war development of the Vistula can be found in the records of the local administration units, such as the Presidium of the National Council of the capital city of Warsaw and the Warsaw Voivodeship Office. The Archives in Warsaw also stores documentation of project offices (construction of the Żerań Port or the Łazienkowska Thoroughfare) and the Inland Shipping Inspectorate in Warsaw from the years 1952-2000. Very rich is also the photographic documentation, starting from the collections of renowned Warsaw photographers, for example, Marcinkiewicz or Osica, ending at the usual pictures of Warsaw, gathered in the collections of families and in a special collection - collection of photographs submitted to the contest "Warsaw Recreation" - from the years 1945-1962.

Paweł Niemczak

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W WARSZAWIE ODDZIAŁ W OTWOCKU TATE ARCHIVES IN WARSAW, BRANCH OF OTWOCK

Prekursorem Przemysłowego Instytutu Maszyn Budowlanych było Centralne Biuro Konstrucyjne Urządzeń Budowlanych (CBKUB) z siedzibą w Warszawie, które powołane zostało decyzją Ministra Przemysłu Ciężkiego z dnia 15 grudnia 1951 roku. Rozpoczęło ono praktyczną działalność z dniem 1 marca 1952 roku. CBKUB powstało w oparciu o dział maszyn budowlanych wydzielony z Biura Projektów Pras i Młotów oraz część kadry likwidowanego Instytutu Konstrukcji Mechanicznych. Na przełomie lat 60. i 70. CBKUB stanowiło silną jednostkę badawczo-techniczną, zatrudniającą około 900 osób. W skład Biura wchodziły dwa zakłady doświadczalne:

- Zakład Badawczo-Doświadczalny Maszyn Budowlanych i Drogowych „BUDOR” w Kobyłce k. Warszawy,
- Zakład Doświadczalny Dźwigów Samochodowych i Samojezdnych „BEDES” w Bielsku Białej.

W ramach reformowania zaplecza polskiego przemysłu maszynowego, zgodnie z planami rozwoju, z dniem 9 marca 1972 roku CBKUB zostało przekształcone w Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Maszyn Budowlanych (OBRMB). Obok prowadzonego dotychczas rozwoju wyrobów, OBRMB przejął również rolę zaplecza techniczno-kadrowego Zjednoczenia Przemysłu Maszyn Budowlanych BUMAR.

W oparciu o posiadaną w OBRMB kadrę, bazę badawczą i wykonawczą Zakładu Badawczo-Doświadczal-

The precursor of the Industrial Institute of Building Machines was the Central Construction Office of Construction Equipment (CBKUB), based in Warsaw, which was established by the Minister of Heavy Industry on December 15, 1951. It started practical operations on March 1, 1952. CBKUB was founded based on the construction machinery division separated from the Presses and Hammers Design Office and a part of the staff of the liquidated Institute of Mechanical Design. At the turn of the 60s and 70s, CBKUB constituted a strong technical-research unit, employing about 900 people. The Office consisted of two experimental plants:

- Research and Experimental Plant of Building and Road Machines “BUDOR” in Kobyłka near Warsaw,
- Experimental Plant of Car and Self-propelled Cranes “BEDES” in Bielsko-Biała.

As part of reforming the Polish engineering industry facilities, in accordance with the development plans, on March 9 1972 CBKUB was transformed into the Research and Development Center of Construction Equipment (OBRMB). In addition to previously led product development, OBRMB took over the role of technical and human resources facilities of the Union of Construction Machinery Industry BUMAR.

Based on the OBRMB company's staff and research and executive base, the Research and Experimental Plant of Building and Road Machines, by Prime Mini-

nego Maszyn Budowlanych i Drogowych, Zarządzeniem Prezesa Rady Ministrów Nr 27 z dnia 5 kwietnia 1977 roku, został powołany Przemysłowy Instytut Maszyn Budowlanych (PIMB) z siedzibą w Kobyłce/Warszawy.

W lipcu 1978 roku, w oparciu o uchwałę XII Plenum KC PZPR w sprawie kompleksowego programu zagospodarowania i wykorzystania Wisły, w Przemysłowym Instytucie Maszyn Budowlanych, powstała „Koncepcja udziału Zjednoczenia Przemysłu Maszyn Budowlanych „BUMAR” w kompleksowym programie zagospodarowania Wisły i jej dorzecza”, sygnowana przez prof. dr. hab. inż. E. Szpunara.

Program zagospodarowania Wisły zakładał 20 - letni okres jego realizacji w latach 1981-2000 i obejmował zabudowę Wisły, tj. budowę kaskad stopni piętrzących, elektrowni, portów rzecznych, stoczni, baz remontowych, połączeń żeglugowych, przeładowni, zbiorników retencyjnych, dróg i mostów, oczyszczalni ścieków. Realizacja podstawowych założeń programowych wymagała zaangażowania dużej ilości sprzętu do robót ziemnych i budowlano-montażowych. We wspomnianej wyżej koncepcji przedstawiono, że producentem sprzętu dla realizacji programu zabudowy Wisły i jej dorzecza zostanie Zjednoczenie Przemysłu Maszyn Budowlanych „BUMAR”.

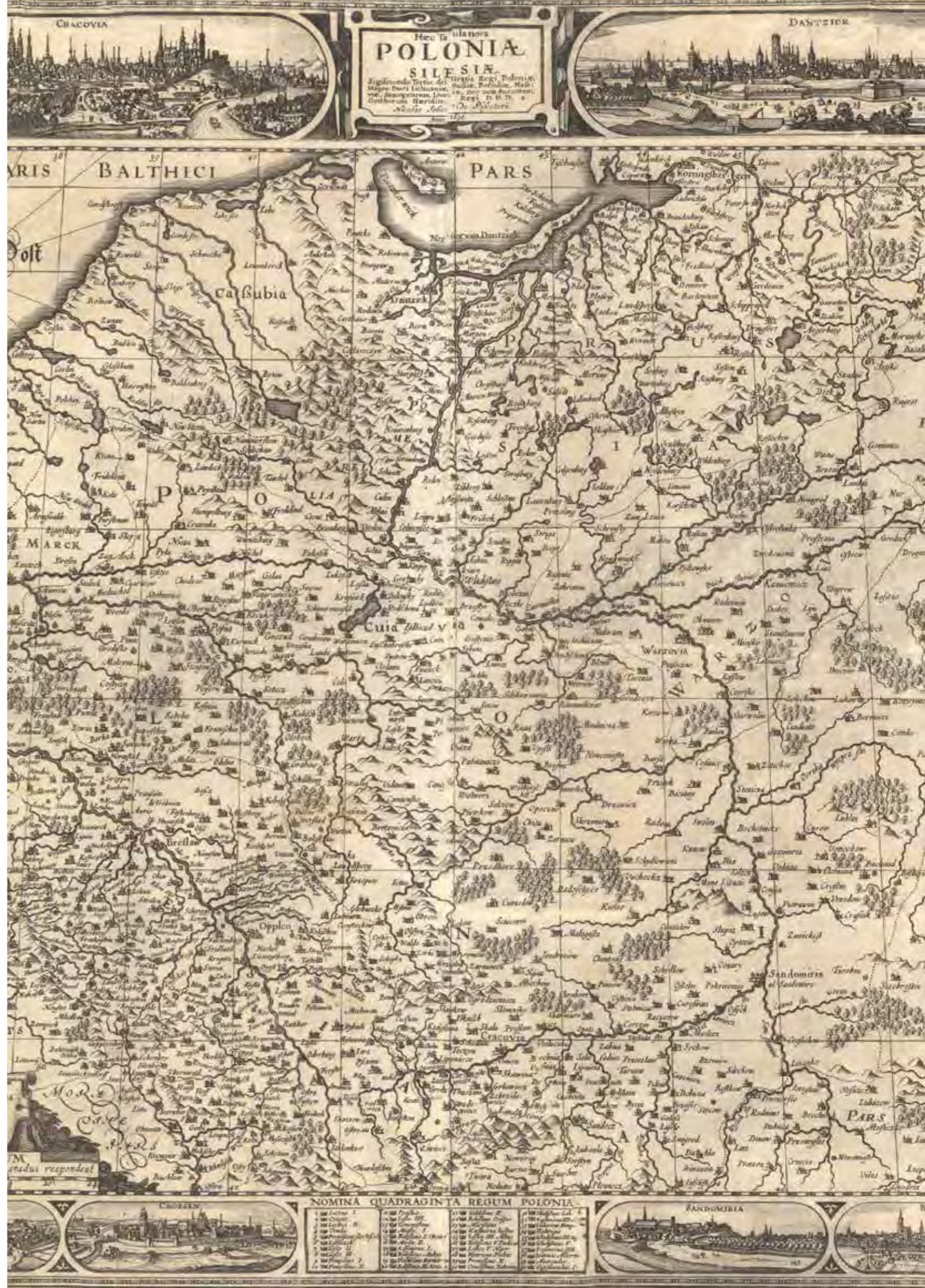
Grażyna Matejuk

ster Ordinance No. 27 of April 5, 1977, appointed the Industrial Construction Equipment Institute (PIMB) with its headquarters in Kobyłka near Warsaw.

In July 1978, pursuant to the resolution of XII Plenum of the Central Committee on the Polish United Workers' Party on comprehensive development program and use of the Vistula, the the Industrial Construction Equipment Institute created “The concept of the participation of the Union of Construction Machinery Industry “BUMAR” in a comprehensive program of development of the Vistula River and its basin”, signed by prof. dr. hab. inż. E. Szpunar.

The development of the Vistula program assumed 20 years period of its implementation in the years 1981-2000 and included the development of the Vistula, that is, the construction of cascades of damming barges, power stations, river ports, shipyards, repair bases, shipping connections, reloading places, storage reservoirs, roads and bridges, sewage treatment plants. Implementation of the basic assumptions of the program required the participation of a large number of equipment for earthworks and construction and assembly works. The above-mentioned concept indicated that the equipment manufacturer for the program development of the Vistula River and its basin will be the Union of Construction Machinery Industry BUMAR.

Grażyna Matejuk

Rok 2017, obchodzony jako Rok Rzeki Wisły, stanowi niewątpliwie dogodną okazję ku temu, aby w pogłębiony sposób podjąć na nowo to wielkie zagadnienie jakim jest Wisła, nazwana niegdyś przez Jana Pawła II „rzeką wszystkich ziem polskich, rzeką naszych dziejów.” Wiele już powiedziano, wiele zapewne jeszcze zostanie powiedziane o jej szczególnym i wyjątkowym znaczeniu dla naszego Narodu i Państwa – od zarania dziejów aż po dzień dzisiejszy. Cieszy fakt, że idea Roku Rzeki Wisły znalazła swoje odzwierciedlenie w uchwale Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, wszak śmiało można zgodzić się ze stwierdzeniem, wypowiedzianym bez żadnej przesady, że jej losy dotyczą - mniej lub bardziej – wszystkich Polaków.

Dla archiwów państwowych trwające obchody stały się przede wszystkim zaproszeniem do włączenia się w promocję szeroko podejmowanej tematyki związanej z Wisłą, królową polskich rzek, poprzez prezentację własnych bogatych zasobów tematycznych. Ogólnopolska wystawa okolicznościowa, zatytułowana „Wisła w dokumencie archiwalnym” w swoim zamyśle ma skierować nasze oczy na bogatą i fascynującą historię królewskiej rzeki, jej znaczenie gospodarcze na przestrzeni polskich dziejów, walory przyrodnicze oraz rekreacyjne, aż po ukazanie jej współczesnego, bliskiego nam oblicza.

dr Wojciech Woźniak
Naczelnny Dyrektor Archiwów Państwowych

ISBN 978-83-933332-9-5